

Երևանի պետական համալսարան
Միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետ

Սարկիսյան Դավիդ Արամայիսի
ՌԴ-ի նկատմամբ ԳԴՀ-ի քաղաքականությունն ու դրա
փոխակերպումները ժամանակակից փուլում

Ատենախոսություն

ԻԳ.00.02 «Քաղաքական ինստիտուտներ և գործընթացներ,
միջազգային հարաբերություններ» մասնագիտությամբ
քաղաքական գիտությունների
թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման համար

Գիտական ղեկավար՝
պ.գ.դ., պրոֆեսոր Գ.Հ. Պետրոսյան

Երևան – 2017

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	4
ԳԼՈՒԽ 1. ՌԴ-Ի ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԳԴՀ-Ի ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԿՄԱՆ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ՆԵՐՔԻՆ ԵՎ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ	
1.1. Գերմանիայում 2005-2016թթ. կառավարող կոալիցիաները և հիմնական քաղաքական կուսակցությունների դիրքորոշումները ՌԴ-ի նկատմամբ	17
1.2. ՌԴ-ի նկատմամբ ԳԴՀ-ի քաղաքականության մշակման վրա ազդող արտախորհրդարանական և ոչ պետական դերակատարները.....	29
1.3. ՌԴ-ի նկատմամբ ԳԴՀ-ի քաղաքականության վրա ազդող արտաքին և համակարգային գործոնները	37
ԳԼՈՒԽ 2. ՌԴ-Ի ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԳԴՀ-Ի ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՋՈՐԴԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՓՈԽԱԿԵՐՊՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ	
2.1. Անգելա Մերկելի պաշտոնավարման տարիներին Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության հիմնական փուլերը.....	62
2.2. Արտաքին քաղաքականության հաջորդայնության և փոփոխության միտումների արտահայտումը պաշտոնական փաստաթղթերում և ելույթներում. բովանդակային վերլուծություն	75
ԳԼՈՒԽ 3. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՎ ՌԴ-Ի ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	
3.1. Ռուսաստանի դեմ գերմանական պատժամիջոցների քաղաքականության վերլուծությունը ֆորմալ մոդելավորման միջոցով.....	93
3.2. ՌԴ-ից էներգետիկ կախվածության գործոնն ու տնտեսական պատժամիջոցների քաղաքականությունը.....	103
3.3. Պատժամիջոցները, «նորմանդական ձևաչափով» բանակցությունները և Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության դինամիկան.....	108
3.4. Ռուս-գերմանական հարաբերությունների հնարավոր զարգացումների մոդելավորումը ուկրաինական ճգնաժամի համատեքստում.....	119
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	123

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	128
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1. ԵՆԹԱԳԼՈՒԽ 3.1-ՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՖՈՐՄԱԼ ՄՈԴԵԼԻ «ԽԱՂԻ ԾԱՌԻ» ԳԾԱՊԱՏԿԵՐԸ ԵՎ ԲԱՆԱԶԱԵՐԸ.....	142
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2. ԵՆԹԱԳԼՈՒԽ 3.3-ՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՖՈՐՄԱԼ ՄՈԴԵԼԻ «ԽԱՂԻ ԾԱՌԻ» ԳԾԱՊԱՏԿԵՐԸ ԵՎ ԲԱՆԱԶԱԵՐԸ.....	146
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3. ԵՆԹԱԳԼՈՒԽ 3.4-ՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՖՈՐՄԱԼ ՄՈԴԵԼԻ ԳԾԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ.....	147

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Գերմանիայի՝ որպես Եվրոպայի խոշորագույն տնտեսության և Ռուսաստանի՝ ռազմականապես հզորագույն եվրոպական երկրի միջև փոխհարաբերությունները մեծապես ազդում են ինչպես տարածաշրջանային, այնպես էլ գլոբալ աշխարհաքաղաքական ու աշխարհատնտեսական զարգացումների ընթացքի վրա:

Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության ուսումնասիրությունը հատկապես կարևորվում է ժամանակակից ճգնաժամային/հետճգնաժամային շրջանում, երբ ԳԴՀ-ՌԴ, իսկ ավելի լայն ԵՄ-ՌԴ և Արևմուտք-ՌԴ հարաբերությունները մուտք են գործել հետագա հնարավոր զարգացման սցենարների բիֆուրկացիայի (երկճյուղվածության) փուլ: Ներկայումս այդ հարաբերությունների միտումների ըմբռնումը և հետագա ընթացքի կանխատեսումը առավել մեծ ուշադրություն է գրավում թե՛ հետազոտողների և թե՛ քաղաքական գործիչների շրջանում:

Թեմայի արդիականությունը մասնավորապես պայմանավորված է հետևյալ գործոններով:

Առաջին հերթին հարկ է նշել, որ շարունակվում է հետսառըպատերազմյան աշխարհակարգի փոխակերպումը: Այն արտահայտվում է միջազգային դերակատարների միջև հզորության բաշխման մասնաբաժինների դինամիկ փոխատեղությամբ և հզորության նոր կենտրոնների առաջացման ու դրանց միջև որակապես նոր հարաբերությունների ձևավորման տեսքով: Սրան զուգահեռ տեղի են ունենում մի շարք երկրների արտաքին քաղաքական կուրսի կտրուկ փոփոխություններ և ռազմավարական վերադասավորություններ ամբողջ աշխարհով մեկ՝ ԳԴՀ-ՌԴ, Թուրքիա-ՌԴ, Ֆիլիպիններ-ՉԺՀ և այլն: Այս իմաստով 1990-ական թթ. միաբևեռ պահից¹ միջազգային հարաբերությունների բազմաբևեռ և/կամ բազմակենտրոն համակարգի անցումը չի կարող այս կամ այն կերպ իր հետքը չթողնել երկու խոշորագույն աշխարհաքաղաքական և աշխարհատնտեսական կենտրոնների՝ ԳԴՀ-ի

¹ Միաբևեռ պահ՝ միջազգային հարաբերությունների միաբևեռ համակարգի կարճատև գոյության շրջանին տրված Կրաուտհամերի (Krauthammer C. The Unipolar Moment // Foreign Affairs.-1990.-Vol. 70.-No.1.- P.23-33.) անվանումը:

և ՌԴ-ի փոխհարաբերությունների վրա: Մինչույն ժամանակ, բացի այդ անցումով ազդվելուց, Գերմանիայի և Ռուսաստանի փոխհարաբերությունները իրենց հերթին մեծապես պայմանավորում են նման անցման ձևաչափն ու բովանդակությունը:

Այս համատեքստում չի կարելի չնշել Ռուսաստանի Դաշնության ՀՆԱ-ի տասնապատիկ աճը, ակտիվացված արտաքին քաղաքականությունն ու նոր դիրքավորումը միջազգային հարաբերությունների տարածաշրջանային և գլոբալ համակարգերում: Մյուս կողմից կարևորվում են Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության դիրքորոշումների դինամիկ փոփոխությունները ի պատասխան վերոնշյալ գործընթացների, ինչպես նաև սեփական արտաքին քաղաքական նախաձեռնությունները:

Այս բոլոր գործընթացները տեղի են ունենում Գերմանիայի՝ Եվրամիության՝ ոչ միայն տնտեսական, այլև քաղաքական հարցերով առաջնորդի դերի արմատավորման հենքի վրա:

Ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան: Սույն հետազոտության օբյեկտն է Ռուսաստանի Դաշնության նկատմամբ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը: Ուսումնասիրության առարկան է Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության փոխակերպման և դրա միտումների դինամիկայի վրա ազդող գործոնների համալիրը:

Հիմնախնդրի գիտական ուսումնասիրվածության աստիճանը: Հետազոտության իրականացման ընթացքում օգտվել ենք թե՛ գերմանացի ու ռուս և թե՛ երրորդ երկրների հեղինակների աշխատություններից: Գերմանացի հեղինակների գործերից հատկապես արժեքավոր են Հարնիշի², Մայսթերի³, Բուիբեի⁴ և Քոլշենի⁵ աշխատանքները: Քոլշենը քննարկում է միջազգային հարաբերությունների տեսությունների կիրառելիությունը Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության

² St' u Harnisch S. Change and Continuity in Post-Unification German Foreign Policy // German Politics .- 2001.-Vol.10.-No1.- P.35-60.

³ St' u Meister S. 2014. Reframing Germany's Russia Policy – an Opportunity for the EU // European Council on Foreign Relations (Policy Brief) (ecfr.eu).- 24.04.2014.-12p.

⁴ St' u Buhbe M. 2007. Grudnzuge einer deutschen Russland-Strategie / Kompass 2020. –Berlin: Friedrich Ebert Stiftung, 2007.-20p.

⁵ St' u Colschen, L. Deutsche Aussenpolitik.-Munchen: Wilhelm FinkGmbH & Co, 2010.-461p.

վերլուծությանը, վերլուծում դրա մշակման վրա ազդող դերակատարների ազդեցությունը, ներկայացնում ԳԴՀ արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղությունները: Հարնիշի նշյալ աշխատությունը առաջիններից է, որը Գերմանիայի արտաքին քաղաքականությունը փորձում է վերլուծել հաջորդայնության և փոփոխության կոնցեպտների կիրառությամբ: Մայսթերը, լինելով «ուղեղային կենտրոնների» ոլորտի ներկայացուցիչ, հարցին անդրադառնում է կիրառական տեսանկյունից՝ կատարելով պրակտիկ քաղաքական վերլուծություն և ներկայացնելով առաջարկություններ:

Ռուս հեղինակների աշխատություններից կարելի է առանձնացնել Բելովի⁶ (խմբ.), Պավլովի⁷, Ուտկինի⁸, Սինդեևի⁹, Ստրելցի¹⁰, Դեվյատկովի¹¹ գործերը:

Հարկ ենք համարում հատկապես առանձնացնել Ստրելցի հոդվածը, որտեղ առաջ է քաշվում Մերկելի երկրորդ կաբինետի պաշտոնավարման տարիներին հաջորդայնության և փոփոխության միտումների հարցը: Կատարվում է փաստաթղթերի համեմատական վերլուծություն:

Ռուս-գերմանական համատեղ հեղինակային կոլեկտիվների աշխատություններից կարելի է առանձնացնել՝ Փլայնեսի և Շրյոդերի¹² (խմբ.), Հեթթի,

⁶St' u Под ред. Белова В. Германия: вызовы XXI века.- Москва: Весь мир, 2009.- 792с.

Белов В. ФРГ: восточный вектор внешней политики // Современная Европа.-2014.- N4.- С.97-102.

Белов В. Российско-германское сотрудничество – хорошее состояние на фоне плохой атмосферы. Германия. 2013 / Доклады Института Европы. N304.- Москва: Ин-т Европы РАН, 2014.- С. 107-124.

Белов В. Непростой год для российско-германских отношений Германия 2015. Ч.II / Доклады Института Европы. N328— Москва: Ин-т Европы РАН, 2016.-94с.

⁷ St' u Павлов Н. Внешняя политика ФРГ в постбиполярном мире.- Москва: Наука, 2005.-414с.

Павлов Н. Москва-Берлин-Брюссель: от трилатерализма к билатерализму? // Современная Европа.- 2014.- N 4(60)- С.106-110.

Павлов Н. Внешняя политика «большой коалиции» 2005–2009 гг.

www.mgimo.ru/files/210929/Pavlov_Merkel_2005-2009.doc (հասնելի է առ 16.06. 2016).

⁸ St' u Уткин С. Россия и Европейский Союз в меняющейся архитектуре безопасности: перспективы взаимодействия.- Москва: ИМЭМО РАН, 2010.-107с.

⁹ St' u Синдеев А. «Восточная политика» ФРГ в контексте смены политических элит // Современная Европа.- 2014.-N 4.(60).-С.102-106.

¹⁰ St' u Стрелец М. Российский вектор внешней политики второго правительственного кабинета А. Меркель в ФРГ: некоторые аспекты истории // Вестник РГУ.- 2015.- N 1(46).-С.58-73.

¹¹ St' u Девятков А. Новые акценты немецкой «восточной политики»/ В кн.: Германия. 2013 (Доклады Института Европы N 304) под ред. Белова В.-Москва, 2014.- С.124-133.

¹²St' u Pleines H., Schroeder H.-Die russische Aussenpolitik unter Putin.-Arbeitspapiere und

Materialien/Forschungsstelle Osteuropa an der Universitaet Bremen,73.-Bremen:-2005.-160p.

Քրուսի և Թրաուբ-Մերցի¹³ (խմբ.), Դեվյատկովի և Մակարիչեվի¹⁴ (խմբ.) խմբագրած աշխատանքները:

Հետքի, Քրուսի և Թրաուբ-Մերցի խմբագրությամբ կոլեկտիվ մենագրությունում սցենարների կառուցման փորձագիտական մեթոդի կիրառությամբ կատարվում են ռուս-գերմանական հարաբերությունների ապագայի վերաբերյալ քաղաքական կանխատեսումներ:

Ռուս-գերմանական հարաբերությունների հետազոտությամբ զբաղվող երրորդ երկրների մասնագետների աշխատություններից մեծ կարևորություն են ներկայացնում Սձաբոյի¹⁵, Ադոմիթի¹⁶, Օքսենսթիրնայի և Օլսոնի¹⁷, Լիբրոնթի¹⁸, Ֆորսբերգի¹⁹, Թրեյսմանի²⁰ գործերը:

Սձաբոն դիտարկում է ռուս-գերմանական հարաբերությունները աշխարհատնտեսական մտածողության տեսանկյունից, քննարկում վերջինիս դերը Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության մշակման հարցում: Ադոմիթը²¹ կենտրոնանում է ՌԴ-ի նկատմամբ Գերմանիայի քաղաքական կուսակցությունների,

¹³Տե՛ս Хетт Ф., Крумм Р., Трауб-Мерц Р. Германия и Россия в 2030 г.: сценарии для двусторонних отношений.- Москва: Фонд им. Фридриха Эберта, 2013 .-34с.

http://russiancouncil.ru/common/upload/Scenarios_DERU2030_Online%20RU.pdf հասանելի է առ 02.12.2017թ.

¹⁴Տե՛ս Россия и Германия в пространстве европейских коммуникаций / Под ред. Девяткова А. и Макарычева А.- Тюмень:Тюменский государственный университет, 2013.- 272с.

¹⁵Տե՛ս Szabo S. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics .- London: Bloomsbury Academic, 2015.- 200p.

Szabo S. Germany's Commercial Realism and the Russia Problem // Survival: Global Politics and Strategy.- 2014.- Vol. 56.-No 5- P.117-128.

¹⁶Տե՛ս Adomeit H. German-Russian Relations: Balance Sheet since 2000 and Perspectives until 2025 / Comite d'etudes des relations franco-allemandes.- Bruxelles: Ifri, 2012.-39p.

Adomeit H. German-Russian Relations: Change of Paradigm versus "Business as Usual"/ Study Committee for Franco-German Relations.-Bruxelles: Ifri, 2015.-36p.

http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ndc_120_adomeit_en_0.pdf (հասանելի է առ 02.12.2017թ.)

¹⁷Տե՛ս Oxenstierna S. and Olsson P. The Economic Sanctions against Russia: Impact and Prospects of Success / FOI-R-4097-SE .- 2015.

¹⁸Տե՛ս Libront, K. The Economization of German Security Policy. The Case of German-Russian Relations. 17th Annual International Conference on Economics and Security 2013, SIPRI, Stockholm, 14-15 June 2013.

¹⁹ Տե՛ս Forsberg T. From Ostpolitik to "Frostpolitik"? Merkel, Putin and German Foreign Policy towards Russia // International Affairs.-2016.-Vol.92.-Issue 1.-P.21-42.

²⁰Տե՛ս Treisman D. Why Putin took Crimea: the Gambler in the Kremlin // Foreign Affairs.-2016.-Vol.95.-No 3.-P.47-57.

²¹ Տե՛ս Adomeit H. German-Russian Relations: Change of Paradigm versus "Business as Usual"/ Study Committee for Franco-German Relations.-Bruxelles: Ifri, 2015.-36p.

ծեռներեց շրջանակների և հանրության դիրքորոշման փոփոխության վրա ուկրաինական ճգնաժամի ունեցած ազդեցության վերլուծության վրա: Օքսենսթիրնայի և Օլսոնի աշխատության մեջ քննարկվում են ՌԴ-ի դեմ կիրառված պատժամիջոցներին վերաբերող հարցերը, դրանց ազդեցությունը ավելացնող և նվազեցնող գործոնները: Լիբրոնթը փաստաթղթային վերլուծության միջոցով փորձում է վերհանել Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության առաջնահերթությունները:

Այնուամենայնիվ չնայած թեմայի վերաբերյալ զգալի գրականության առկայությանը Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականությանը վերաբերող մի շարք հիմնահարցեր մնում են չլուսաբանված:

Հենց այդ բացերի լրացմանն է ուղղված սույն ատենախոսական աշխատանքը:

Մասնավորապես Ստրելցը չի ներառում Մերկելի պաշտոնավարման բոլոր ժամկետները մինչև մեր օրերը: Սույն ատենախոսության շրջանակներում քննարկելով Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության մեջ հաջորդայնության և փոփոխության միտումների հարցը՝ մենք վերլուծում ենք պատմական ամբողջական ժամանակաշրջանը:

Բացի դրանից Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության մեջ հաջորդայնության և փոփոխության թեմային վերաբերող քննարկումները գրականության մեջ հիմնականում ընթանում են ոչ տեսական հարթության մեջ: Դրան հակառակ սույն ատենախոսությունում կատարվում է հիմնականում տեսական վերլուծություն:

Ո՛չ Ստրելցը և ո՛չ էլ Լիբրոնթը ուշադրության չեն առնում գերմանական կուսակցությունների քաղաքական ծրագրերի և կոալիցիոն կառավարությունների պայմանագրերի միջև կապը: Այս բացը ևս փորձել ենք լրացնել սույն աշխատանքի մեջ:

Ի տարբերություն Հեթթի, Քրումի և Թրաուբ-Մերցի խմբագրած վերոնշյալ աշխատության սույն ատենախոսությունում իրականացվող կանխատեսումները արվել են խաղերի տեսության ֆորմալ մեթոդաբանության և միտումների քանակական ուսումնասիրության կիրառությամբ: Փորձել ենք օգտագործել նաև միջազգային հարաբերությունների կառուցվածքային ռեալիզմի տեսության որոշակի վարկածներ՝ ստանալով քննարկվող գործոնների ավելի լայն և էկլեկտիկ շրջանակ:

Աղբյուրագիտական հիմքը: Ատենախոսական աշխատանքի աղբյուրագիտական հիմք են ծառայել ՌԴ արտաքին գործերի նախարարության էլեկտրոնային արխիվի²² ուսումնասիրվող ժամանակաշրջանի՝ 2005-2016թթ. ռուս-գերմանական հարաբերություններին վերաբերող 564 փաստաթղթերը, ԳԴՀ դաշնային կառավարության էլեկտրոնային արխիվի²³ 2014թ. մարտ - 2016թ. ապրիլ ընկած ժամանակահատվածում Ա. Մերկելի ունեցած շուրջ 193 ելույթների սղագրությունները: Օգտագործվել են նաև 2005թ., 2009թ. և 2013թ. կոալիցիոն կառավարությունների պայմանագրերը²⁴, ինչպես նաև գերմանական Բունդեսթագում 2005թ., 2009թ. և 2013թ. ընտրությունների արդյունքում ներկայացված հինգ խոշորագույն կուսակցությունների նշյալ տարիների նախընտրական ծրագրերը²⁵: Աշխատանքի ընթացքում օգտվել ենք նաև գերմանական Բունդեսվերի՝ պաշտպանության նախարարության «սպիտակ գրքից»²⁶:

²² Տե՛ս Министерство иностранных дел Российской Федерации. Внешняя политика. Двусторонние отношения. Федеративная Республика Германия. <http://www.mid.ru/ru/maps/de/?currentpage=main-country> (հասանելի է առ 05.02.2017թ.)

²³ Տե՛ս Die Bundesregierung, Reden.

https://www.bundesregierung.de/SiteGlobals/Forms/Webs/Breg/Suche/DE/Nachrichten/Redensuche2_formular.html?nn=391814&doctype.HASH=08c66c768cd5cb24e3d&path.HASH=e8e874fa01e22e8f2512&searchtype=news&path=%2Fbpainternet%2Fcontent%2Fde%2Frede*+%2Fbpainternet%2Fcontentarchiv%2Fde%2Farchiv17%2Frede*&doctype=speech&searchtype.HASH=ec0d611f8a232224ded3 (հասանելի է առ 10.10. 2016թ.)

²⁴ Տե՛ս CDU, CSU and SPD. Working together for Germany with Courage and Compassion: Coalition Agreement between the CDU, CSU and SPD, Berlin, 2005.-136p. http://bundesregierung.de/Content/EN/Artikel/2004_2007/2006/01/_Anlagen/coalition-agreement951220.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (հասանելի է առ 01.12. 2016թ.)

CDU, CSU and FDP. Growth, Education, Unity: Coalition Agreement between the CDU, CSU and FDP, Berlin, 2009.-100p. https://www.fdp.de/files/565/2009-203_en_Koalitionsvertrag_2009.pdf (հասանելի է առ 10.10. 2016թ.)

CDU, CSU und SPD. Deutschlands Zukunft gestalten: Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD, Berlin, 2013.-134s. <https://www.cdu.de/sites/default/files/media/dokumente/koalitionsvertrag.pdf> (հասանելի է առ 10.10. 2016թ.)

²⁵ Տե՛ս CDU,CSU. Wachstum, Arbeit, Sicherheit. Deutschlands Chancen Nutzen. Regierungsprogramm 2005-2009.- Verabschiedet in einer gemeinsamen Sitzung des Bundesvorstands der CDU und des Parteivorstands der CSU, Berlin: 11. Juli 2005.-47S.

FDP. Arbeit hat Vorfahrt. Deutschlandprogramm 2005.- Berlin: FDP, Die Liberalen, 2005.-59S.

Eines fuer Alle. Das Grüne Wahlprogramm 2005. –Berlin: Die Grünen, 2005.-124S.

FDP. Buergerprogramm 2013. Damit Deutschland stark bleibt.- Berlin: FDP, Die Liberalen, 2013.-94S.

²⁶ Տե՛ս Die Bundesregierung . Weissbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr.- Bundesministerium der Verteidigung, Broschuere. Berlin: Die Bundesregierung, 30.06. 2016.-73S.

ՌԴ պաշտոնական աղբյուրներից օգտագործվել են նաև «Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության հայեցակարգը»²⁷ (ուժի մեջ է եղել 2000-2009թթ.), «Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության իրականացման միջոցների մասին» ՌԴ նախագահի 2012թ. մայիսի 7-ի N605 հրամանը²⁸, «Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության հայեցակարգը»²⁹ (հաստատված ՌԴ նախագահի կողմից 2013թ. փետրվարի 12-ին), «Ռուսաստանի Դաշնության ռազմական դոկտրին»³⁰ (2015թ. խմբագրություն), «Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ռազմավարություն՝ մինչև 2020թ.»³¹, «Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության հայեցակարգը»³² (հաստատված ՌԴ նախագահի կողմից 2016թ. նոյեմբերի 30-ին):

Հեղազոտության ժամանակագրական սահմանները: Ատենախոսական հետազոտությունը ժամանակագրական առումով ընդգրկում է 2005-2016թթ.: 2005թ.՝ Գ. Շրյոդերի պաշտոնավարությունից հետո, Ա.Մերկելի կողմից Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության կանցլերի պաշտոնը ստանձնելով որոշակի իմաստով նոր փուլ մտավ Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականությունը: 2016թ. կարևորվեց երկրի դաշնային կառավարության կողմից վերոնշյալ «սպիտակ գրքի» հրապարակմամբ, որտեղ առաջին անգամ պետական ծրագրային փաստաթղթի մակարդակով Ռուսաստանը դասվեց մարտահրավերների ցանկում:

²⁷ Տե՛ս Министерство иностранных дел РФ. Концепция национальной безопасности Российской Федерации. 2000. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/589768 (հասանելի է առ 29.10. 2017թ.).

²⁸ Տե՛ս Министерство иностранных дел РФ. Указ Президента Российской Федерации от 7 мая 2012 года N 605 «О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации». 2012. (հասանելի է առ 29.10.2017թ.)

²⁹ Տե՛ս Министерство иностранных дел РФ. Концепция внешней политики Российской Федерации. 2013. http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/122186 (հանասելի է առ 29.10. 2017թ.)

³⁰ Տե՛ս Министерств иностранных дел. Военная доктрина Российской Федерации. 2015. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/976907 (հանասելի է առ 29.10.2017թ.)

³¹ Տե՛ս Министерство иностранных дел РФ. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020г. 2009. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/294430 (հանասելի է առ 29.10.2017թ.)

³² Տե՛ս Министерство иностранных дел РФ. Концепция внешней политики Российской Федерации. 2016. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/2542248 (հանասելի է առ 29.10.2017թ.)

Քաղաքականության ժամանակագրական պարբերացման տեսանկյունից սա ևս խոսում է որակապես նոր փուլի արձանագրման մասին:

Հեղազոտության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսության հիմնական նպատակը ՌԴ-ի նկատմամբ Գերմանիայի ժամանակակից քաղաքականության ձևավորման և դրա միտումների վրա ազդող հիմնական գործոնների վերլուծությունն է:

Սույն նպատակի շրջանակներում առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները.

1. Վերհանել մակրո, մեզո և միկրո մակարդակներում Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության ձևավորման վրա ազդող արտաքին և ներքին գործոնները:

2. Կատարել ռուս-գերմանական հարաբերությունների պաշտոնական հրապարակային փաստաթղթերի ու ելույթների բովանդակային վերլուծություն:

3. Հետազոտել Ա.Մերկելի պաշտոնավարման տարիներին Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության հիմնական միտումները, վերլուծել դրանց պատճառները

4. Որոշումների մշակման փուլային մոդելի միջոցով վերլուծել 2008թ. և 2014թ. ռազմաքաղաքական ճգնաժամերի ազդեցությունները Գերմանիայի պատասխան ռազմավարության ձևավորման վրա

5. Խաղերի տեսության և վիճակագրական մոդելավորման միջոցով ռուսումնասիրել ՌԴ-ի նկատմամբ պատժամիջոցների քաղաքականությունը՝ կողմերի ռազմավարական հաշվարկները, հնարավոր զարգացման սցենարը և ազդեցությունը ուկրաինական հակամարտության ուժգնության վրա:

Հեղազոտության տեսական և հայեցակարգային հիմքերը: Ատենախոսական աշխատանքն իրականացվել է հասարակագիտական պոզիտիվիզմի տրամաբանության մեջ: Հետազոտության տեսական հիմքն է կազմում միջազգային հարաբերությունների վերլուծության տեսական էկլեկտիցիզմի մոտեցումը: Հիմնախնդրի համալիր վերլուծությունը ապահովելու նպատակով աշխատանքում համադրվել են ինչպես ռեալիզմի ուղղության մետա- և միջին- (middle-range) մակարդակի տեսությունները՝ կառուցվածքային ռեալիզմն ու զսպման տեսությունը,

այնպես էլ աշխարհատնտեսական մոտեցումներն ու արտաքին քաղաքականության վերլուծության պրիզմաներից Հերմանի տեսա-հայեցակարգային մոդելը:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը: Վերոնշյալ խնդիրները լուծելու նպատակով կիրառվել է հասարակական գիտություններում օգտագործվող քանակական, որակական և ֆորմալ մեթոդների լայն սպեկտր, ինչը պայմանավորված է հետազոտության միջգիտակարգային բնույթով:

Պաշտոնական փաստաթղթերի և ելույթների վերլուծության ընթացքում օգտվել ենք ինչպես փաստաթղթերի ավանդական քաղաքագիտական վերլուծության, այնպես էլ քանակական կոնտենտ (բովանդակային) վերլուծության մեթոդներից: Կոնտենտ վերլուծության ընթացքում առանձնացված փոփոխականների կապը ռազմաքաղաքական և տնտեսական գործոնների հետ ստուգելու նպատակով կիրառվել են կոռելյացիոն և կրոսստաբուլյացիոն (խաչաձև աղյուսակների) վերլուծության մեթոդները:

Համեմատական դեպքային (քեյս) վերլուծության միջոցով ուսումնասիրվել են Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության հիմնական փոփոխությունները Ա. Մերկելի պաշտոնավարման տարիներին:

Խաղերի տեսության միջոցով մոդելավորում է իրականացվել՝ Գերմանիայի և Ռուսաստանի ռազմավարական փոխազդեցությունը ուկրաինական ճգնաժամի և պատժամիջոցների քաղաքականության համատեքստում ուսումնասիրելու նպատակով³³:

Կառուցված ֆորմալ մոդելից գեներացված՝ պատժամիջոցների և Արևելյան Ուկրաինայում հակամարտության ինտենսիվության միջև կապի վերաբերյալ վարկածները ստուգելու նպատակով իրականացվել է քանակական վերլուծություն: Առաջադրվել է բացասական բինոմիալ ռեգրեսիայի վիճակագրական մոդելը, որի միջոցով պարզվել է հակամարտության ինտենսիվության վրա ազդող մի շարք գործոնների ազդեցությունը:

³³ Հայ իրականության մեջ քաղաքագիտական խնդիրների վերլուծության ընթացքում ռազմավարական խաղերի և մոդելավորման մեթոդաբանության կիրառության կարևորության մասին տե՛ս Քոթանջյան, Հ. Հայաստանի պաշտպանության գիտակրթական համակարգի բարձրագույն բաղադրատարրը. Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի փուլային կերպափոխումը Պաշտպանական ազգային համալսարանի // Հայկական բանակ.- 2010թ. - N1(63). - էջ 9-36:

Աշխատության մեջ կիրառվել են նաև այնպիսի ընդհանուր գիտական մեթոդներ և մոտեցումներ, ինչպիսիք են վերլուծությունը, սինթեզը, ինդուկցիան, դեդուկցիան, ընդհանրացումը, որոնց վրա հենվում են վերոնշյալ հատուկ գիտական մեթոդները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը: Ատենախոսության մեջ համակողմանիորեն վերլուծվել են Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության ձևավորմանը և դրա արդի միտումներին վերաբերող հիմնահարցերը: Վերլուծության արդյունքում առաջին անգամ.

— Կազմվել է ուկրաինական ճգնաժամի և պատժամիջոցների քաղաքականության համատեքստում ԳԴՀ-ի և ՌԴ-ի ռազմավարական փոխազդեցության տեսական մոդելը, մաթեմատիկական մոդելավորման միջոցով արվել է հնարավոր զարգացման կանխատեսում:

— Բացահայտվել են ռուս-գերմանական հարաբերությունների պաշտոնական փաստաթղթերի և ելույթների կոնտենտի հիմնական ուղղություններն ու թեմաները, ուրվագծվել է դրանց՝ վերջին տարիների դինամիկան, հաստատվել է այդ դինամիկայի կապը ռազմաքաղաքական և տնտեսական գործոնների հետ:

— Վեր են հանվել Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության հաջորդայնության և փոխակերպման հիմնական միտումները, առաջադրվել է Ա. Մերկելի օրոք ՌԴ-ի նկատմամբ Գերմանիայի քաղաքականության շրջափուլերի պարբերացումը, առանձնացվել են յուրաքանչյուր փուլում արտաքին քաղաքական փոփոխությունների գործոններն ու դերակատարները:

— Տրվել է 2008թ. Վրաստանում և 2014թ. Ուկրաինայում ռազմաքաղաքական ճգնաժամերի՝ ԳԴՀ-ի ռուսաստանյան քաղաքականության վրա ունեցած տարբեր ազդեցությունների համակողմանի բացատրությունը:

— Դուրս է բերվել Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության վրա ազդող ներքին և արտաքին գործոնների առավել ամբողջական համալիր, պարզաբանվել է դրանց ֆունկցիոնալ դերակատարությունը ու փոխազդեցությունների բնույթը:

— Բացահայտվել են Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականությանը վերաբերող ներքին ծրագրային փաստաթղթերում քաղաքական-դիվանագիտական բառապաշարի ընտրության տարբերությունները, պարզվել է դրանց վրա կոալիցիոն կառավարությունների կազմի փոփոխությունների ազդեցությունը:

— Վերահսկելով Արևելյան Ուկրաինայում հակամարտության ինտենսիվության վրա ազդող ներքին և արտաքին գործոնների ազդեցությունը՝ գնահատվել է պատժամիջոցների քաղաքականության դերը ուկրաինական ճգնաժամի էսկալացիայի վրա ազդեցության հարցում:

Ատենախոսության տեսական և կիրառական նշանակությունը:

Ատենախոսության տեսական արժեքն այն է, որ համալրվել է Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության մշակման վրա ազդող ներքին և արտաքին գործոնների հասկացության գործիքակազմը:

Հայեցակարգային (կոնցեպտուալ) պրիզմաների կիրառությամբ բացահայտվել է ռազմաքաղաքական ճգնաժամերի ընթացքում Գերմանիայի պատասխան ռազմավարության ձևավորման և բարդ բազմագործոնային փոխազդեցության արդյունքում այլընտրանքային քաղաքական գծերի ընտրության մեխանիզմը:

Տեսական ընդհանրացումներ են կատարվել Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության փուլային անցումների, դրանց դրդապատճառների, որակական առանձնահատկությունների և հետևանքների վերաբերյալ:

Կիրառական նշանակության տեսանկյունից աշխատանքն արժևորվում է նրանով, որ հետազոտության արդյունքները և առաջին հերթին ռուս-գերմանական հարաբերությունների՝ քանակական ճշգրտությամբ չափված զարգացման միտումներն ու դրանց դինամիկան, մոդելավորված կանխատեսումները կարող են օգտագործվել Ռուսաստանի և/կամ Գերմանիայի նկատմամբ արտաքին քաղաքականության մշակման և իրականացման ընթացքում, այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետության քաղաքական ղեկավարության և համապատասխան գերատեսչությունների կողմից: Բացի պետական/քաղաքական գործիչներից հետազոտության արդյունքները կարող են կիրառական նշանակություն ունենալ

«ուղեղային կենտրոնների» վերլուծաբանների ու փորձագետների համար, ովքեր կարող են դրանք օգտագործել ընթացիկ և իրադարձային վերլուծություններում:

Աշխատանքում քննարկված հիմնախնդիրների լուսաբանումը և ստացված արդյունքները կարող են օգտագործվել նաև բուհական հատուկ դասընթացների դասավանդման, գիտահետազոտական և ուսումնամանկավարժական ձեռնարկների կազմման ժամանակ:

Պաշտպանության ներկայացվող դրույթները:

- Ռուս-գերմանական հարաբերություններում «ռազմավարական գործընկերության» նարատիվի ուժգնությունը (ինտենսիվությունը), որը կարող է ցուցանիշ ծառայել հարաբերությունների որակական մակարդակի, կապված է երկու երկրներում վարչակարգերի փոփոխության հետ:

- Համագործակցությանը և հակամարտությանը վերաբերող որոշ թեմաների կիրառման հաճախականությունը կապված է առանձնացված տնտեսական և ռազմաքաղաքական գործոնների հետ՝ Արևելյան Ուկրաինայում ռազմական գործողությունների ուժգնության, նավթի գնի, ՌԴ տնտեսական ցուցանիշների:

- Ա. Մերկելի պաշտոնավարման տարիներին Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականությունը ընթացել է 4 որակապես տարբեր փուլերով՝ 2005-2008թթ., 2008-2012թթ., 2012-2014թթ., 2014-2016թթ.: Ընդ որում դրան բնորոշ են եղել ներքին հաջորդայնությունը. խոշորագույն փոփոխությունների պատճառները եղել են արտաքին:

- 2008թ. և 2014թ. ռազմաքաղաքական ճգնաժամերի համատեքստային և էութենական տարբերություններն արտահայտվել են Բեռլինում արտաքին քաղաքական որոշումների մշակման գործընթացի 7 փուլերում, ինչի արդյունքում հանգեցրել են տարբեր պատասխան քաղաքականության Գերմանիայի կողմից:

- Կոալիցիոն կառավարությունների կազմի փոփոխությունն ազդում է Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականությանը վերաբերող ներքին ծրագրային փաստաթղթերում քաղաքական-դիվանագիտական բառապաշարի

ընտրության տարբերությունների վրա: Միևնույն ժամանակ դա բերում է Հերմանի մատնանշած արտաքին քաղաքականության՝ նվազագույն, առաջին մակարդակի փոփոխությունների, մինչդեռ խոշոր փոփոխությունները տեղի են ունենում հիմնականում արտաքին գործոնների ազդեցության տակ:

Աշխատանքի կառուցվածքը: Ատենախոսությունը շարադրված է 147 մեքենագիր էջի վրա և բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից (ինը ենթագլուխներով), եզրակացությունից, օգտագործված աղբյուրների և գրականության ցանկից և երեք հավելվածներից: Աշխատանքում բերված են 9 նկարներ, 9 աղյուսակներ, 144 անուն գրականության ցանկ:

ԳԼՈՒԽ 1

ՌԴ-Ի ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԳԴՀ-Ի ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԿՄԱՆ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ՆԵՐՔԻՆ ԵՎ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ

Լինելով ժողովրդավարական բարձր մակարդակի խորհրդարանական հանրապետություն՝ Գերմանիան արտաքին քաղաքականության մշակման գործընթացների մեջ ներառում է դերակատարների լայն սպեկտր՝ կուսակցություններ, տնտեսական ձեռնարկություններ, մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող խմբեր և այլն: Սույն գլխում կներկայացնենք Ռուսաստանի նկատմամբ արտաքին քաղաքական կուրսի մշակմանը մասնակցող դերակատարների և դրա վրա արտաքին գործոնների ազդեցության վերլուծությունը:

Առաջին հերթին դիտարկենք գերմանական Բունդեսթագում ներկայացված խոշորագույն կուսակցությունների դիրքորոշումները:

1.1. Գերմանիայում 2005-2016թթ. կառավարող կոալիցիաները և հիմնական քաղաքական կուսակցությունների դիրքորոշումները ՌԴ-ի նկատմամբ

Կոալիցիաների ձևավորումը: ԳՄԴԿ-ի (Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցություն) և «Կանաչների» (Դաշինք 90/Կանաչներ) 7-ամյա կառավարմանը հաջորդեց ՔԴՄ-ի (Քրիստոնեա-դեմոկրատական միություն) վերադարձը իշխանության 2005թ.: 40 տարիների ընդմիջումից հետո ՔԴՄ-ի և ԳՄԴԿ-ի ձևավորած կոալիցիոն կառավարությունը դարձավ առաջինը այս երկու կուսակցությունների միջև հինգերորդ գումարման Բունդեսթագի (1965-1969թթ.) տարիներից ի վեր: Վերջին երեք ընտրությունների արդյունքներով Բունդեսթագում պատգամավորական մանդատների բաշխումը ըստ կուսակցությունների ներկայացված է աղյուսակ 1-ում: Թավ շեղատառերով նշված են իշխող կոալիցիայի մեջ մտնող կուսակցությունները:

Ժամանակակից գերմանական ժողովրդավարության ողջ պատմության ընթացքում՝ սկսած 1949թ. առաջին խորհրդարանի ձևավորումից, ՔԴՄ/ՔՍՄ-ի (Քրիստոնեա-դեմոկրատական միություն/Քրիստոնեա-սոցիալիստական միություն) համար նախընտրելի կոալիցիոն գործընկերը եղել է ԱԴԿ-ն (Ազատ դեմոկրատական

կուսակցությունը): Լինելով ՔԴՄ-ի պես քաղաքական աջ սպեկտրի կուսակցություն՝ ԱԴԿ-ն իր գաղափարախոսությամբ և քաղաքական ծրագրով միշտ ամենամոտն էր դրան: Միննույն ժամանակ ՔԴՄ/ՔՍՄ ոչ մի անգամ կոալիցիա չի կազմել ձախ սեկտորի փոքր կուսակցությունների՝ «կանաչների» և «ձախերի» հետ: Մինչև 2005թ. իր բոլոր կոալիցիաները ՔԴՄ/ՔՍՄ ձևավորել է ԱԴԿ-ի հետ: Միակ բացառությունն էր 1966թ. սոցիալ-դեմոկրատների հետ «մեծ կոալիցիայի» ձևավորումն այն բանից հետո, երբ կապված բյուջետային հարցերով անհամաձայնության հետ ԱԴԿ լքեց կոալիցիան:

Աղյուսակ 1. Բունդեսթագում պատգամավորական մանդատների բաշխումը

Տարեթվեր	Պատգամավորների ընդհանուր թիվը	ՔԴՄ/ՔՍՄ	ԳՍԴԿ	ԱԴԿ	Դաշինք 90/Կանաչներ	Ձախեր
2005-2009	614	226	222	61	51	54
2009-2013	622	239	146	93	68	76
2013-2017	631	310	193	-	63	64

Այս համատեքստում պատմականորեն յուրահատուկ էին 2005թ. և 2013թ. ՔԴՄ/ՔՍՄ-ի և ԳՍԴԿ-ի ձևավորած կոալիցիաները: Առաջին դեպքում ՔԴՄ/ՔՍՄ կոալիցիա կազմեց սոցիալ-դեմոկրատների հետ, քանի որ ԱԴԿ ընտրություններին չէր ստացել անհրաժեշտ քանակությամբ ձայներ, և ՔԴՄ/ՔՍՄ-ի ու ԱԴԿ-ի համագումար մանդատների թիվը կազմում էր Բունդեսթագի ընդհանուր տեղերի 46,7%՝ չապահովելով անհրաժեշտ մեծամասնությունը: Երկրորդ դեպքում՝ 2013թ., ԱԴԿ ընդհանրապես չանցավ խորհրդարան: Ինչ վերաբերում է 17-րդ գումարման Բունդեսթագին (2009-2013թթ.), ապա 2009թ. ընտրությունների արդյունքում ՔԴՄ/ՔՍՄ և ԱԴԿ միասին ստացան մանդատների 53%, և նրանց միջև ձևավորվեց կոալիցիա:

Սոցիալ-դեմոկրատների տեսանկյունից իրադրությունը հետևյալն էր: Եթե 1998-2005թթ. նրանց հաջողվեց երկու կոալիցիա ձևավորել «կանաչների» հետ, ապա

2005թ. սկսած վերջին երեք դաշնային ընտրությունների արդյունքներով ոչ մի անգամ «կարմիր-կանաչ» տանդեմի հանրագումարային մանդատների թիվը չէր բավարարում Բունդեսթագում մեծամասնությունն ապահովելու համար, ինչը և անհնարին էր դարձնում կոալիցիայի ձևավորումը: Միևնույն ժամանակ հարկ է նշել, որ սոցիալ-դեմոկրատներին չհաջողվեց միավորել ողջ ձախ սպեկտրը՝ այդ թվում «ձախերի» կուսակցությունը: Կարմիրներից, կանաչներից և «ձախերից» բաղկացած հնարավոր կոալիցիան խորհրդարանական մեծամասնություն կարող էր ունենալ 2005-2009թթ. և 2013-2017թթ.: Սակայն «ձախերը», որոնք չեն մասնակցել ոչ մի կոալիցիայի, հավատարիմ մնացին «չմիացման» իրենց դիրքորոշմանը: «Ձախերի» և մնացյալ բոլոր գերմանական կուսակցությունների միջև արտաքին քաղաքականության ոլորտում հսկայական տարակարծությունը հասկանալու համար բավարար է հիշատակել 2009թ.³⁴ և 2013թ.³⁵ նախընտրական ծրագրերում ներառված դրույթները՝ ՆԱՏՕ-ի վերացման անհրաժեշտության կամ առնվազն դրա ռազմական կառույցներից Գերմանիայի դուրս գալու մասին:

Այսպիսով սոցիալ-դեմոկրատները երկու անգամ ստիպված ընդունեցին ՔԴՄ/ՔՍՄ-ի կոալիցիոն կրտսեր գործընկերոջ դերը: Սակայն համաձայն գերմանական քաղաքական ավանդույթի՝ կրտսեր գործընկերը ստանում է փոխկանցների և դաշնային արտգործնախարարի պաշտոնները, ինչը թույլ տվեց ԳՍԴԿ-ին որոշակի ազդեցություն ունենալ Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության վրա:

Կուսակցությունների դիրքորոշումները ՌԴ-ի նկատմամբ, Moralpolitik և կոմերցիոն ռեալիզմ. երկու մոտեցում Գերմանիայի արտաքին քաղաքականությանը: Ըստ Սթիվեն Սձաբոյի³⁶ ՌԴ-ի նկատմամբ Գերմանիայի կուսակցական գործիչների դիրքորոշումները պայմանականորեն բաժանվում են երկու հիմնական խմբի՝ 1. մարդու իրավունքների և ժողովրդավարական արժեքների հարցերը ակտիվորեն բարձրացնող և 2. ավելի շատ Ռուսաստանի հետ ռազմավարական տնտեսական համագործակցությունը կարևորող:

³⁴ St 'u Die Linke. Bundestagswahlprogramm der Partei Die Linke. Berschluss des Bundestags-Wahlparteitags 2009 der Partei Die Linke. Berlin: 20./21. Juni 2009.-37S.

³⁵ St 'u Die Linke. Leitantrag des Parteivorstandes zum Wahlprogramm Bundestagswahl 2013.- Berlin, 2013.- 98S. <http://www.erstwaehlerkonferenz.de/files/Bilder/Leitantrag-Wahlprogramm.pdf> (հասանելի է առ 10.02. 2017թ)

³⁶ St 'u Szabo S. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics .- London: Bloomsbury Academic, 2015.-P.36.

Դիտարկվող ժամանակաշրջանի ռուս-գերմանական հարաբերություններում պարբերաբար այս կամ այն կերպ շոշափվում էր արժեքների հարցը: «Գործընկերություն հանուն արդիականացման» ծրագրի հիմնական նպատակ Բեռլինը տեսնում էր նախ և առաջ Ռուսաստանի քաղաքական համակարգի «արդիականացումը» և ժողովրդավարացումը, մինչդեռ Մոսկվան առաջին պլան էր մղում երկրի տնտեսական արդիականացումը: Սրանից բացի Անգելա Մերկելը, ի տարբերություն իր նախորդ Գերհարդ Շրյոդերի, իր կանցլերության տարիներին բազմիցս հանդես է եկել Ռուսաստանի ներքին քաղաքականության զարգացումների քննադատությամբ՝ նշելով դրանց շեղվելը եվրոպական արժեքներից: Սակայն դրան զուգահեռ Գերմանիան զարգացնում էր տնտեսական և էներգետիկ համագործակցությունը Ռուսաստանի հետ: Այս երկու հակամետ գործընթացները տեղիք տվեցին Moralpolitik-ի՝ արժեքների պաշտպանությամբ առաջնորդվող քաղաքականության՝ և կոմերցիոն ռեալիզմի կամ աշխարհատնտեսական մոտեցման³⁷ կողմնակիցների միջև բանավեճին: Առանցքային հարցն էր, թե ինչպիսին են մի կողմից զուտ տնտեսական շահերի և մյուս կողմից արժեքների ու սկզբունքների առաջ մղման կարևորության մասնաբաժինները Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության մշակման գործում: Մինչև 2014 թ. իրադարձությունները և պատժամիջոցների կիրառումը դոմինանտ էր աշխարհատնտեսական դպրոցը, որը նշում էր, որ Գերմանիայի համար առաջնահերթ են տնտեսական շահերը, և այն քննադատությունից չի անցնի գործի միջազգային իրավունքի սկզբունքների կամ այլ արժեքների ոտնահարման դեպքում: Սրան գումարվում էր նաև տնտեսական կազմավորումների և ձեռներեց շրջանակների ազդեցությունը արտաքին և մասնավորապես Ռուսաստանի նկատմամբ տարվող քաղաքականության հարցում, ինչի մասին կխոսվի ստորև:

Դաշինք 90/«Կանաչներ» կուսակցությունը ու Քրիստոնեա-դեմոկրատական միության մի մասը և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների

³⁷ St' u Szabo S. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics .- London: Bloomsbury Academic, 2015.p.36

Szabo S. Germany's Commercial Realism and the Russia Problem // Survival: Global Politics and Strategy.- 2014.- Vol. 56.-No 5- P.117-128.

մեծամասնությունը հարում են առաջին խմբին, մինչդեռ սոցիալ-դեմոկրատները և ձեռներեցների խմբերը՝ երկրորդին:

Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը շատ ավելի հակված է ռուսամետ դիրքորոշում զբաղեցնել, քան ՔԴՄ: Նման դիրքորոշման պատմական ակունքները գալիս են դեռևս հետպատերազմական շրջանի առաջին կուսակցական առաջնորդ Քուրտ Շումախերի ժամանակներից, ով նախընտրում էր Գերմանիայի չեզոք կուրսը ամերիկամետ կուրսին: Իր հերթին Վիլի Բրանդտի Արևելյան քաղաքականությունը մեծ ազդեցություն թողեց կուսակցության վրա: Սոցիալ-դեմոկրատների Ռուսաստանի հետ համագործակցությանը հակված դիրքորոշումն ու ազդեցությունը Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության վրա վերջին շրջանում առավել ցայտուն դրսևորվեց Գերհարդ Շրյոդերի պաշտոնավարման ընթացքում: Հատկանշական էր, որ 2003թ. իրաքյան պատերազմի ժամանակ Գերմանիան հրաժարվեց աջակցել Վաշինգթոնին և զբաղեցրեց ռուսականին նույնական դիրքորոշում, ինչի արդյունքում առաջ եկավ «Բեռլին-Փարիզ-Մոսկվա առանցք» եզրույթը:

2005թ. Անգելա Մերկելի կողմից Գերմանիայի կանցլերի պաշտոնը զբաղեցնելուց հետո՝ «Մեծ կոալիցիայի» (որի մեջ մտնում էին ՔԴՄ, դրա բավարական գործընկեր կուսակցություն Քրիստոնեա-սոցիալիստական միությունը և սոցիալ-դեմոկրատները) կառավարման տարիներին, Ռուսաստանի նկատմամբ գերմանական քաղաքականությունը հիմնականում մնաց անփոփոխ: Թեպետ Բորիս Ելցինի ու Հելմուտ Քոլի «սաունայի դիվանագիտությանը» և Գերհարդ Շրյոդերի ու Վլադիմիր Պուտինի միջանձնային ընկերությանը եկավ փոխարինելու ավելի սառը գործնական մթնոլորտը երկրների ղեկավարների միջև, բայց այնուամենայնիվ համագործակցության հիմնական ուղղությունները մնացին անփոփոխ: Ավելի հանգամանալից Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության հաջորդայնության ու փոփոխության միտումների մասին կխոսվի Գլուխ 2-ում:

2009թ. հետո, երբ «Մեծ կոալիցիան» փոխարինվեց ՔԴՄ և Ազատ դեմոկրատների կուսակցության կազմած «սև-դեղին» կոալիցիայով, և հատկապես 2012թ. Վ. Պուտինի՝ ՌԴ նախագահի պաշտոնում վերընտրվելուց հետո ՔԴՄ անդամ

Բունդեսթագի պատգամավորները սկսեցին առավել հաճախ հանդես գալ Ռուսաստանի քննադատությամբ: Այս իմաստով կարելի է առանձնացնել Անդրեաս Շոքենհոֆի՝ 2012թ. նոյեմբերին Բունդեսթագում առաջ քաշած քննադատական նախագիծը³⁸:

Ազատ դեմոկրատական կուսակցությունը՝ հանձին իր առաջնորդ, ԳԴՀ նախկին արտգործնախարար Գվիդո Վեսթերվելեի, խիստ բացասական դիրքորոշում է զբաղեցնում սոցիալ-դեմոկրատների ռուսամետ մոտեցման նկատմամբ: Նրանք դեմ էին նաև ատոմային էներգիայից հրաժարվելուն, որը համարում էին ՌԴ-ից Գերմանիայի ունեցած էներգետիկ կախվածության նվազեցման միջոց:

«Կանաչները» շարունակում են քննադատել Ռուսաստանում մարդու իրավունքների իրավիճակը: Նրանք սկեպտիցիզմով են մոտենում էներգետիկայի ոլորտի ռուսական և գերմանական ընկերությունների համագործակցությանը՝ դրա մեջ խոչընդոտ տեսնելով այլընտրանքային էներգիայի աղբյուրները զարգացնելու համար: «Կանաչները» մինևույն ժամանակ գերմանական բոլոր կուսակցություններից ամենասերտ կապերն ունեն Ռուսաստանի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ:

Ռուսաստանի նկատմամբ գերմանական կուսակցությունների դիրքորոշումներին և դրանց փոխանցմանը պաշտոնական արտաքին քաղաքական կուրսին ավելի հանգամանալից կանդիդատանք նախընտրական ծրագրերի և կոալիցիոն պայմանագրերի վերլուծության միջոցով:

Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության արտացոլումը կուսակցությունների նախընտրական ծրագրերում և երեք կոալիցիոն պայմանագրերում: Այժմ համեմատական վերլուծության կառնենք 2005թ., 2009թ. և 2013թ. կոալիցիոն պայմանագրերը³⁹: 2005թ. պայմանագրում Ռուսաստանին

³⁸St. u. Deutscher Bundestag. Die Beschlüsse des Bundestages am 8. und 9. November. 2012 https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2012/41410731_kw45_angenommen_abgelehnt/209908#top (հասանելի է առ 19.03.2016թ.)

³⁹St. u. Գրականության մեջ 2005թ. և 2009թ. պայմանագրերի համեմատական վերլուծության փորձեր են կատարվել Լիբրոնթի (St. u. Libront, K. The Economization of German Security Policy. The Case of German-Russian Relations. 17th Annual International Conference on Economics and Security 2013, SIPRI, Stockholm, 14-15 June 2013.) և Ստրելեցի (St. u. Стрелец М. Российский вектор внешней политики второго правительственного кабинета А. Меркель в ФРГ: некоторые аспекты истории// Вестник РГУ.-

հատկացված է մեկ պարբերություն, որը սկսվում է Եվրոպական գործընկերների հետ համատեղ Ռուսաստանի հետ ռազմավարական գործընկերության ուղղությամբ աշխատելու Գերմանիայի մտադրության մասին նախադասությամբ: Ռազմավարական գործընկերություն եզրույթը, որն ավանդվել էր Շրյոդերի ժամանակաշրջանից, հետագայում դուրս մնաց երկու հաջորդող կոալիցիոն պայմանագրերից: ՌԴ ԱԳՆ պաշտոնական էլեկտրոնային արխիվում պահվող փաստաթղթերում և հաղորդագրություններում եզրույթի կիրառման դինամիկայի վերաբերյալ կխոսվի Գլուխ 2-ում:

2005թ. պայմանագրում նշվում էր նաև Գերմանիայի՝ Ռուսաստանի արդիականացման գործին մասնակցելու հետաքրքրվածության մասին, որը պետք է տեղի ունենար քաղաքական, տնտեսական և հասարակական համագործակցության ավելացման միջոցով: Նշված արդիականացման նպատակ էր հռչակվում «Բարգավաճ Ռուսաստանը, որը, առաջնորդվելով այն արժեքներով, որոնք դաժանում է Եվրոպան, և հաշվի առնելով սեփական ավանդույթները, հաջողությամբ ավարտում է կայուն ժողովրդավարական պետություն դառնալուն ուղղված իր ձևափոխությունը⁴⁰»: 2009թ. պայմանագրում պատրաստականություն է հայտնվում «մարդու իրավունքների, օրենքի գերակայության և ժողովրդավարության ոլորտներում թերությունները շտկելու գործում աջակցություն» ցուցաբերել: Ռուսաստանի ներքաղաքական կյանքի այս ոլորտներում թերությունների մատնանշումը տեղ չէր գտնում Գ. Շրյոդերի օրոք և սկսվեց միայն Ա. Մերկելի իշխանության գալուց հետո: 2005թ. Ռուսաստանում ժողովրդավարության զարգացման և մարդու իրավունքների խնդիրների մասին նշվել է Քրիստոնեա-դեմոկրատական միության/ Քրիստոնեա-սոցիալիստական միության⁴¹, Ազատ-դեմոկրատական կուսակցության⁴² և «կանաչների»⁴³ նախընտրական ծրագրերում:

2015.- N 1(46).-C.58-73.) կողմից: Սույն ենթագլխում սակայն բարձրացվում են նշյալ աշխատություններում չշոշափված հարցերը:

⁴⁰ Տե՛ս CDU, CSU and SPD. Working together for Germany with Courage and Compassion: Coalition Agreement between the CDU, CSU and SPD, Berlin, 2005, P. 128.

http://bundesregierung.de/Content/EN/Artikel/2004_2007/2006/01/Anlagen/coalition-agreement951220.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (հասանելի է առ 10.10.2016թ.)

⁴¹ Տե՛ս CDU,CSU. Wachstum, Arbeit, Sicherheit. Deutschlands Chancen Nutzen. Regierungsprogramm 2005-2009.- Verabschiedet in einer gemeinsamen Sitzung des Bundesvorstands der CDU und des Parteivorstands der CSU, Berlin: 11. Juli 2005, S. 37

⁴² Տե՛ս FDP. Arbeit hat Vorfahrt: Deutschlandprogramm 2005.- Berlin: Die Liberalen, 2005, S. 49

Սակայն այս կետերը չէին ներառվել կոալիցիոն պայմանագրում՝ հավանաբար Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության հակազդեցության պատճառով, որը ոչ մի անգամ չի շոշափել ռուսաստանյան այդ խնդիրները 2005-2013թթ. իր նախընտրական ծրագրերում: ՔԴՄ/ԲՍՄ-ի դիրքերի ամրապնդման և սոցիալ-դեմոկրատների՝ կոալիցիայից հեռանալու հետ կապված վերոնշյալ դրույթները ներառվեցին 2009թ. պայմանագրում:

2009թ. կոալիցիոն պայմանագրում գրեթե նույնությամբ վերարտադրվել է 2005թ. պայմանագրում տեղ գտած՝ առևտրի ու տնտեսական կապերի զարգացման և առանց միակողմանի կախվածության երկարատև էներգետիկ համագործակցության վերաբերյալ նախադասությունը: Սա ինքնին խոսում է տնտեսական քաղաքականության շարունակականության մասին, որը կախված չէ կոալիցիոն կրտսեր գործընկերոջից

ԳԴՀ-ի ռուսաստանյան քաղաքականության՝ երկու պայմանագրերում էլ ամրագրված հաստատուններից մեկն էլ Ռուսաստանի հետ մի շարք տարածաշրջանային և գլոբալ խնդիրների լուծման շուրջ համագործակցության մասին դրույթն էր:

Հետաքրքրական է, որ 2005թ. պայմանագրում Գերմանիայի և ԵՄ-ի անունից պատրաստակամություն էր հայտնվում աջակցություն ցուցաբերել չեչենական խնդրի լավագույնս լուծման հարցում: Ազատ դեմոկրատները⁴⁴ և «կանաչները»⁴⁵, որոնք չներառվեցին կոալիցիայի մեջ, մտահոգություն էին հայտնել այդ հակամարտության քաղաքական լուծման վերաբերյալ: Ժամանակի ընթացքում այս դրույթը կորցրեց արդիականությունը և բացառվեց հաջորդ պայմանագրերից:

Հատուկ ուշադրության է արժանի ՌԴ-ի և ԳԴՀ-ի ընդհանուր հարևանների հիշատակությունը: 2005թ. պայմանագրում տեղ է գտել հետևյալ ձևակերպումը. «Մենք ցանկանում ենք Ռուսաստանի հետ հարաբերությունները զարգացնել՝ մեր ընդհանուր հարևաններին բարեկամության և վստահության ոգով ներառելու միջոցով»: Նշված

⁴³ St' u *Die Grünen*. Wahlprogramm 2005. Berlin, 2005, S. 51

⁴⁴ St' u *FDP*, Arbeit hat Vorfahrt: Deutschlandprogramm 2005, Berlin, Die Liberalen, 2005, S.49

⁴⁵ St' u *Die Grünen*. Wahlprogramm 2005. Berlin, 2005, S. 51

դրույթը փոխառվել է ՔԴՄ/ԲՍՄ-ի նախընտրական ծրագրից⁴⁶: 2009թ. սակայն ընդունվել է փոքր-ինչ ավելի կոշտ և հաստատական ձևակերպում. «Ռուսաստանի հետ մեր երկկողմ հարաբերություններում մենք ուշադրության ենք առնելու մեր հարևանների լեզվտիմ շահերը»: Անշուշտ 2008թ. ռուս-վրացական պատերազմը և ԳՄԴԿ-ի (օգոստոսյան պատերազմի ընթացքում Ռուսաստանի գործողությունների պաշտպանությամբ հանդես եկած հիմնական կուսակցության) բացառումը 2009թ. կոալիցիայից որոշակի հետք էին թողել *Zwischeneuropa*-ին (Ռուսաստանի և ԵՄ-ի միջև ընկած աշխարհաքաղաքական տարածությանը) գերմանական մոտեցման վրա, ինչն արտահայտվեց մի փոքր ավելի զգուշավոր ձևակերպման տեսքով:

2009թ. ԳՄԴԿ-ի նախընտրական ծրագրում տեղ էր գտել Եվրոպայում հակահրթիռային պաշտպանության միջոցների տեղակայման ամերիկյան նախագծերի քննադատությունը: Միևնույն ժամանակ դրական էր ընկալվում Վանկուվերից մինչև Վլադիվոստոկ տարածվող, ՆԱՏՕ-ի երկրներն ու Ռուսաստանը ներառող ընդհանուր անվտանգության տարածության ստեղծման գաղափարը, որը փաստորեն կրկնում էր Մեդվեդևի առաջարկը: Ռուսաստանը որակվում էր որպես պատասխանատու գործընկեր: Այս բոլոր դրույթները չմտցվեցին նոր կոալիցիոն պայմանագրի մեջ, որը ձևավորեց ավելի «ատլանտյան» ուղղվածություն ունեցող կառավարություն: Վերջինիս կազմում չներառվեց նաև ԳՄԴԿ-ն:

Վերջին պայմանագիրը՝ կնքված 2013թ., զգալի տարբերություններ ունի նախորդ երկու պայմանագրերի համեմատ: Կապված ԳՄԴԿ-ի՝ իշխող կոալիցիա վերադառնալու, ինչպես նաև համաշխարհային քաղաքականության մեջ Ռուսաստանի դերի աճի ու «Գործընկերություն հանուն արդիականացման» ծրագրի միջոցով համագործակցության ամրապնդման հետ, կոալիցիոն պայմանագրում զգալիորեն ավելացավ ՌԴ-ին հատկացված տեքստի ծավալը: Այն շարադրված էր «Բաց երկխոսություն և լայն համագործակցություն Ռուսաստանի հետ» ենթավերնագրի ներքո: Փաստաթղթում Ռուսաստանին հատկացվում էր ԵՄ-ի խոշորագույն գործընկերոջ դերը: Ցանկություն էր հայտնվում ընդլայնել «Գործընկերություն հանուն

⁴⁶ St' u CDU, CSU. Wachstum, Arbeit, Sicherheit. Deutschlands Chancen Nutzen. Regierungsprogramm 2005-2009.- Verabschiedet in einer gemeinsamen Sitzung des Bundesvorstands der CDU und des Parteivorstands de CSU, Berlin: 11. Juli 2005, S. 37

արդիականացման» ծրագրի շրջանակներում համագործակցությունը, սակայն միևնույն ժամանակ նշվում էր դրա շուրջ առկա տարբեր պատկերացումների մասին: Սրանով ակնարկ էր արվում Ռուսաստանի վերնախավի՝ քաղաքական արդիականացմանը (ժողովրդավարացմանը) հատկացվող անբավարար ուշադրությանը: Ռուսաստանի հետ «ռազմավարական գործընկերություն» եզրույթը, որն օգտագործվել է ԳՄԴԿ-ի նախընտրական ծրագրային փաստաթղթում, ամենայն հավանականությամբ կոալիցիոն պայմանագիր չի անցել ՔԴՄ-ի հակազդեցության պատճառով: Պայմանագրում խոսվում է միայն «գործընկերություն հանուն արդիականացման» ծրագրի մասին:

Ի տարբերություն նախորդ պայմանագրերի շեշտ է դրվում միջհասարակական համագործակցության վրա, այդ թվում պետերբուրգյան երկխոսության ձևաչափի միջոցով: Այս իմաստով զգացվում է Ֆ.-Վ. Շթայնմայերի ձեռագիրը, ով դեռևս 2007թ. հանդես է եկել ծրագրային հոդվածով, որում ընդգծվում էր Ռուսաստանին՝ լիբերալ կապերի միջոցով «ներառելու» կարևորությունը⁴⁷: ՔԴՄ/ՔՍՄ-ի՝ Ռուսաստանի ներքին քաղաքականության քննադատությունը, թեպետ 2009թ. համեմատ ավելի զուսպ ձևով, արտահայտվում է «ժողովրդավարական չափանիշները պահպանելու» կոչի տեսքով՝ առանց թերացումների մատնանշման: Սրա վրա մեծապես ազդեց Ազատ դեմոկրատական կուսակցության հեռանալը կոալիցիայից, որի նախընտրական ծրագրի՝ Ռուսաստանին նվիրված տեքստի ծավալի մեկ երրորդը զբաղեցնում էր Ռուսաստանում մարդու իրավունքների դրության քննադատությունը:

Մեկ պարբերություն էր ավելացվել մուտքի արտոնագրերի ռեժիմի ազատականացման վերաբերյալ, ինչը կոնսենսուսային կետ էր և հանդպիում էր ՔԴՄ/ՔՍՄ-ի, ԳՄԴԿ-ի, ազատ դեմոկրատների և «կանաչների»՝ 2013թ. նախընտրական ծրագրերում: Ուկրաինական ճգնաժամի և դրան հաջորդած հարաբերությունների սրացման արդյունքում արտոնագրերի ազատականացման հարցը սառեցվեց: Առաջին անգամ խոսվում էր Ռուսաստանի նկատմամբ ԵՄ-ի ավելի փոխհամաձայնեցված քաղաքականության պաշտպանությամբ հանդես գալու

⁴⁷St' u Steinmeier F. Verflechtung und Integration. Eine neue Ostpolitik der EU // Internationale Politik-2007.- No 3-P.6-11.

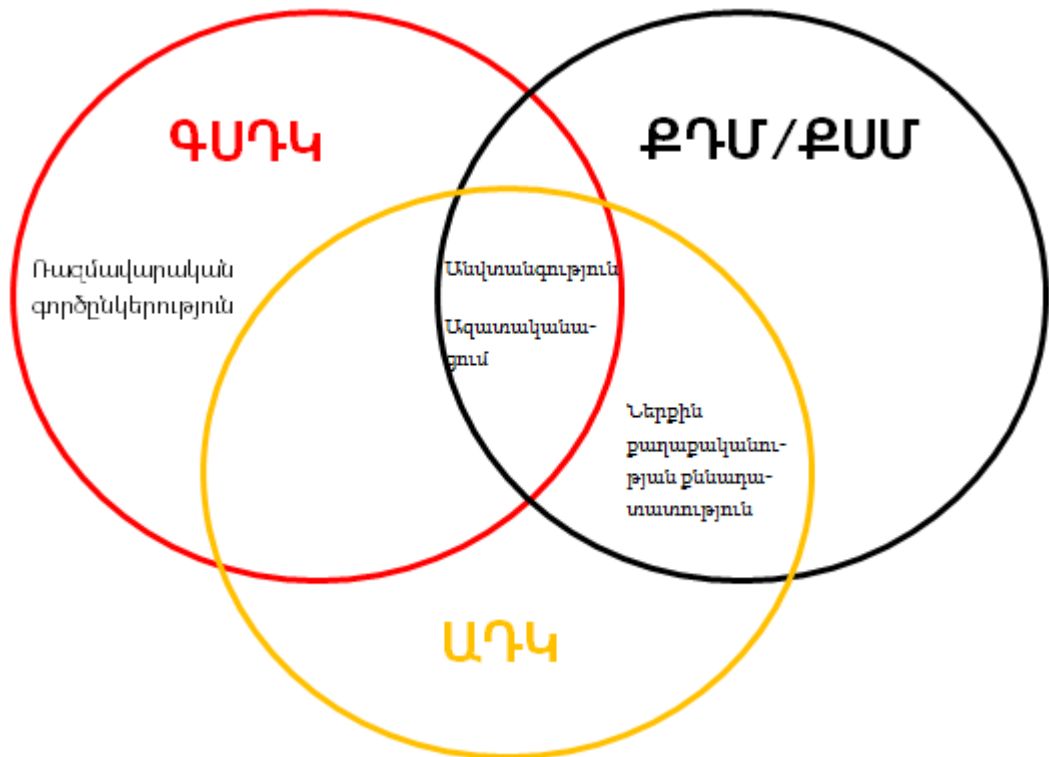
Գերմանիայի մտադրության մասին, ինչը դարձավ ուկրաինական ճգնաժամի ընթացքում Գերմանիայի՝ ԵՄ-ի առաջնորդի դերը ստանձնելու նախերգանքը: Միևնույն ժամանակ նշվում է ԵՄ-ի և ՌԴ-ի միջև նոր պայմանագրի կնքման անհրաժեշտությունը: Նոր պայմանագիրը պետք է փոխարիներ «Գործընկերության և համագործակցության վերաբերյալ» հին պայմանագիրը: Ուկրաինական ճգնաժամի հետևանքով սա ևս չիրականացավ: Առանցքային տեղ է հատկացվում Գերմանիայի, Ռուսաստանի և Լեհաստանի միջև եռակողմ երկխոսության խորացմանը: Ընդհանուր հարևանների մասով 2013թ. պայմանագրում աննշան իջեցվել է «զգուշավորության» աստիճանը՝ «մենք ուշադրության ենք առնելու» արտահայտությունը փոխարինելով «մենք մտադիր ենք ուշադրության առնելու մեր հարևանների արդար շահերը» ձևակերպմամբ: Լեզիտիմ եզրույթը ևս փոխարինվել է ավելի քիչ պարտավորեցնող «արդար» բառով:

Կարևորագույն նշանակություն ունի վերջին պարբերության մեջ արված հայտարարությունը. «Եվրոպայում և Եվրոպայի համար անվտանգությունը կարող է ձեռք բերվել միայն **Ռուսաստանի հետ միասին և ոչ մի կերպ նրա դեմ** (ընդգծումը մերն է՝ Դ.Ս.)»: Այս դրույթը, որ ավելի մոտ է ԳՄԴԿ-ի դիրքորոշմանը, գրեթե բառացիորեն փոխառվել է ԱԴԿ-ի նախընտրական ծրագրից⁴⁸, ինչպես նաև կրկնվել է 2015թ. Մերկելի ելույթի ընթացքում: Այսինքն այս հարցի շուրջ գոյություն ուներ որոշակի միջկուսակցական փոխհամաձայնություն:

Հետաքրքրական է, որ բառապաշարը արմատական կերպով փոխվում է 2016թ. հունիսին հրապարակված Բունդեսվերի «Սպիտակ գրքում»: Մասնավորապես այնտեղ նշվում է հետևյալը. «Իր քաղաքականության արմատական փոփոխության բացակայության պարագայում Ռուսաստանը տեսանելի ապագայում մարտահրավեր կներկայացնի մեր աշխարհամասի անվտանգության համար⁴⁹»: Միանշանակ կերպով կարելի է փաստել, որ սա Եվրոպայում և Եվրոպայի համար անվտանգությունը միայն Ռուսաստանի հետ միասին կառուցելու գաղափարի վերանայում է:

⁴⁸St' u FDP. Buergerprogramm 2013: damit Deutschland stark bleibt.- Berlin: FDP, Die Liberalen, 2013.-93s.

⁴⁹St' u Die Bundesregierung . Weissbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr.- Bundesministerium der Verteidigung, Broschuere. Berlin: Die Bundesregierung, 30.06. 2016.-73S.

Նկ. 1. Երեք գերմանական կուսակցությունների՝ Ռուսաստանի նկատմամբ հիմնական դիրքորոշումները

Ամփոփելով վերը ասվածը՝ ակնառու տեսքով կարելի է Ռուսաստանի նկատմամբ՝ վերջին երեք կոալիցիոն կառավարությունները ձևավորած երեք գերմանական կուսակցությունների հիմնական դիրքորոշումները ներկայացնել հետևյալ գծապատկերի տեսքով (նկ. 1):

1.2. Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության մշակման վրա ազդող արտախորհրդարանական և ոչ պետական դերակատարները

Թեպետ Բունդեսթագում ներկայացված կուսակցությունների դիրքորոշումները արտահայտում են Գերմանիայի քաղաքական սպեկտրի ընդհանուր պատկերը և մոտեցումները Ռուսաստանի նկատմամբ, սակայն ավանդաբար գերմանական խորհրդարանը ավելի շատ կենտրոնանում է ներքին և հատկապես ներքին տնտեսական հարցերի վրա: Արտաքին քաղաքականության մշակման մեջ առավել ազդեցիկ են կանցլերի գրասենյակը, արտաքին գործերի նախարարությունը, իսկ Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքականության դեպքում նաև տնտեսության և տեխնոլոգիայի նախարարությունը:

Կանցլերի գրասենյակը բաղկացած է 6 հիմնական վարչություններից և արարողակարգային բաժնից: Արտաքին և անվտանգային քաղաքականության գծով հիմնական խորհրդականները կենտրոնացած են Արտաքին, անվտանգության և զարգացման քաղաքականության վարչությունում (Abteilung 2): Մերկելի իշխանության տարիներին այն գլխավորում էր Քրիստոֆ Հոյսգենը: Պաշտոնավարման սկզբնական տարիներին Ռուսաստանով զբաղվող անձնակազմը փոքրաթիվ էր, ինչը Սճաբոյի դիտարկմամբ դանդաղեցնում էր ռուսաստանյան քաղաքականության մեջ փոփոխությունների կամ նոր նախաձեռնությունների ի հայտ գալը: ՌԴ-ի նկատմամբ Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության փոփոխությունների և հաջորդայնության մասին ավելի հանգամանալից կխոսվի Գլուխ 2-ում:

Գերմանիայի արտգործնախարարությունում ՌԴ-ի նկատմամբ քաղաքականության իրականացմամբ զբաղվում են մի շարք վարչություններ, սակայն դրանցից հիմնականն է Երկրորդ քաղաքական դիրեկտորատը: Վերջինս երկար տարիներ ղեկավարում էր Հանս Դիտեր Լուկասը: Մյուս կարևոր վարչություններից է Սպառազինությունների վերահսկողության և կրճատման ընդհանուր վարչությունը՝ Ռոլֆ Նիկելի գլխավորությամբ, ով աշխատել է ինչպես Շրյոդերի, այնպես էլ Մերկելի օրոք: Մեկ այլ հիմնական վարչություններից է Թոմաս Բեգգերի ղեկավարած Քաղաքական պլանավորման վարչությունը: Հարաբերականորեն նոր դերակատար է Տնտեսական հարաբերությունների և կայուն զարգացման վարչությունը, որը զբաղվում

է արտաքին քաղաքականության տնտեսական հարցերով և արտահանման խթանմամբ: Գերմանիայի աշխարհատնտեսական կենտրոն դառնալուն զուգահեռ այս վարչության դերը աճում է:

Սձաբոն նշում է⁵⁰, որ 2005-2009թթ.՝ ՔԴՄ-ի և սոցիալ-դեմոկրատների միջև կոալիցիոն կառավարության տարիներին, Անգելա Մերկելը ռուսական քաղաքականության մշակման ժամանակ մեծապես հաշվի էր առնում արտգործնախարար Ֆրանկ Վալթեր Շթայնմայերին: Այս շրջանում է, որ նա առաջ քաշեց «Մերձեցում փոխներհյուսման միջոցով» (Annäherung durch Verflechtung) քաղաքական գիծը: 2009թ. Մերկելի գլխավորած կուսակցությունը տպավորիչ հաղթանակ տարավ Բունդեսթագի ընտրություններում և նոր ձևավորված ՔԴՄ-ի և ազատ դեմոկրատների կոալիցիոն կառավարության մեջ արտգործնախարարի պաշտոնը վստահվեց վերջիններիս առաջնորդ Գլիդո Վեսթերվելեին: Սձաբոն նշում է⁵¹, որ նա «թույլ արտգործնախարար» էր և Ռուսաստանում չէր ընկալվում որպես լուրջ զրուցակից: Նա հիմնականում կենտրոնանում էր Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրների վրա՝ ձգտելով հատուկ հարաբերություններ հաստատել Լեհաստանի և դրա արտգործնախարար Ռադեկ Սիկորսկիի հետ: Հատկանշական է, որ թեպետ նա քննադատությամբ է հանդես եկել ռուս-գերմանական հարաբերությունները բնորոշելիս ռազմավարական գործընկերություն եզրույթի կիրառման վերաբերյալ, սակայն ինքը օգտագործել է այն 2009թ. Ռուսաստան կատարած իր առաջին պաշտոնական այցի ժամանակ, ինչպես նաև 2013թ. հունիսին ունեցած իր ելույթի ընթացքում: 2011թ. մայիսին Վեսթերվելեն ստիպված էր թողնել կուսակցության նախագահի և կանցլերի տեղակալի պաշտոնները այն բանից հետո, երբ ազատ դեմոկրատները մի շարք պարտություններ կրեցին երկրամասերի ընտրություններում:

Կուսակցության առաջնորդի պաշտոնում Վեսթերվելեին փոխարինած Ֆիլիպ Ռյուսլերը գլխավորեց Տնտեսության և տեխնոլոգիայի նախարարությունը: Մեծ անձնակազմ ունեցող այս նախարարությունը զգալի դեր է խաղում էներգակիրների և հումքային քաղաքականության, արտաքին առևտրի խթանման, Գերմանիայի առևտրի

⁵⁰ Տե՛ս Szabo S. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics.-London: Bloomsbury Academic, 2015, p. 42

⁵¹ Տե՛ս նույն տեղը, p. 42

և ներդրումների կազմակերպության, Գերմանիայի արդյունաբերողների ֆեդերացիայի արտաքին առևտրի պալատի գործունեությանը նպաստելու հարցերում: Վերջինս աջակցում և լոբբինգ է իրականացնում այն ընկերությունների համար, որոնք ցանկանում են աշխատել ռուսական շուկայի հետ:

Սթյուարթը նշում է⁵², որ «ընդհանուր առմամբ Մերկելի օրոք նկատելի են երկու զուգահեռ միտումներ. տնտեսական և էներգիայի ոլորտներում Գերմանիայի մոտեցումը Ռուսաստանի նկատմամբ առաջին հերթին ուղղորդվել է Գերմանիայի բիզնես շահերով, նույնիսկ այն դեպքում, երբ դրանք հակասում էին ԵՄ-ի նպատակներին: Սակայն անվտանգության, օրենքի գերակայության և այլ ոլորտներում Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականությունը հակված էր ավելի շատ համապատասխանելու ԵՄ-ի նպատակներին և ունակ էր որոշակի գաղափարներ «վերբեռնելու» Բրյուսելի մակարդակի»: Այս իմաստով հատկանշական է Մերկելի կողմից կառավարության կաբինետի համակարգողի պաշտոնում Անդրեաս Շոքենհոֆի նշանակումը 2006-2014թթ. (մինչ նրա մահը), ով խիստ քննադատական մոտեցում էր զբաղեցնում Ռուսաստանի ներքաղաքական զարգացումների, արտաքին քաղաքականության և մասնավորապես նախագահ Պուտինի հանդեպ: Սակայն մյուս կողմից տնտեսական և էներգետիկ ոլորտներում ծավալվում էր խոշոր համագործակցություն, և Հյուսիսային հոսքի (Nord Stream) խողովակաշարի կառուցումը ինչ-որ չափով շեղվում էր ընդհանուր եվրոպական նպատակներից:

«Սև-դեղին» կոալիցիայի իշխանության տարիներին Արտաքին գործերի նախարարության և Կանցլերի գրասենյակի՝ Ռուսաստանին վերաբերող հայտարարությունները հիմնականում նույնական էին: Թեպետ արտգործնախարարության կշիռը ռուսաստանյան քաղաքականության մշակման հարցում նվազեց Վեսթերվելեի օրոք, նախարարությունը առավել ակտիվ դեր էր խաղում Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրների նկատմամբ քաղաքականության հարցում:

⁵²St' u Maxine D., Jackie G., Hiski H. (ed.) National Perspectives on Russia: European Foreign Policy in the Making? / Routledge Advances in European Politics.: Routledge, 2013, P. 26

Լաթվաքի առաջադրած սահմանման համաձայն՝ Գերմանիան, լինելով աշխարհատնտեսական⁵³ տերություն, իր արտաքին քաղաքականությունը մշակելիս մեծապես հաշվի է նստում նաև տնտեսական ձեռնարկությունների և դրանց շահերի հետ: Գերմանական ընկերությունների լոբբինգը զգալիորեն տարբերվում է այլ զարգացած շուկայական տնտեսություն ունեցող երկրների և մասնավորապես ամերիկյան կորպորացիաների լոբբինգից, որոնք անմիջական դրամական հատկացումներ են կատարում այս կամ այն քաղաքական թեկնածուի քարոզարշավի օգտին: Գերմանիայի դեպքում զգալիորեն սահմանափակված է մասնավոր հատվածի գումարների մուտքը քաղաքական դաշտ: Համեմատության համար 2013թ. Բունդեսբանկի ընտրությունների ժամանակ բոլոր կուսակցությունները միասին ծախսել են 93 մլն ԱՄՆ դոլար, մինչդեռ ԱՄՆ-ի 2012թ. նախագահական ընտրությունների քարոզարշավների վրա ծախսվել է շուրջ 1.2 մլրդ ԱՄՆ դոլար⁵⁴: Այնուամենայնիվ լոբբինգը իր դերը խաղում է գերմանական քաղաքականության մեջ. միայն Բեռլինում, ըստ մի հետազոտության⁵⁵, գործում են լոբբինգով զբաղվող շուրջ 6000 կազմակերպություններ:

Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքականության մշակման գործում ամենաազդեցիկ կազմակերպություններից են Գերմանական տնտեսության արևելյան կոմիտեն (Ost-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft (OA)) կամ Արևելաեվրոպական տնտեսական հարաբերությունների հանձնաժողովը, Գերմանա-ռուսական ֆորումը և Գերմանական արդյունաբերության համադաշնությունը: Նշվածներից կարևորագույնն է Արևելյան կոմիտեն: Այն յուրահատուկ միջնորդի դեր է խաղում գերմանական ձեռներեցության առաջնորդների և քաղաքական գործիչների միջև, աջակցություն ցույց տալիս Ռուսաստանում և այլ հետխորհրդային երկրներում ներդրումներ կատարող կազմակերպություններին: Կոմիտեն միավորում է շուրջ 200 անդամ-կազմակերպություններ: Երկար տարիներ հանձնաժողովը գլխավորում էր Կլաուս

⁵³ Տե՛ս Luttwak E. From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce // The National Interest.-1990.-No 20.-P.17-23.

⁵⁴ Տե՛ս Szabo S. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics .- London: Bloomsbury Academic, 2015, P. 49.

⁵⁵ Տե՛ս Kinkartz S. Lobbyists Wield too much Power in Berlin. Deutsche Welle. 2013. <http://www.dw.com/en/lobbyists-wield-too-much-power-in-berlin/a-16907908> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

Մանգոլը, ով Դայմլեր Քրայսլերի կառավարման խորհրդի անդամ է եղել: 2010թ. նրա հեռանալուց հետո Արևելյան հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնը զբաղեցրեց Էքհարդ Քորդեսը: Հանձնաժողովը ԳԴՀ-ի՝ ՌԴ-ի նկատմամբ քաղաքականության մշակմանը մասնակցող այն եզակի դերակատարներից է, որ դրական է ընդունել Վ. Պուտինի վերադարձը նախագահական աթոռին: Այն պաշտոնապես հայտարարել է, որ գերմանական ձեռներեց շրջանակները շատ են կարևորում կայունությունը և այն կապում են Պուտինի վերադարձի հետ: Կոմիտեի նախագահ Էքհարդ Քորդեսն անձամբ հաջողություն էր մաղթել Պուտինին նախագահական ընտրություններում:

Ուկրաինական ճգնաժամի ազդեցությունը Գերմանիայում դիրքորոշումների փոփոխության վրա: Թերևս ամենահետաքրքրական փոխակերպումներից մեկն է ապրել Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության դիրքորոշումը Ռուսաստանի նկատմամբ: Շրյոդերի ժամանակվա ընդգծված ռուսամետ գծից և «լուրջություն հանուն գազի» կուրսից առաջին նահանջը կարելի է համարել 2012թ. նոյեմբերին գերմանական Բունդեսթագում անցկացված և ՌԴ-ի ներքին քաղաքականության մի շարք ասպեկտները քննադատող նախագծի վերաբերյալ սոցիալ-դեմոկրատների ձեռնպահ քվեարկությունը: Ուկրաինական ճգնաժամը առավել մոտեցրեց սոցիալ-դեմոկրատների դիրքորոշումն իշխող քրիստոնյա դեմոկրատների տեսակետին: Սրա արտահայտությունն էր 2014թ. դեկտեմբերի 9-ին ՌԴ-ի Եկատերինբուրգի համալսարանում Շթայնմայերի ելույթը, որում նա մասնավորապես նշեց. «Ռուսաստանը ներկայումս իր շահերը սահմանում է Եվրոպայից տարանջատվելու միջոցով: Ամեն դեպքում մեզ թվում է, որ ԵՄ Մոսկվայում դիտարկվում է ավելի շատ որպես աշխարհաքաղաքական հակառակորդ, քան գործընկեր: Միևնույն ժամանակ Եվրոպայում մտահոգություն կա, որ Ռուսաստանը ձգտում է խաղալ գլոբալ քաղաքական դեր, որը գնալով ավելի քիչ հիմնված կլինի գործընկերության և ավելի շատ ռազմական ուժի վրա»⁵⁶:

⁵⁶ Rede von Aussenminister Frank-Walter Steinmeier an der Ural Federal University, Jekaterinburg: “Deutsche und Russen – Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft”, 2014. http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2014/141209-BM_Jekaterinburg.html (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

«Կանաչների» կուսակցությունը ավանդաբար բացասական դիրքորոշում ուներ ՌԴ-ում մարդու իրավունքների և ընդհանրապես ռուս-գերմանական հարաբերություններում ընդհանուր արժեքների բացակայության վերաբերյալ: Ուստի ուկրաինական ճգնաժամը արմատական փոփոխություն չառաջացրեց նրանց դիրքորոշման մեջ, այլ միայն խորացրեց իշխող տրամադրությունները: «Կանաչները» մասնավորապես նշում են, որ ընդհանուր արժեքների բացակայության պատճառով չի կարելի ռուս-գերմանական հարաբերությունների մակարդակը անվանել ռազմավարական գործընկերություն:

Գերմանական ձեռներեցների մոտեցումները ուկրաինական ճգնաժամի ընթացքում բավականին ուշագրավ են մի շարք առումներով: Նախ և առաջ գրականության մեջ կա զգալի տարակարծություն գերմանական ձեռներեցության՝ երկրի արտաքին քաղաքականության և մասնավորապես Ռուսաստանի նկատմամբ տարվող քաղաքականության վրա ունեցած ազդեցության աստիճանի վերաբերյալ: Երկրորդ հերթին հետաքրքիր է առանձնացնել գերմանական ձեռներեց շրջանակների ներսում տնտեսական պատժամիջոցների հարցում տարակարծիք խմբավորումները:

Տնտեսական պատժամիջոցների նկատմամբ սկզբից ևեթ բավականին արմատական դիրք զբաղեցրեց Արևելյան հանձնաժողովը: Դրա նախագահ Էքհարդ Քորդեսը այն կարծիքին էր, որ քաղաքականությունը չպետք է միջամտի տնտեսական հարաբերություններին՝ պատճառաբանելով, որ Ռուսաստանում ներկայացված են շուրջ 6000 գերմանական ընկերություններ և պատժամիջոցներն ու հարաբերությունների վատթարացումը կարող է վտանգել շուրջ 350 000 աշխատատեղեր⁵⁷:

Պատժամիջոցների վերաբերյալ զբաղեցրած դիրքորոշումներում կան զգալի տարբերություններ Արևելյան կոմիտեի, Գերմանական արդյունաբերական ֆեդերացիայի (Bund der Deutschen Industrie) և Գերմանական արևելաեվրոպական տնտեսական միության (Osteuropaverein der Deutschen Wirtschaft) միջև: Գերմանական արդյունաբերական ֆեդերացիայի գլխավոր գործադիր տնօրեն Մարկուս Քերբերը 2014թ. մայիսին հայտարարել է. «Մենք ընդունում ենք *(տնտեսական շահերի*

⁵⁷ Տե՛ս «Wirtschaftliche Folgen im Krim-Konflikte bereits spürbar», T-online.de, 2014 http://www.t-online.de/wirtschaft/id_68605402/wirtschaftliche-folgen-im-krim-konflikt-schon-spuerbar.html (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

նկատմամբ՝ Դ.Ս.) քաղաքականության գերակայության սկզբունքը⁵⁸»։ Նույն կարծիքին էր Ֆեդերացիայի նախագահ Ուլրիխ Գրիլլոն, ով դեռևս 2014թ. մարտին նշել էր, որ ամբողջովին սատարում է կանցլերի քաղաքականությունը ուկրաինական ճգնաժամի հարցում։ Նա հավելել էր. «Պատժամիջոցները անշուշտ կանդորադառնան Ռուսաստանի հետ այս (տնտեսական՝ Դ.Ս.) հարաբերությունների վրա, բայց ինձ համար միջազգային իրավունքը վեր է ամեն ինչից»։

Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանում և Եվրասիայում տնտեսական շահեր ունեցող շուրջ 300 ընկերություններ միավորող Գերմանական արևելաեվրոպական տնտեսական միությանը, ապա դրա նախագահ Մարկուս Ֆելսները նշել է հետևյալը. «Իհարկե կան բողոքներ, բայց այնուամենայնիվ ընկերությունների մեծ մասը սատարում է պատժամիջոցները⁵⁹»։

Գերմանական բիզնես շրջանակների այսպիսի ոչ մոնոլիտ հակասանկցիոն կեցվածքը Ադոմիթը բացատրում է Ռուսաստանի նվազ կարևորությամբ գերմանական տնտեսության համար։ Այսպես նա նշում է⁶⁰, որ ՌԴ չի մտնում ԳԴՀ-ում արտադրված ապրանքները ներկրող տասը առաջատար երկրների ցանկի մեջ։ Միևնույն ժամանակ ընդունելով, որ Գերմանիայի՝ գազի ներկրումը ՌԴ-ից կազմել է ընդհանուր գազի ներկրման 39 տոկոսը՝ Ադոմիթը նշում է, որ ՌԴ իր հերթին չափազանց բարձր կախվածություն ունի էներգակիրների արտահանումից և մատակարարումների խափանումը ինքնակործան քայլ կլինի Կրեմլի համար⁶¹։ Գազային գործոնի մասին ավելի հանգամանալից կխոսվի Գլուխ 3-ում։

Միևնույն ժամանակ 2014թ. ԳԴՀ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումները (ՕՈՆ) ՌԴ-ում կազմել են մոտ 20 մլրդ եվրո⁶², ինչը բավականին փոքր գումար է

⁵⁸ St' u Sprachkanäle müssen offen bleiben.- Handelsblatt, 2014 <http://www.genios.de/presse-archiv/artikelzw/HB/20140520/-gesprachskanaele-muessen-offen-bl/7F10287A-AD09-4324-A302-A5B1E6DC7694.html> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

⁵⁹ St' u Für die Wirtschaft ist Polen wichtiger als Russland.- Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 2014. <http://www.genios.de/presse-archiv/artikel/FAS/20141026/-fuer-die-wirtschaft-ist-polen-wich/SD2201410264383185.html> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

⁶⁰ St' u Adomeit H. German-Russian Relations: Change of Paradigm versus "Business as Usual"/ Study Committee for Franco-German Relations.-Bruxelles: Ifri, 2015, P.17

⁶¹ St' u Adomeit H. German-Russian Relations: Change of Paradigm versus "Business as Usual"/ Study Committee for Franco-German Relations.-Bruxelles: Ifri, 2015, P.17

⁶² Russische Föderation. Ostausschuss.de 2014. www.ost-ausschuss.de/russische-federation (հասանելի է առ 19.03.2016թ.)

գերմանական ներդրողների համար և համեմատելի է Արևելյան և Կենտրոնական
Եվրոպայի՝ Ռուսաստանի համեմատ փոքր երկրներում արված ՕՈՒՆ ծավալների հետ:

1.3. ՌԴ-ի նկատմամբ ԳԴՀ-ի քաղաքականության վրա ազդող արտաքին և համակարգային գործոնները

21-րդ դարի միջազգային հարաբերությունների առանցքային գործընթացների մեջ կարևորագույն տեղ են զբաղեցնում Ռուսաստան-Արևմուտք և մասնավորապես Ռուսաստան-Գերմանիա հարաբերություններում ուկրաինական ճգնաժամից հետո սկսված զարգացումները: Այս փուլը մի շարք առումներով աննախադեպ է հետսառըպատերազմական աշխարհակարգի պատմության մեջ: Ճգնաժամի առաջին իսկ շաբաթներից վերլուծաբանները սկսեցին խոսել նոր «Սառը պատերազմի» մասին: Արդեն տարիներ շարունակվող պատժամիջոցների քաղաքականությունն իր հերթին հերքեց այն մեկնաբանների կանխատեսումները, որոնք պնդում էին հարաբերությունների շուտափույթ կարգավորման և իրենց բնականոն հունին վերադառնալու վրա: Միևնույն ժամանակ արդիական է մնում այն հարցը, թե որքան կտևի ներկայիս իրավիճակը և ինչ ուղիով առաջիկա տարիների ընթացքում կզարգանան ռուս-գերմանական հարաբերությունները:

Հարցը դիտարկելով միջազգային հարաբերությունների գլոբալ համակարգի տեսանկյունից՝ վերլուծաբանների զգալի մասը Արևմուտք-Ռուսաստան ներկայիս դիմակայությունը պայմանավորում են միաբևեռ աշխարհակարգի վերափոխմամբ: Ռուսաստանն ու Չինաստանը՝ որպես ապագա բազմաբևեռ աշխարհակարգի երկու կայացող բևեռներ⁶³, բացահայտ աշխարհաքաղաքական մարտահրավեր են նետում Արևմտյան բևեռին և մասնավորապես ԱՄՆ-ին: Ռուսաստանի մարտահրավերը արտահայտվում է դեռևս 2008թ. ռուս-վրացական պատերազմի, Եվրասիական տնտեսական միության ստեղծման, դրան անդամակցության հարցում հետխորհրդային հարևան երկրների վրա ճնշում գործադրելու և հատկապես Ղրիմի միացման ու Արևելյան Ուկրաինայում անուղղակի միջամտության տեսքով: Չինաստանի պարագայում աշխարհաքաղաքական ակտիվությունը դրսևորվում է Հարավչինական և Արևելաչինական ծովերում վիճելի կղզիների և տարածքների հարցում ավելի հաստատական քաղաքականություն վարելու, արհեստական կղզի-

⁶³ Որոշ հեղինակների կողմից հաճախ «բևեռ» եզրույթի փոխարեն օգտագործվում է «կենտրոնը», որը նրանց կարծիքով ավելի նկարագրական է ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների համակարգի պայմաններում:

օդանավակայաններ կառուցելու, Արևելաչինական ծովի աքվատորիայի զգալի մասի և վիճելի տարածքների վրա հակաօդային պաշտպանության նույնականացման գոտի հաստատելու միջոցով և այլն:

Այնուամենայնիվ զգալի տարակարծություն կա այն հարցում, թե արդյոք միաբևեռ աշխարհակարգի վերափոխումը բազմաբևեռի տեղի կունենա «Սառը պատերազմի» նմանությամբ ընթացող կոշտ աշխարհաքաղաքական դիմակայության թե ավելի խաղաղ բնականոն անցման միջոցով: Միջազգային հարաբերությունների տեսաբանների միջև մեկ այլ բանավեճի թեմա է նաև այն հարցը, թե արդյոք այդ անցումը տեղի կունենա մոտ ապագայում կամ արդյոք ներկայիս միջազգային հարաբերությունների համակարգը կարելի է համարել միաբևեռ թե բազմաբևեռ: Նմանատիպ անորոշություն է նկատվում Ռուսաստան-Արևմուտք և Ռուսաստան-Գերմանիա հարաբերությունների ապագան կանխատեսելու հարցում:

2013թ. հրատարակված «Գերմանիան և Ռուսաստանը 2030թ.» երկկողմ հարաբերությունների սցենարներ» աշխատության մեջ⁶⁴ առանձնացվում են հարաբերությունների զարգացման 4 սցենարներ: Դրանցից 1-ինի համաձայն 2030թ. ռուս-գերմանական հարաբերությունները կհասնեն իրենց գագաթնակետին, և երկրները սերտորեն կհամագործակցեն տնտեսական և անվտանգության հարցերի շուրջ: 2-րդ սցենարում համագործակցությունը ևս առկա է, սակայն ի տարբերություն առաջինի ընդհանուր արժեքների վրա հիմնված քաղաքականությունը փոխարինվում է տարամետ արժեքների համատեքստում տարվող պրագմատիկ սառը կուրսով: «Նոր սառցե դար» վերնագրված 3-րդ սցենարի համաձայն ՌԴ ներքին քաղաքականությունն ընթանում է ակնհայտ հակաժողովրդավարական ճանապարհով, ինչին զուգահեռ Ռուսաստանը վարում է կոշտ արտաքին քաղաքականություն՝ դադարեցնելով ռազմավարական համագործակցության բոլոր ձևերը Արևմուտքի հետ: Իրենց հերթին ԵՄ և Գերմանիան առավել քննադատաբար են արտահայտվում Կրեմլի հասցեին, սակայն նոր աշխարհաքաղաքական համատեքստի պայմաններում դա քիչ

⁶⁴ Ст'ю Хетт Ф., Крумм Р., Трауб-Мерц Р. Германия и Россия в 2030 г.: сценарии для двусторонних отношений.-Москва: фонд им. Фридриха Эберта, Москва, 2013.-34с.
http://russiancouncil.ru/common/upload/Scenarios_DERU2030_Online%20RU.pdf
(հասանելի է առ 04.02.2017թ.)

ազդեցություն ունի Ռուսաստանի վրա, որն արդեն իր քաղաքական և տնտեսական հետաքրքրությունները մեծապես կապում է Ասիայի հետ: Վերջապես 4-րդ սցենարի համաձայն երկկողմանի հարաբերություններն ունեն կայուն տնտեսական հիմք, սակայն արժեքային վիճակը պահպանվում է երկու երկրների միջև՝ պատճառ հանդիսանալով պարբերական վայրիվերումների:

Այս հետազոտության հեղինակները նշում են, որ փորձ չեն կատարել առաջադրված սցենարների միջոցով կատարել որոշակի կոնկրետ կանխատեսում, և այս 4 սցենարները ընդգրկում են հնարավոր զարգացումների գրեթե ողջ սպեկտրը: Այս առումով աշխատության կիրառական նշանակությունը ցածր է: Օգտագործելով տրամաբանության տերմինաբանությունը՝ կարող ենք ասել, որ պնդումը առ այն, որ կիրականանա այս 4 սցենարներից որևէ մեկը տրիվիալ պնդում է: Այլ հարց է սցենարներից յուրաքանչյուրին որոշակի հավանականության արժեք տալը, ինչը սակայն սցենարների մեթոդի կիրառության նպատակ չի հանդիսանում:

Այս ենթագլխում հիմնականում կկենտրոնանանք այն հարցի վրա, թե ինչ արտաքին գործոններ են ազդում զարգացումների այս կամ այն սցենարի իրականացման հավանականության վրա:

Միջազգային հարաբերությունների համակարգի բևեռային կառուցվածքի մասին տեսական պատկերացումներ: Ռուս-գերմանական հարաբերությունների վրա բացի ներքին գործոններից, ինչպես օրինակ երկու երկրների առաջնորդների և վարչակարգերի փոփոխությունը, մեծապես ազդում են նաև արտաքին գործոնները՝ այն միջավայրը կամ համատեքստը, որում ծավալվում են այդ հարաբերությունները: Այստեղ առաջին հերթին պետք է դիտարկել տվյալ ժամանակաշրջանի միջազգային հարաբերությունների կառուցվածքը, Գերմանիայի՝ ԵՄ-ի և ՆԱՏՕ-ի անդամ լինելու կամ այլ կերպ ասած որոշակի իմաստով Արևմուտքի մաս կազմելու և միևնույն ժամանակ երբեմն ԱՄՆ-ից տարբեր դիրքորոշում զբաղեցնելու հարցերը:

Դիտարկելով Ռուսաստան-Արևմուտք հարաբերությունների վատթարացումը միջազգային հարաբերությունների գլոբալ համակարգի կառուցվածքաբանության տեսանկյունից՝ նախ անդրադառնանք այն հարցին, թե որ համակարգն է առավել նպաստավոր խաղաղության հարատևության և որը՝ հակամարտությունների թվի

ավելացման համար: Միջազգային հարաբերությունների տեսության մեջ այս հարցի վերաբերյալ կան երկու հակառակ դիրքորոշումներ: Դոմինանտ ու Սինգերը⁶⁵ պնդում են, որ բազմաբևեռ համակարգում խաղաղությունն ավելի կայուն է երկու հիմնական պատճառներով: Նախ և առաջ բազմաբևեռ համակարգում երկբևեռի համեմատ ավելի բազմազան են փոխազդեցության հնարավոր ձևերն ու ուղղությունները: Երկրները կարող են հակառակորդ լինել մի հարցում, բայց համագործակցել մյուսի շուրջ: Երկրորդ պատճառն այն է, որ բևեռների թվի ավելացմանը զուգընթաց յուրաքանչյուր տերություն պետք է բաժանի իր ուշադրությունը և մի բևեռի դեմ կենտրոնացված հզորությունը բոլոր բևեռների թվի վրա, ինչը նվազեցնում է երկու երկրների միջև պատերազմի և սպառնալիքայինությունների մրցավազքի հավանականությունը:

Հակառակ տեսակետի կողմնակիցն է Ուոլցը⁶⁶, ով պնդում է, որ երկբևեռ համակարգն ավելի խաղաղ է, քան բազմաբևեռը: Նա կենտրոնանում է «Սառը պատերազմի» տարիների երկբևեռ համակարգի վերլուծության վրա՝ նշելով, որ 1. միջուկային ներուժը և «երկրորդ հարվածի հնարավորությունը» զսպող գործոն էին մեծ պատերազմի կանխարգելման հարցում և 2. ԱՄՆ-ի ու ԽՍՀՄ-ի՝ իրենց ճամբարների ներսում զբաղեցրած գերիշխող դիրքը նրանց թույլ էր տալիս զսպել իրենց ճամբարների «ծայրահեղականներին» (Ուոլցը մասնավորապես բերում է 1956թ. Սուեզի ճգնաժամի օրինակը, երբ ԱՄՆ կարողացավ կանգնեցնել Մեծ Բրիտանիային և Ֆրանսիային):

Վեյմանին⁶⁷ հաջողվել է կապակցել այս երկու հակառակ տեսակետները՝ վերցնելով դրանցից յուրաքանչյուրից ռացիոնալը և առաջարկելով միջազգային հարաբերությունների համակարգերը ըստ բևեռների դասակարգելու երկու չափանիշ: Առաջինը տերությունների կշիռն է գլոբալ համակարգում կամ հարաբերական հզորությունը, իսկ երկրորդը՝ միմյանց նկատմամբ բարեկամության կամ թշնամության

⁶⁵St' u Deutsch K. & Singer J. Multipolar Power Systems and International Stability // World Politics.-1964. - Vol. 16.- No.3.- P. 390-406.

⁶⁶St' u Kenneth W. The Stability of a Bipolar World // Daedalus.-1964.-Vol. 93.-No3.-P. 882-884.
Kenneth W. International Structure, National Force, and the Balance of World Power // Journal of International Affairs.-1967.-Vol.53.-No.2.-P. 230-231.

⁶⁷St' u Wayman F. Bipolarity and War: The Role of Capability Concentration and Alliance Patterns among Major Powers, 1816-1965 // Journal of Peace Research.-1984.-Vol.21.-No1.-P.61-78.

աստիճանը կամ որ նույնն է՝ դաշինքների կոնֆիգուրացիան: Ըստ այդմ Վեյմանը միջազգային հարաբերությունների համակարգերը բաժանում է հետևյալ կերպ.

Աղյուսակ 2. Բևեռության երկու չափումները⁶⁸

-	Դաշինքների կոնֆիգուրացիա		
Հզորության կոնցենտրացիա	-	Կլաստերային բազմաբևեռություն (Cluster Multipolarity)	Կլաստերայի ն երկբևեռություն (Cluster Bipolarity)
	Հզորության բազմաբևեռ բաշխում (Power Multipolarity)	Եվրոպական համակարգը 1919-1939 թթ.	Եվրոպական համակարգը 1941- 1945 թթ.
	Հզորության երկբևեռ բաշխում (Power Bipolarity)	Եվրոպական համակարգի որոշ կողմերը 1965-1975 թթ.	Եվրոպական համակարգը 1948- 1955 թթ.

Կորելյացիոն վերլուծության միջոցով ուսումնասիրելով միջազգային հարաբերությունների համակարգի էվոլյուցիան 1816-1965 թթ.՝ Վեյմանը գալիս է այն եզրակացության, որ հզորության երկբևեռ բաշխում ունեցող համակարգերն ավելի խաղաղ են, քան հզորության բազմաբևեռ բաշխում ունեցողները: Միևնույն ժամանակ կլաստերային բազմաբևեռություն ունեցող համակարգերը ավելի խաղաղ են, քան կլաստերային իմաստով երկբևեռ համակարգերը:

«Սառը պատերազմի» ավարտն ու (հզորության բաշխման տեսանկյունից) դասական երկբևեռ համակարգի կազմալուծումը 1990-ական թթ. սկզբին աշխարհը փաստացիորեն մտցրին հզորության միաբևեռ բաշխման շրջան, որը Կրաուտհամերը անվանեց «միաբևեռ պահ⁶⁹» (unipolar moment): Միաբևեռությանը բնորոշ հեգեմոնիայի դրական կողմերը ներկայացրեց հեգեմոնիկ կայունության տեսությունը:

⁶⁸ Տե՛ս նույն տեղը, P. 64

⁶⁹Տե՛ս Krauthammer C. The Unipolar Moment // Foreign Affairs.-1990/1991.- Vol.70.-No1.-P.23-33.

Սակայն միաբնեռության դրվագային բնույթը շուտով սկսեց զգացնել տալ. 1980-ական թթ. վերջերից իր տնտեսական աճին զուգընթաց կայծակնային արագությամբ ռազմական ծախսերն էր ավելացնում Չինաստանը: 2000-ականների սկզբից էներգակիրների գների աննախադեպ աճից օգտվելով՝ իր ռազմական ուժերը արդիականացնելու և ռազմական բյուջեն մեծացնելու լուրջ ծրագիր էր վարում նաև Ռուսաստանը: Այսպիսով հետսառըպատերազմական աշխարհը աստիճանաբար գնում էր դեպի հզորության բազմաբևեռ բաշխման մոդելը: Տնտեսական հզորության տեսանկյունից բազմաբևեռությունը արդեն հաստատված փաստ է: Ինչ վերաբերում է ռազմական հզորությանը, ապա թեպետ ԱՄՆ դեռևս պահպանում է բացարձակ առաջատարի իր դիրքերը, այստեղ ևս գնալով նվազում է նրա մասնաբաժինը համաշխարհային ռազմական ծախսերի մեջ կամ որ նույնն է ավելանում է բազմաբևեռության աստիճանը: Ուստի այս իմաստով պատահական չէ, որ Վեյմանի տեսության համաձայն միջազգային հարաբերությունները դառնում են ավելի մրցակցային:

Կլաստերային	բևեռների	փոփոխության	դինամիկան
հետսառըպատերազմական շրջանում: Այժմ քննարկենք գլոբալ համակարգի կլաստերիզացիայի փոփոխությունները հետսառըպատերազմական շրջանում: Դրա համար առանձնացնենք կլաստերային բևեռները և վերլուծենք բևեռների/ուժային կենտրոնների միջև հարաբերությունների մակարդակի փոփոխությունը հակամարտության-բարեկամության կոնտինուումի վրա: Այս ենթագլխի շրջանակներում մենք կդիտարկենք ռուս-գերմանական հարաբերությունների վրա առավել մեծ ազդեցություն ունեցող հետևյալ ուժային կենտրոնները՝ ԱՄՆ, ԵՄ, ՌԴ, ՉԺՀ:			

Բավականին հետաքրքիր են զարգացել ԱՄՆ-ԵՄ-ՌԴ փոխհարաբերությունները: 1990-ական թթ. ՌԴ հիմնականում վարում էր արևմտամետ կուրս և միայն Վլադիմիր Պուտինի նախագահության շրջանում վերանայվեց այդ քաղաքական գիծը: ԱՄՆ-Ռուսաստան հարաբերություններում զգալի սառնություն մտավ 2003թ. իրաքյան պատերազմից հետո: Հետաքրքրական է, որ եվրոպական երկրներից Գերմանիան և Ֆրանսիան, դեմ արտահայտվելով պատերազմին, զբաղեցրին ռուսականին մոտ

դիրքորոշում, ինչը նույնիսկ տեղիք տվեց «Բեռլին-Փարիզ-Մոսկվա առանցքի» մասին խոսակցություններին: Գերհարդ Շրյոդերի պաշտոնավարության շրջանում ռուս-գերմանական հարաբերությունները վերը առաջադրված կոնտինուումի վրա զբաղեցրին առավել բարեկամական դիրքը: Գերմանիայում առաջ եկավ Վաշինգթոնի և Մոսկվայի միջև «հավասարահեռության» հայեցակետը⁷⁰: Սա դասական կլաստերային բազմաբևեռության օրինակ էր, երբ ԱՄՆ-ի հետ մի ռազմաքաղաքական դաշինքի մեջ մտնող Գերմանիան մի շարք հարցերով ավելի մոտ դիրքորոշում ուներ մեկ այլ բևեռ/ուժային կենտրոն հանդիսացող Ռուսաստանի հետ: Ռուս-գերմանական հարաբերություններում թեպետ որոշակի սառնություն մտավ Գերհարդ Շրյոդերին փոխարինած Անգելա Մերկելի պաշտոնավարման առաջին տարիներին, սակայն Դմիտրի Մեդվեդևի՝ ՌԴ նախագահի պաշտոնում ընտրվելուց հետո երկկողմ հարաբերությունները կրկին վերելք ապրեցին (ավելի մանրամասն տե՛ս Գլուխ 2): Սրանից բացի Ռուսաստանի նկատմամբ զբաղեցրած դիրքորոշման հետ կապված մի քանի կլաստերներ գոյություն ունեին նաև ԵՄ-ի ներսում: Մարկ Լեոնարդը և Նիկոլ Պոպեսկուն 2007 թ. առանձնացրել են ԵՄ անդամ երկրների 5 հիմնական խմբեր⁷¹:

Կլաստերային բազմաբևեռության ցուցանիշ էր նաև 2008թ. ռուս-վրացական պատերազմից հետո ԵՄ երկրների կողմից զբաղեցրած միջանկյալ դիրքորոշումը այն դեպքում, երբ ԱՄՆ արտահայտվեց Վրաստանի աջակցությամբ: Այսպես Ֆրանսիան՝ հանձին նախագահ Սարկոզիի պաշտոնապես հանդես եկավ որպես միջնորդ կողմ Ռուսաստանի և Վրաստանի միջև: Ինչ վերաբերում է Գերմանիային, ապա Անգելա Մերկելը 2008թ. հայտարարեց, որ ռուսական կողմի որոշ գործողությունները տեղին էին՝ հավելելով. «երկու կողմերն էլ հավանաբար մեղավոր են⁷²» (գերմանական դիրքորոշման մասին ավելի հանգամանալից կխոսվի Գլուխ 2-ում):

⁷⁰St'u Chivvis C., Rid T. The Roots of Germany's Russia Policy, Survival //Global Politics and Strategy.-2009.- Vol. 51.-No. 2.-P.105-122.

⁷¹St'u Leonard M., Popescu N. A Power-Audit of EU-Russia Relations // European Council on Foreign Relations,ecfr.eu-07.11. 2007.-74p.

⁷² St'u Merkel, Medvedev Clash over Russia's War in Sochi Talks, Deutsche Welle, 2008. <http://www.dw.com/en/merkel-medvedev-clash-over-russias-war-in-sochi-talks/a-3567243> , (հասանելի է առ 06.06.2016թ.)

Կլաստերային այս բազմաբևեռությունը ԱՄՆ-ԵՄ-ՌԴ հարաբերություններում հիմնականում վերափոխվեց երկբևեռության ուկրաինական ճգնաժամից հետո: Չնայած որոշ սկզբնական տարածայնությունների՝ համախմբում տեղի ունեցավ ԵՄ-ի ներսում, որի բոլոր անդամներն ընդունեցին պատժամիջոցների քաղաքականության կուրսը Ռուսաստանի դեմ: Մյուս կողմից առավել մոտեցան ԵՄ և ԱՄՆ դիրքորոշումները, ինչով 30 երկրներ ընդգրկող ԱՄՆ-ԵՄ-ՌԴ եռանկյունը կլաստերային իմաստով դարձավ երկբևեռ՝ մի կողմից ՌԴ և մյուս կողմից մնացյալ 29 երկրները: Կլաստերային երկբևեռության միտումն արտահայտվեց նաև Ռուսաստանի՝ հարևան երկրների նկատմամբ վերջին տարիներին տարվող «կա՛մ, կա՛մ» սկզբունքով քաղաքականության տեսքով: Մասնավորապես Կրեմլը 2013թ. Վիլնյուսի գագաթաժողովին ընդառաջ հզոր աշխարհաքաղաքական ճնշում գործադրեց ԵՄ-ի հետ ասոցացման շուրջ բանակցություններ վարող երկրների վրա՝ փորձելով նրանց ետ պահել պայմանագրի ստորագրությունից: Սա ևս քայլ էր ուղղված կլաստերային բազմաբևեռության դեմ, որի բուն էությունն է համագործակցությունը տարբեր բևեռների հետ տարբեր հարցերի շուրջ:

Գլոբալ կլաստերային դինամիկայի խճապատկերի մեջ կարևոր տեղ է զբաղեցնում Չինաստանը: ԱՄՆ-ՉԺՀ հարաբերությունների մակարդակը, ինչպես գծապատկերի միջոցով ցույց է տալիս Սյուեթոնգը⁷³, 1980-ական թթ.-ից ի վեր պարբերաբար ունեցել է ելևէջներ: 2001թ. ահաբեկչությունից հետո երկկողմանի հարաբերություններում որոշակի աճ էր արձանագրվել. ԱՄՆ, կենտրոնանալով «ահաբեկչության դեմ պատերազմի» և Մերձավոր Արևելքի տարածաշրջանի վրա, չէր ցանկանում աշխարհաքաղաքական մրցակցության երկրորդ ճակատ բացել Պեկինի հետ: Դրան գումարած հարաբերությունների շարժիչն էր տնտեսական համագործակցության բուռն աճը: Սակայն 2010 թ. հռչակված ԱՄՆ-ի՝ «շրջադարձ դեպի Ասիա» քաղաքականությունը, որը նախատեսում է ԱՄՆ-ի ռազմական նավատորմի զգալի ուժերի տեղակայում արևելաասիական տարածաշրջանում և ամերիկյան աշխարհաքաղաքական դիրքերի ամրապնդում, Պեկինում ընկալվում է

⁷³ St' u Xuetong Y. The Instability of China-US Relations // The Chinese Journal of International Politics.-2010.- Vol.3.-P.263-292.

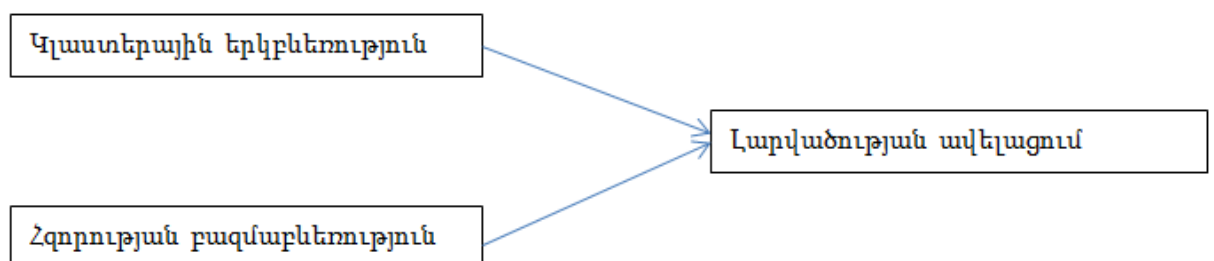
որպես Չինաստանի դեմ տարվող զսպման քաղաքականություն⁷⁴: Կլաստերային բևեռացումը ինչ-որ տեղ նկատվեց 2013 թ. նոյեմբերին, երբ Չինաստանի կողմից Արևելյան չինական ծովի վիճելի տարածքների վրա հակաօդային պաշտպանության նույնականացման գոտի հաստատելուց հետո ԱՄՆ հանդես եկավ Ճապոնիայի աջակցությամբ և ի խախտումն այդ գոտու պահանջների վիճելի տարածքներ ուղարկեց իր ռազմական ինքնաթիռները՝ առանց չինական կողմին նախապես իրազեկելու: Եթե սրան ավելացնենք նաև վերջին տարիներին Ռուսաստան-Չինաստան մերձեցումը, էներգակիրների մատակարարման ոլորտում մեծ նախագծերը, ապա առավել տեսանելի է դառնում կլաստերային բազմաբևեռությունից երկբևեռության անցման միտումը:

Թե՛ Դոիչն ու Սինգերը և թե՛ Ուոլցը կապը համակարգի երկբևեռ/բազմաբևեռ լինելու և այդ համակարգում լարվածության աստիճանի միջև պատկերացնում էին որպես պատճառահետևանքային կապ, որտեղ բևեռների թիվը (համակարգի կառուցվածքը) պատճառն է, իսկ լարվածության մակարդակը՝ դրա հետևանքը: Այս պնդումը սակայն հիմնականում նրանք թողել էին տեսական/տրամաբանական հիմնավորումների դաշտում՝ առանց վիճակագրական ստուգման: Իր հերթին Վեյմանը, փորձ կատարելով նրանց առաջադրած վարկածները վերամշակելու և ստուգելու, կիրառել է կորելյացիոն և ոչ ռեգրեսիոն վերլուծություն՝ առանց այլ փոփոխականների հնարավոր ազդեցությունների վերահսկողության, ինչը թույլ չի տալիս մեզ անել պնդում վերը առաջադրված փոփոխականների միջև պատճառահետևանքային կապի կամ դրա ուղղության վերաբերյալ: Այլ կերպ ասած, նույնիսկ եթե ենթադրենք, որ հայտնաբերված կորելյացիան վկայում է պատճառահետևանքային կապի մասին, կարելի է մտածել, որ լարվածության մակարդակի աճն է ստիպում պետություններին միավորվել երկու բևեռ-կլաստերների մեջ, այլ ոչ թե բազմաթիվ կլաստերների միավորումը երկու խմբավորումների մեջ բերում է լարվածության ավելացմանը (կամ երկուսն էլ միաժամանակ): Ուկրաինական ճգնաժամի պարագայում, օրինակ, ԵՄ-ԱՄՆ դիրքորոշումների մոտեցումը արդյունք եղավ Ռուսաստանի ձեռնարկած քայլերի և ոչ հակառակը: Միևնույն ժամանակ Ռուսաստանի քայլերը՝ ուղղված Չինաստանի հետ

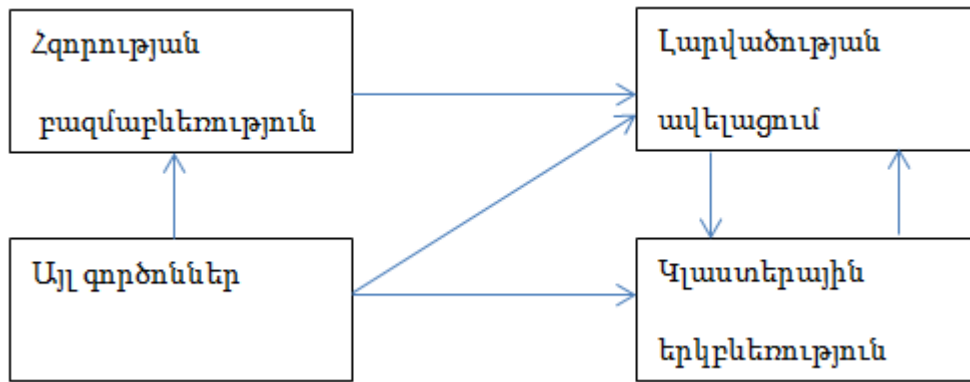
⁷⁴ St' u Logan J. China, America and the Pivot to Asia / CATO Institute, Policy Analysis.-2013.-No. 717.-28p.

քաղաքական և տնտեսական մերձեցմանը, փորձ էին մեղմելու Արևմուտքի հետ հարաբերությունների վատթարացման քաղաքական և տնտեսական հետևանքները: Կանխատեսելով եվրոպական որոշ երկրների՝ ռուսական էներգակիրներից կախվածության նվազեցման քաղաքականության արդյունքում արևմտյան սպառման շուկայի կրճատումը՝ ՌԴ փորձում է կրած վնասները մասամբ փոխհատուցել չինական շուկայի հաշվին՝ 2014 թ. ստորագրելով գազամուղի կառուցման մասին պայմանագիրը: Գործընթացների ժամանակագրական հաջորդականությունը ցույց է տալիս, որ որոշ դեպքերում կլաստերային երկրներությունը լարվածության ավելացման հետևանք է, այլ ոչ պատճառ: Սակայն միևնույն ժամանակ այն կարող է լինել նաև պատճառ լարվածության հետագա ավելացման համար: Այսպիսով առավել ճշգրիտ կոնցեպտուալ մոդելը կապը միջազգային հարաբերությունների համակարգի այս կառուցվածքաբանական ասպեկտի և լարվածության միջև կներկայացնի Նկ.3-ում պատկերված սխեմայի համաձայն, այլ ոչ Նկ. 2-ի համաձայն, որտեղ սլաքները ցույց են տալիս պատճառահետևանքային կապի ուղղությունը:

Երկու նկարների հիմնական տարբերություններն են (1) հնարավոր այլ գործոնների ազդեցության ընդունումը և (2) կլաստերային երկրներության և լարվածության մակարդակի միջև պատճառահետևանքային կապի երկկողմանի լինելը: 1-ին կետի վերաբերյալ հարկ է նշել, որ այլ գործոնների տակ կարելի է հասկանալ տնտեսական և գիտատեխնիկական զարգացումը, որոնք բերում են երկրի հզորության ավելացմանը, ինչը միջնորդավորված կերպով ազդում է լարվածության մակարդակի վրա, քանի որ նպաստում է նոր բևեռների առաջացմանը:

Նկ.2 Բևեռության և լարվածության կապի առաջին մոդելը

Նկ.3 Բնեռության և լարվածության կապի երկրորդ մոդելը

Միևնույն ժամանակ կարող են լինել այնպիսի գործոններ, որոնք լարվածության ավելացման վրա ազդում են ուղղակիորեն, ինչպես օրինակ վարչակարգերի փոփոխությունը և նոր առաջնորդների կողմից այս կամ այն հարցում ավելի կոշտ դիրքորոշում զբաղեցնելը: Իր հերթին նոր ղեկավարությունը կարող է նաև փոխել արտաքին քաղաքական կուրսը՝ մոտեցնելով սեփական երկրի դիրքորոշումը գոյություն ունեցող կլաստերներից մեկի դիրքորոշմանը (կամ հակառակը հեռացնելով այն դրանից), ինչը կարող է բերել կլաստերային կոնֆիգուրացիայի փոփոխությանը:

Արդի ռուս-գերմանական հարաբերությունների որոշ միտումներ: Կիրառելով այս տեսական մոդելի պրիզման ռուս-գերմանական հարաբերությունների հեռանկարների վերլուծությանը՝ կարող ենք նշել, որ առանցքային հարցերից մեկը մնում է պատժամիջոցների քաղաքականության ապագան: Սանկցիոն ռեժիմի վերացման մասին ռուսական վերլուծական դաշտում հույսեր էին կապվում 2017 թ.-ի հետ: Այդ թվականին փոխվեց ԱՄՆ-ի վարչակազմը, և միևնույն ժամանակ տեղի ունեցան Բունդեսթագի դաշնային ընտրությունները, որոնց արդյունքում ևս հնարավոր էր համարվում քաղաքական ղեկավարության փոփոխությունը Գերմանիայում:

Այնուամենայնիվ, ընտրություններում կրկին հաղթեց Մերկելի կուսակցությունը՝ Քրիստոնեա-ժողովրդավարական միությունը, ինչը մեծացնում է ընտրված կուրսի շարունակական լինելու հավանականությունը: Դրանից բացի, Գերմանիայի քաղաքական կուսակցությունների և գործիչների ճնշող մեծամասնությունը կողմ է արտահայտվել պատժամիջոցներին: Դրա հետ մեկտեղ, ի տարբերություն ավտորիտար վարչակարգ ունեցող պետությունների՝ ժողովրդավարական երկրներում,

ինչպիսին է Գերմանիան, արտաքին քաղաքականությունը աչքի է ընկնում իր ժառանգականությամբ, և կտրուկ շրջադարձերը քիչ հավանական են:

Այսպես Շրյոդերի պաշտոնավարման ընթացքում ՌԴ-ի հետ տնտեսական հարաբերությունների զարգացման կուրսը շարունակեց Մերկելը: Թեպետ նրա կանցլերության տարիներին արվեցին ՌԴ-ի ներքին քաղաքականության և մարդու իրավունքների պաշտպանության խնդիրների որոշակի շեշտադրումներ, բայց այնուամենայնիվ կտրուկ շրջադարձեր տեղի չունեցան մինչև ուկրաինական ճգնաժամը: Առավել մանրամասն տե՛ս Գլուխ 2:

Հաջորդ կարևոր գործոնը Ռուս-գերմանական հարաբերություններում ինստիտուցիոնալիզացիայի մակարդակի անկումն է: 2014թ. մարտին Եվրոպական խորհուրդը պատժամիջոցների քաղաքականության համատեքստում որոշեց չեղարկել ԵՄ-ՌԴ ամենամյա գագաթաժողովները: Միևնույն ժամանակ վերացվեց «մեծ ութնյակի» շրջանակներում համագործակցության ձևաչափը Ռուսաստանի հետ:

Առևտրային հարաբերություններ: Միևնույն ժամանակ կտրուկ անկում են ապրել ԳԴՀ-ՌԴ տնտեսական հարաբերությունները:

Տարիներ շարունակ ԵՄ-ՌԴ առևտրային հարաբերությունների մեջ կենտրոնական տեղ են զբաղեցրել առևտրի ազատականացման և Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությանը (ԱՀԿ) Ռուսաստանի անդամակցության հարցերը: Թեպետ մաքսային միության ստեղծումը Ղազախստանի և Բելառուսի հետ որոշ չափով բարդացրեց վերոնշյալ գործընթացները, սակայն 2011թ. գարնանը ԵՄ և ՌԴ հիմնականում համաձայնության եկան ԱՀԿ-ին Ռուսաստանի միանալու պայմանների շուրջ⁷⁵: Սա Եվրամիության կողմից ընդունվեց որպես առաջընթաց քայլ: 2012թ. օգոստոսին Ռուսաստանը միացավ ԱՀԿ-ին, սակայն բարձր մաքսերի պահպանումը շարունակում էր վիճահարույց հարց մնալ ԵՄ-ՌԴ առևտրային հարաբերություններում: Առաջ չէին ընթանում նաև գործընկերության նոր պայմանագրի վերաբերյալ բանակցությունները, որը պետք է փոխարիներ «Գործընկերության և համագործակցության վերաբերյալ» հին պայմանագիրը⁷⁶:

⁷⁵ Տե՛ս European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2012, London, 2012, P.46. http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_SCORECARD_2012_WEB.pdf (հասանելի է առ 31/07/2017)

⁷⁶ Տե՛ս European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2013, London, 2013, P.45.

2013թ. աշնանը ԵՄ ԱՀԿ-ի վեճերի կարգավորման մեխանիզմի միջոցով պարտադրեց ներկրված ավտոմեքենաների վերաբերյալ ռուսական օրենսդրության փոփոխություն: 2013թ. երկրորդ կեսին խոշոր առևտրային վեճ տեղի ունեցավ կապված Մոլդովայից և Ուկրաինայից Ռուսաստան ներկրվող մի շարք ապրանքատեսակների արգելման հետ: ԵՄ ռոտացիոն նախագահությունը ստանձնած Լիտվայից արգելվեց կաթնամթերքի ներկրումը՝ նշելով սահմանված չափորոշիչներին դրանց անհամապատասխանությունը: ԵՄ-ի կողմից այդ քայլերը որակվեցին որպես ճնշում Վիլնյուսի գազաթափողովի նախօրեին⁷⁷:

2014թ. կտրուկ շրջադարձ տեղի ունեցավ ԵՄ-ի ռուսաստանյան քաղաքականության մեջ՝ կապված ուկրաինական իրադարձությունների հետ: Նախկին առևտրի ազատականացման գիծը փոխարինվեց պատժամիջոցներով, որոնց ընդունման հարցում առաջատարի դեր խաղաց Գերմանիան, որը նախկինում դեմ էր Ռուսաստանի նկատմամբ սահմանափակումների կիրառմանը: Պատժամիջոցների պաշտպանությամբ հանդես եկած մյուս հիմնական երկրներն էին Շվեդիան, Նիդերլանդները, Լեհաստանը, Ռումինիան, Մեծ Բրիտանիան, մերձբալթյան երկրները և Ֆրանսիան: Վերջինս նույնիսկ չեղարկեց Ռուսաստանին «Միստրալ» ռազմանավերի վաճառքի գործարքը: Սլովակիան, Հունգարիան, Իտալիան և Իսպանիան կողմնակից չէին պատժամիջոցների, բայց ի վերջո միացան կոնսենսուսին: Թեպետ ԵՄ և առաջին հերթին Լիտվան, Լեհաստանն ու Սլովակիան ձգտում են ապահովել ՌԴ-ի կողմից ԱՀԿ շրջանակներում ստանձնած պարտավորությունների կատարումը, հետագա առևտրային ազատականացման մասին ներկայումս չի խոսվում⁷⁸:

Պատժամիջոցների ռեժիմը կանգնեց վտանգի առջև 2015թ. վերջին, երբ Իտալիան հրաժարվեց պատժամիջոցների ավտոմատ երկարացումից և պահանջեց հարցի քաղաքական քննարկում: Սա բացի տնտեսական վնասից մեծապես պայմանավորված էր նաև Գերմանիայի կողմից երկակի քաղաքական գիծ վարելու փաստով: Մի կողմից Բեռլինը հանդես էր գալիս Ռուսաստանի դեմ տնտեսական

http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR73_SCORECARD_2013_AW.pdf (հասանելի է առ 31/07/2017)

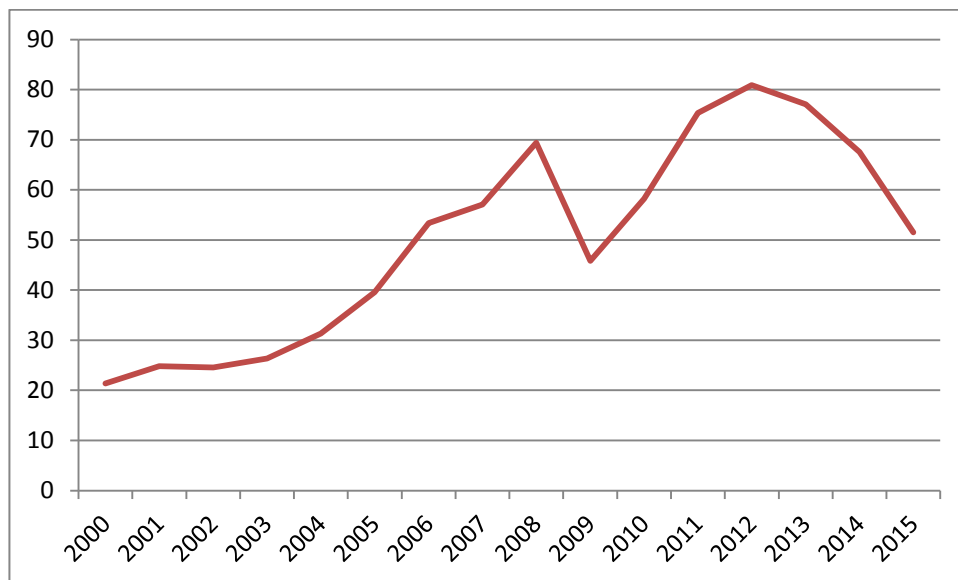
⁷⁷ Տե՛ս European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2014, London, 2013, P.40
http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR73_SCORECARD_2014_AW.pdf (հասանելի է առ 31/07/2017)

⁷⁸ Տե՛ս European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2015, London, 2015, P.23
http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR73_SCORECARD_2015_AW.pdf (հասանելի է առ 31/07/2017)

սահմանափակումների պահպանմամբ, սակայն մյուս կողմից համաձայնություն էր ձեռք բերել Հյուսիսային հոսք 2 (Nord Stream 2) խողովակաշարի շուրջ: Ի վերջո պատժամիջոցները երկարաձգվեցին ինչպես 2015թ., այնպես էլ 2016թ.: ԵՄ-ՌԴ ապրանքներով առևտուրը 2015թ.-ին 2014թ.-ի համեմատ կրճատվեց ավելի քան 35%-ով⁷⁹:

Նկ. 4-ում բերված է ՌԴ-ԳԴՀ ապրանքաշրջանառության ծավալների դինամիկան ըստ տարիների՝ արտահայտված «մլրդ եվրո» միավորով:

Նվազել է նաև ՌԴ-ից ներկրվող գազի տոկոսը Գերմանիայի՝ էներգիայի ընդհանուր սպառման մեջ: Այս քաղաքականությունը տարվում է դեռ 2008թ.: Եթե 1997 թ. Ռուսաստանից գազի ներկրումը Գերմանիայի ընդհանուր գազի ներկրման մեջ 40.4 % էր կազմում, ապա 2005 թ.՝ 41.7 %³⁵: 2008 թ. այս ցուցանիշն աճել է՝ հասնելով 43.9 %-ի: Սակայն 2008 թ. ռուս-վրացական պատերազմից և 2009 թ. գազային ճգնաժամից հետո Գերմանիան սկսեց նվազեցնել Ռուսաստանից էներգետիկ կախվածությունը, և 2015 թ. գազի միայն 34.6% էր ներկրվում ՌԴ-ից: Այս միտումը պահպանվելու դեպքում էներգետիկ կախվածության գործոնի դերը ռուս-գերմանական հարաբերություններում միայն նվազելու է:

Նկ. 4 ՌԴ-ԳԴՀ ապրանքաշրջանառություն

⁷⁹ ԵՄ հանձնաժողով: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/> (հասանելի է առ 05.02.2017թ.)

ՌԴ-ի ներքին քաղաքականություն: Վերը նշվել է, որ Ա. Մերկելի պաշտոնավարման տարիներին բնորոշ էր ՌԴ-ի ներքին քաղաքականության մի շարք զարգացումների քննադատությունը, որը սակայն զուգակցվում էր տնտեսական և էներգետիկ համագործակցության հետ: ԵՄ մյուս անդամ երկրներից Ֆրանսիան, Դանիան, Նիդերլանդները, Սլովակիա, Շվեդիան և Մեծ Բրիտանիան ևս 2010թ. բարձրացրել են ՌԴ-ում ԶԼՄ-երի ազատության հարցը Ռուսաստանի հետ երկկողմանի հարաբերություններում: Միևնույն ժամանակ Բուլղարիան, Կիպրոսը, Էստոնիան, Հունաստանը և Լատվիան խուսափել են դրանից⁸⁰:

2011թ. ևս կանցլեր Ա. Մերկելը, Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ Դևիդ Քեմերոնը, Եվրոպական խորհրդի նախագահ Հերման վան Ռոմփույը և Եվրոպական հանձնաժողովի նախագահ Ժոզե Մանուել Բարոզոն ռուսաստանյան քաղաքական վերնախավի հետ հանդիպումների ընթացքում բարձրացրել են մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության հարցերը: Միևնույն ժամանակ Պորտուգալիան, Իտալիան, Հունաստանը և Իսպանիան ոչ միայն ՌԴ-ի հետ երկկողմ հարաբերություններում չեն շոշափել այդ թեմաները, այլև դեմ էին ԵՄ-ի կառույցների կողմից կոշտ դիրքորոշման արտահայտմանը այդ խնդիրների վերաբերյալ: Կապված Մազնիտսկիի գործի հետ, Նիդերլանդները և Մեծ Բրիտանիան առաջնորդների դերում էին, մինչդեռ Գերմանիան դեմ էր Ռուսաստանի նկատմամբ որևէ պատժամիջոցների սահմանմանը⁸¹:

Պուտինի՝ նախագահի պաշտոնում վերընտրվելուց հետո Ռուսաստանի ներքին քաղաքականության քննադատությունը Գերմանիայի կողմից զգալիորեն աճեց: 2012թ. մայիսին Ռուսաստանում բողոքի ցույցերի ցրումից հետո՝ նոյեմբերին գերմանական Բունդեսթագը քննադատական բանաձև ընդունեց: Համանման դիրքորոշում զբաղեցրեց Շվեդիան⁸²:

2013թ. կրկին Շվեդիան և Գերմանիան խիստ կերպով արտահայտվեցին ՌԴ-ի ներքին զարգացումների վերաբերյալ: Իտալիան զերծ մնաց բացասական

⁸⁰ St' European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2010, London, 2010, P.4

⁸¹ St' European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2012, London, 2012, P.48

⁸² St' European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2013, London, 2013, P.47

գնահատականներ տալուց⁸³: Սա առաջին հերթին կապված էր 2013թ. հունիսին ընդունված «Անչափահասներին ոչ ավանդական սեռական հարաբերությունների քարոզչության արգելման վերաբերյալ» օրենքի հետ: 2014թ. սրան ավելացան օտարերկրյա գործակալների մասին օրենքը, ՁԼՄ-ներում օտարերկրյա կապիտալի սահմանափակումը և համացանցի ոլորտի ավելի խիստ վերահսկողությունը: 2015թ. խնդրահարույց իրադարձություններից էր օրենքի ընդունումը, համաձայն որի կարող էին անտեսվել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և այլ միջազգային դատարանների որոշումները⁸⁴:

Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականությունը անդրատլանտյան կորդինատային համակարգում: Խոսելով Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության վրա ազդող արտաքին գործոնների մասին՝ բացի միջազգային հարաբերությունների կառուցվածքաբանական յուրահատկություններից հարկ ենք համարում կենտրոնանալ նաև ԵՄ-ի և ԱՄՆ-ի ազդեցության վրա:

ՌԴ-ի նկատմամբ ԵՄ երկրների քաղաքական դիրքորոշումները Մարկ Լեոնարդն ու Նիկոլ Պոպեսկուն 2007թ. հրատարակված հայտնի աշխատության⁸⁵ մեջ դասակարգել են հետևյալ կերպ: Հեղինակները ԵՄ երկրները բաժանել են հինգ հիմնական խմբերի. 1. «նոր Սառը պատերազմի մարտիկներ» (Լեհաստան և Լիտվա), որոնք խիստ բացասական վերաբերմունք ունեն Ռուսաստանի նկատմամբ և պատրաստ են վետո կիրառել՝ Ռուսաստանի հետ ԵՄ-ի բանակցությունները արգելակելու նպատակով, 2. «սառը պրագմատիկներ» (Չեխիա, Դանիա, Էստոնիա, Իռլանդիա, Լատվիա, Նիդերլանդներ, Շվեդիա, Ռումինիա և Մեծ Բրիտանիա), որոնք կենտրոնանում են տնտեսական շահերի վրա, բայց չեն խորշում քննադատել ՌԴ-ի քաղաքականությունը, 3. «բարեկամական պրագմատիկներ» (Ավստրիա, Բելգիա, Բուլղարիա, Ֆինլանդիա, Հունգարիա, Լյուքսեմբուրգ, Մալթա, Սլովակիա, Սլովենիա և Պորտուգալիա), որոնք սերտ հարաբերություններ ունեն Ռուսաստանի հետ և այդ հարցում իրենց տնտեսական շահերը վեր են դասում քաղաքական նպատակներից 4. «ռազմավարական գործընկերներ» (Գերմանիա, Ֆրանսիա, Իտալիա և Իսպանիա),

⁸³ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2014, London, 2014, P.42

⁸⁴ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2016, London, 2016, P.60

⁸⁵ St' u Leonard M., Popescu N. A Power-Audit of EU-Russia Relations // European Council on Foreign Relations, ecfr.eu-07.11. 2007.-74p.

որոնք Ռուսաստանի հետ ունեն «հատուկ հարաբերություններ», ինչը, ըստ հեղինակների, երբեմն վնասում է ԵՄ-ի միասնական քաղաքականությանը, 5. «տրոյական ձիեր» (Հունաստան և Կիպրոս), որոնք ԵՄ-ի շրջանակներում հանդես են գալիս Ռուսաստանի շահերի պաշտպանությամբ և վետո են կիրառում հակառուսական քաղաքական նախագծերի նկատմամբ:

Այսպիսի բաժանումը կարելի է սփռել ներառման-զսպման կոնտինումի վրա, որտեղ «տրոյական ձիերը» կգբաղեցնեն ներառման քաղաքականության սեկտորը, իսկ «նոր Սառը պատերազմի մարտիկները»՝ զսպման: Վերոնշյալ երկրներից մի քանիսը ունեցել են դիրքորոշումների փոփոխություն՝ հատկապես կապված վերջին տարիների ուկրաինական ճգնաժամի հետ, և ներկայումս տեղավորվում են այլ կատեգորիայի մեջ⁸⁶:

2007թ. «բարեկամական պրագմատիկները», «ռազմավարական գործընկերները» և «տրոյական ձիերը»՝ Ռուսաստանի նկատմամբ առավել դրական տրամադրված երկրները, կազմում էին ԵՄ անդամ պետությունների կեսից ավելին՝ ներառելով բոլոր խոշորագույն տնտեսությունները՝ բացառությամբ Մեծ Բրիտանիայի: 2008թ. ճգնաժամը առաջ չբերեց զգալի փոփոխություններ դիրքորոշման մի կատեգորիայից մյուսը անցնելու տեսանկյունից: Դրան հակառակ 2014թ. անդամ պետությունների քաղաքականությունը ՌԴ-ի նկատմամբ սկսեց ձևավորվել Վեյմարի եռանկյան՝ Գերմանիա, Ֆրանսիա և Լեհաստան, միջոցով: Եռանկյունը գործում էր «նվազագույն ընդհանուր բաժանարարի սկզբունքով», որը հիմնականում տեղավորվում էր «սառը պրագմատիկների» հարթության մեջ: Լեհաստանին չհաջողվեց ԵՄ-ի ռուսաստանյան քաղաքականությունը ամբողջությամբ տեղափոխել «նոր Սառը պատերազմի» տրամաբանություն: Միևնույն ժամանակ կոշտացավ նաև Լատվիայի և Էստոնիայի դիրքորոշումը ՌԴ-ի նկատմամբ:

Նշենք, որ նոր գերմանական քաղաքականությունը Ռուսաստանի նկատմամբ առավել մոտեցրեց Բեռլինի դիրքորոշումը Վաշինգթոնի, Մերձբալթյան երեք հանրապետությունների և Լեհաստանի դիրքորոշումներին: ՆԱՏՕ-ի ռոտացիոն

⁸⁶ ՌԴ-ի նկատմամբ Գերմանիայի քաղաքականությունը Եվրամիության ընդհանուր ռուսաստանյան քաղաքականության փոփոխությունների համատեքստում ավելի հանգամանալիս կքննարկվի երկրորդ գլխում:

կայազորներ տեղակայվեցին Մերձբալթյան երկրներում և Լեհաստանում: Թեպետ փոքրանակ կայազորները ունակ չեն լինի պաշտպանել այդ երկրները ռուսական հիպոթետիկ հարձակման պարագայում, սակայն նշվում է, որ դրանք կոչված են կատարելու զսպման գործառույթ: ՆԱՏՕ-ի բազմազգ (և առաջին հերթին ամերիկյան) զինվորների մահը կայազորների տեղակայման երկրների վրա հարձակման դեպքում ՆԱՏՕ-ի կողմից կորակվի որպես պատերազմ սկսելու պատճառ (casus belli): 2016թ. հուլիսին տեղի ունեցած ՆԱՏՕ-ի վարչական գազաթափողովի ընթացքում ամերիկյան կողմը հայտարարեց Լեհաստանում 1000 զինվորներից բաղկացած լրացուցիչ կայազորի տեղակայման մտադրության մասին, իսկ Գերմանիան պարտավորվեց տրամադրել սեփական բատալիոնը⁸⁷: Սա ևս մեկ անգամ վկայում է գերմանա-ամերիկյան դիրքորոշումների մերձեցման մասին:

Միևնույն ժամանակ պետք չէ բացարձակացնել ԱՄՆ-ի ազդեցությունը Գերմանիայի (և ԵՄ-ի) արտաքին քաղաքականության վրա, ինչը հաճախ արվում է ռուսական մեդիա և փորձագիտական դաշտում: Այսպես օրինակ Գերմանիան Գ. Շոյդերի օրոք դեմ գնաց ԱՄՆ-ին իրաքյան պատերազմի տարիներին: Ներկայիս կանցլեր Մերկելի օրոք Գերմանիան կրկին սեփական դիրքորոշումը զբաղեցրեց Լիբիայի ճգնաժամի ընթացքում՝ չհետևելով ԱՄՆ-ի ծրագրերին: Ուստի կարելի է ենթադրել, որ Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության փոփոխությունը, որի վրա անշուշտ որոշ չափով ազդել է նաև ԱՄՆ, ամբողջությամբ պայմանավորված չէ Վաշինգթոնի գործոնով: Այդ փոփոխության աստիճանն ու դրա պատճառները ավելի հանգամանալից կքննարկենք հաջորդ գլխում:

Եվրամիության ռուսաստանյան քաղաքականության մեջ կարելի է առանձնացնել մի շարք ոլորտներ, որոնց շուրջ համագործակցությունը կամ առկա տարաձայնությունները կարևորագույն նշանակություն ունեն ԵՄ-ՌԴ հարաբերությունների համար:

⁸⁷ Borger J. US Says It will Deploy 1000 Extra Troops to Poland // The Guardian.- 8 July 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/08/nato-summit-warsaw-brexit-russia> (հասանելի է առ 31.07.2016թ.)

«Արտաքին հարաբերությունների եվրոպական խորհուրդ» ուղեղային կենտրոնը նշում է⁸⁸ մի շարք ուղղություններ և ըստ տարիների գնահատում ԵՄ-ի քաղաքականության միասնականությունն ու արդյունավետությունը այդ ոլորտներում: Դրանցից կարևորագույնները բերված են Աղյուսակ 3-ում:

Աղյուսակում «A» տառով արտահայտված են լավագույն ցուցանիշները, իսկ «C-»-ով՝ վատագույնները:

Անվտանգություն: 2010թ. Ռուսաստանը երկարաձգեց սևծովյան նավատորմի ներկայությունը Սեվաստոպոլում մինչև 2042թ. և ռազմական բազայի ներկայությունը Հայաստանում մինչև 2044թ.: ԵՄ-ի կողմից պաշտոնական պատասխան չեղանք այս զարգացումներին, ինչպես նաև Ադրբեյջանին C-300 հակահրթիռային համակարգերի վաճառքին և Աբխազիայում ու Հարավային Օսիայում ռազմական բազաների ստեղծմանը:

2010թ. հունիսին Մեզբերգում Գերմանիան կոչ արեց ստեղծել ԵՄ-ՌԴ քաղաքական և անվտանգության հարցերով հանձնաժողով, որը պետք է զբաղվեր մերձդնեստրյան հակամարտության կարգավորմամբ: Սկզբնական շրջանում սրան դեմ էին Մեծ Բրիտանիան, մերձբալթյան երկրները, Շվեդիան, Լեհաստանը և Սլովակիան: ԱՄՆ ևս քննադատեց Մեզբերգի և Դովիլիցի հանդիպումները՝ պատճառաբանելով, որ դրանք բացառում են մի շարք այլ երկրներ կարգավորման գործընթացին մասնակցելուց⁸⁹: Հաջորդ տարում այս նախաձեռնությունները շարունակություն չստացան:

ԵՄ-ի՝ Ռուսաստանի հետ անվտանգության ոլորտի փոխհարաբերություններում կարևոր բաժանարար գիծ էր Եվրոպայում սովորական սպառազինությունների վերաբերյալ պայմանագիրը, որը ավելի շատ կարևորվում էր արևելաեվրոպական փոքր երկրների կողմից, այլ ոչ թե արևմտաեվրոպական խոշոր պետությունների:

⁸⁸ European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2016, London, 2016.-158p.
European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2015, London, 2015.-126p.
European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2014, London, 2014.-135p.
European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2013, London, 2013.-151p.
European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2012, London, 2012.-150p.
European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2010, London, 2010.-156p.

⁸⁹ Տե՛ս European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2010, London, 2010, P. 68

Աղյուսակ 3. ԵՄ-ի ռուսաստանյան քաղաքականության հիմնական ոլորտները

Ոլորտներ	2011	2012	2013	2014	2015
Դիվանագիտական միջոցներ և պատժամիջոցներ	A-	B+	B+	A-	A
Առևտուր Ռուսաստանի հետ	A-	B+	B+	A-	B+
Մուտքի արտոնագրերի քաղաքականությունը	B-	B-	C+	B+	A-
Եվրոպական անվտանգություն	-	-	-	B+	A-
Հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ երկարատև հակամարտությունների հարցում	C+	C+	C	C+	B-
Եվրոպա գազի մատակարարման ուղիների դիվերսիֆիկացիա	B-	C+	C-	C+	A-
Ղրիմ	-	-	-	B+	B+
Հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ Մեծ Մերձավոր Արևելքի հարցում	B-	B	B-	B-	C+

Աղյուսակ 3. ԵՄ-ի ռուսաստանյան քաղաքականության հիմնական ոլորտները (շարունակություն)

Հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ Արկտիկայի հարցում	-	B	B-	B-	B+
Մարդու իրավունքներ և օրենքի գերակայություն	C-	C+	C+	C-	C+
Քաղաքական ազատությունները Ռուսաստանում	-	-	C	C-	B-

2011թ. աշնանը ՆԱՏՕ-ի Եվրոպական անդամները, հետևելով ԱՄՆ օրինակին, դադարեցրին սովորական սպառազինությունների վերաբերյալ որոշակի տեղեկատվության փոխանցումը Ռուսաստանին⁹⁰: Հաջորդ տարում ԵՄ անդամների միջև տարաձայնությունները արտահայտվեցին ՆԱՏՕ-ի՝ Չիկագոյում կայացած գագաթաժողովի ընթացքում: Քննարկելով դաշինքի զսպման և պաշտպանության ռազմավարությունը՝ Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրները կարևորում էին միջուկային զենքի գործոնը, մինչդեռ Գերմանիան և Բենիլյուքս երկրները կողմ էին միջուկային սպառազինությունների կրճատմանն ուղղված քայլերին⁹¹:

2013թ. նշանավորվեց Սիրիայում քիմիական զենքի վերացմանն ուղղված ռուս-ամերիկյան համագործակցությամբ: Այնուամենայնիվ Ֆրանսիան և Մեծ Բրիտանիան հայտնեցին իրենց դժգոհությունը այն փաստի վերաբերյալ, որ ԱՄՆ գործում էր երկկողմանի սկզբունքով, այլ ոչ ՆԱՏՕ-ի միջոցով: ՆԱՏՕ-ի Եվրոպական անդամների ներսում պահպանվում էր Չիկագոյի գագաթաժողովից ուրվագծված տարանջատումը Կենտրոնական ու Արևելյան Եվրոպայի և Արևմտյան Եվրոպայի պետությունների միջև,

⁹⁰ Տե՛ս European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2012, London, 2012, P. 68

⁹¹ Տե՛ս European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2013, London, 2013, P.67

երբ առաջինները ավելի բացասաբար էին տրամադրված Ռուսաստանի հանդեպ, քան վերջինները:

2014թ. ակտիվ փուլ մտած ուկրաինական ճգնաժամը զգալիորեն փոխակերպեց ԱՄՆ-ԵՄ-ՌԴ փոխահարաբերությունները: Պաշտոնական Վաշինգթոնը սկսեց կարևորել ՆԱՏՕ-ի պայմանագրի 5-րդ հոդվածը⁹², որով նախատեսվում էր փոխադարձ օգնություն արտաքին ագրեսիայի դեպքում:

Էներգետիկ անվտանգություն: Եվրոպայի էներգետիկ անվտանգության և ռուսական մատակարարումներից կախվածության հարցը կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում ԵՄ-ՌԴ և ԳԴՀ-ՌԴ հարաբերություններում: Վերջին տարիների կարևոր գործընթաց է ԵՄ էներգետիկ ոլորտի ազատականացման խնդիրը, որտեղ առաջնային տեղ է զբաղեցնում գազի մատակարարի և խողովակաշարերի սեփականատիրության տարանջատումը: Այս իմաստով ազատականացման հարցում Գերմանիան և Ֆրանսիան բավականին դժկամություն են ցուցաբերել: Ռուս-լեհական պայմանավորվածությունը գազի մատակարարումների վերաբերյալ ևս քննադատության արժանացավ ԵՄ-ում: 2010թ. Ռուսաստանը 15%-ով զեղչեց գազի գինը Էստոնիայի և Լատվիայի համար, որոնք չէին ազատականացրել իրենց էներգետիկ շուկաները: Մինչդեռ Լիտվան, որը հայտարարել էր ազատականացման ծրագրերի մասին, նման զեղչ չստացավ⁹³:

2011թ. մարտին ուժի մեջ մտավ ԵՄ-ի էներգետիկ երրորդ փաթեթը, որն ուղղված էր գազի և էլեկտրականության շուկայի ազատականացմանը⁹⁴: Ռուսաստանը դեմ էր նաև այս փաթեթին: Եվրոպական հանձնաժողովը հետաքննություն սկսեց Գազպրոմ ընկերության դեմ, ինչին ի պատասխան ՌԴ-ում որոշում ընդունվեց, որով արտասահմանում գործունեություն ծավալող և ռազմավարական նշանակություն ունեցող ընկերությունները պարտավորվում էին օտարերկրյա մարմիններին տեղեկատվություն տրամադրելուց առաջ թույլտվություն ստանալ ռուսական պետական մարմիններից: 2012թ. Գազպրոմը վճարեց 4,3 մլրդ ԱՄՆ դոլար Գերմանիայում և մի շարք այլ եվրոպական երկրներում իր հաճախորդների հետ

⁹² St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2015, London, 2015, P.37

⁹³ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2010, London, 2010, P.52

⁹⁴ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2012, London, 2012, P.53

վեճերը կարգավորելու համար⁹⁵: 2013թ. ԵՄ երկրներում որոշակի առաջընթաց գրանցվեց ազգային օրենսդրությունները երրորդ էներգետիկ փաթեթի պահանջներին համապատասխանեցնելու հարցում⁹⁶:

ԵՄ-ի համար խիստ խնդրահարույց էր «Հյուսիսային հոսանք 2» ծրագիրը, որով նախատեսվում էր Ռուսաստանը Գերմանիային կապող հավելյալ գազամուղների կառուցումը: Դրանք շրջանցելու էին Արևելյան Եվրոպան, և Ուկրաինան զրկվելու էր մոտավորապես 2մլրդ ԱՄՆ դոլարի հասնող տարանցիկ վճարումներից: Թեպետ գերմանական կողմը հնարավորություն ունի անհրաժեշտության դեպքում վերավաճառել ռուսական գազը Արևելյան Եվրոպայի երկրներին, ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը մոտ էր վերջիններիս տեսակետին, և Վաշինգթոնը հայտնեց իր մտահոգությունը խողովակաշարի վերաբերյալ:

«Արևելյան գործընկերություն»: Ժամանակակից ռուս-գերմանական հարաբերությունների խնդիրները անուղղակի հետևանք են «Արևելյան գործընկերություն» ծրագրի: Վերջինիս շրջանակներում նախատեսվող ասոցացման մասին պայմանագրի ստորագրումից հրաժարումը, որը թերևս տեղի ունեցավ ռուսական կողմի ճնշման տակ, հանգեցրեց Ուկրաինայում ներքաղաքական ճգնաժամի, իշխանափոխության, որին էլ հետևեց քաղաքացիական պատերազմը: Այս իրադարձությունների շղթան ի վերջո բերեց ներկայիս պատժամիջոցների քաղաքականությանը և քաղաքական ու տնտեսական հարաբերությունների վատթարացմանը: Բնականաբար «Արևելյան գործընկերությունը» չի հանդիսանում դրա միակ պատճառը, սակայն այս ծրագրի շուրջ զարգացումների մեկնաբանությունը կարող է օգտակար լինել ԵՄ-ՌԴ և ԳԴՀ-ՌԴ փոխհարաբերությունների մակարդակի անկման պատճառահետևանքային մեխանիզմները ավելի լավ ընկալելու համար:

Դեռևս մինչև օգոստոսյան պատերազմը՝ 2008թ. մայիսին, Լեհաստանի և Շվեդիայի կողմից առաջարկված «Արևելյան գործընկերությունը» սկսեց գործել 2009թ.: Սկզբից ևեթ ԵՄ անդամ պետությունների միջև կային որոշակի տարաձայնություններ՝ կապված Ռուսաստանին գործընկերության ծրագրերին մասնակից դարձնելու կամ դրա տարաձայնությանը շահերը հաշվի առնելու վերաբերյալ: Լեհաստանն ի սկզբանե

⁹⁵ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2013, London, 2013, P.52

⁹⁶ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2014, London, 2014, P.46

կողմ էր առաջնահերթությունը «Արևելյան գործընկերության» անդամ երկրների շահերին տալուն, մինչդեռ Գերմանիան, Ֆրանսիան և Բենիլյուքս երկրները առաջ էին քաշում ավելի հավասարակշռված մոտեցում⁹⁷: Հետաքրքրական է, որ որոշ վերլուծաբաններ⁹⁸ դեռևս 2012թ. նշում էին, որ ԵՄ չի կարողացել համոզել Ռուսաստանին, որ «Արևելյան գործընկերությունը» ուղղված չէ նրա դեմ: 2012թ. ռուսական կողմն առաջարկեց Մոլդովային իրականացնել գազի վաճառքը զեղչված գներով, եթե վերջինս հրաժարվի ԵՄ-ի՝ գազի մատակարարի և մատակարարման ցանցերի սեփականության տարանջատման մասին առաջարկից: Սրան հատկապես դեմ արտահայտվեցին Գերմանիան և Լեհաստանը: Քիշնև կատարած իր այցի ընթացքում Մերկելը նույնիսկ խոսել է Մոլդովայի եվրոպական հեռանկարի մասին⁹⁹: 2013թ. ՌԴ դիմեց ավելի կոշտ միջոցների՝ կասեցնելով մի շարք ուկրաինական և մոլդովական ապրանքների ներկրումը, խնդիրներ հարուցելով էներգակիրների մատակարարման և աշխատանքային միգրացիայի ոլորտներում: Ընդլայնման հարցերով հանձնակատար Շտեֆան Ֆյուլեն որակեց ռուսական ճնշումը «Արևելյան գործընկերությանը» մասնակցող երկրների վրա որպես անընդունելի¹⁰⁰:

Այսպիսով, ամփոփելով սույն գլխում արված դիտարկումները, կարելի է անել մի շարք հետևություններ:

Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքական մոտեցումներում մինչ ուկրաինական ճգնաժամը զգալի տարակարծություն էր նկատվում մի կողմից ՔԴՄ/ՔՍՄ մի մասի ու «կանաչների» և մյուս կողմից սոցիալ-դեմոկրատների միջև: Ճգնաժամը առավել մոտեցրեց նրանց դիրքորոշումները:

Կլաստերային և հզորության բաշխման տեսանկյունից նոր աշխարհակարգը անբարենպաստ է ռուս-գերմանական հարաբերությունների շուտափույթ կարգավորման համար:

Երկկողմ հարաբերությունների ինստիտուցիոնալիզացիայի մակարդակի անկումը բացասաբար կանդրադառնա դրանց հետագա ընթացքի վրա նաև երկարատև հեռանկարում, քանի որ ապաինստիտուցիոնալիզացիան ավելի է

⁹⁷ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2010, London, 2010, P.50

⁹⁸ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2012, London, 2012, P.51

⁹⁹ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2013, London, 2013, P.50

¹⁰⁰ St' u European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2014, London, 2014, P.44

լայնացնում արժեքային վիճիչ և վերացնում բանակցությունների ու քաղաքական շփումների մի շարք ալիքներ:

Տնտեսական փոխադարձ կախվածության նվազումը, համաձայն նեոլիբերալ էմպիրիկ գրականության մի շարք ներկայացուցիչների¹⁰¹, ավելացնում է հակամարտության հավանականությունը:

Ռուսական էներգակիրներից ունեցած կախվածության դանդաղ, բայց հետևողական թուլացումը խոսում է այն մասին, որ երկարատև հեռանկարում Գերմանիան գործելու է էլ առավել անկաշկանդ, և հնարավոր է ԱՄՆ-ի դերի ավելացումը ԳԴՀ-ի՝ էներգակիրների մատակարարումների հարցում:

Այս բոլոր զարգացումների համատեքստում առավել քիչ հավանական է թվում, որ ռուս-գերմանական հարաբերությունների ապագան կկառուցվի ընդհանուր արժեքների վրա հիմնված վերոնշյալ առաջին սցենարի համաձայն: Ավելին, արդեն զգալիորեն թուլացել և երկարատև հեռանկարում շարունակելու է թուլանալ պրագմատիկ հարաբերությունների տնտեսական և էներգետիկ համագործակցության հիմքը: Այս առումով հարաբերությունների հետագիծը առավել հավանական է, որ տատանվելու է վերոնշյալ 3-րդ և 4-րդ սցենարների միջակայքում:

¹⁰¹St' u Mansfield E. & Pollins B. Interdependence and Conflict: Recent Advances, Open Questions and Directions for Future Research // The Journal of Conflict Resolution.-2001.-Vol.45.-No 6.-P.834-859.

ԳԼՈՒԽ 2

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՋՈՐԴԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՓՈԽԱԿԵՐՊՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ

2.1. Անգելա Մերկելի պաշտոնավարման տարիներին Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության հիմնական փուլերը

Սույն ենթագլխում կքննարկենք Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության մեջ Մերկելի օրոք մտցված փոփոխությունները, դրանց մակարդակներն ու պատճառները: Համեմատական վերլուծության միջոցով կպարզաբանենք, թե ինչու 2008թ. և 2014թ. ճգնաժամերն ունեցան արմատապես տարբեր ազդեցություն այդ քաղաքականության վրա:

Հերմանի վերլուծական պրիզման: Այս խնդիրները լուծելու համար կկիրառվի Հերմանի¹⁰² մշակած տեսական շրջանակը: Նախ ներկայացնենք այն:

Հերմանը առանձնացնում է արտաքին քաղաքականության փոփոխությունների չորս մակարդակ՝ *փոփոխություն-շտկում*, *ծրագրային փոփոխություն*, *խնդրի/նպատակի փոփոխություն* և *միջազգային կողմնորոշման փոփոխություն*: Եթե առաջին մակարդակը ենթադրում է միայն գործադրվող ջանքերի կամ ակտիվության քանակական փոփոխություն, ապա երկրորդը նախատեսում է արտաքին քաղաքականության որևէ խնդրի լուծմանը ծառայող մեթոդների որակական փոփոխություն: Խնդրի/նպատակի փոփոխությունը տեղի է ունենում արտաքին քաղաքականության որևէ խնդրի կամ նպատակի վերացման կամ փոխարինման միջոցով: Վերջապես 4-րդ մակարդակը նախատեսում է միջազգային հարաբերություններում պետության կողմնորոշումների ամբողջական վերանայում՝ դաշնակիցների, հակառակորդների փոփոխություն և այլն: Վերջին երեք մակարդակների փոփոխությունները Հերմանը որակում է որպես արտաքին քաղաքականության խոշոր փոփոխություններ:

¹⁰² St'u Hermann C. F. Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy //International Studies Quarterly.-1990.-Vol.34.-No 1.-P.3-21.

Հերմանն առանձնացնում է նաև փոփոխության 4 գործոններ/դերակատարներ. *առաջնորդը, բյուրոկրատական լոբբինգը, ներքին վերակազմավորումը և արտաքին ցնցումը*: Առաջնորդի կողմից առաջ բերած փոփոխությունը պայմանավորված է նրա համոզմունքներով, իշխանական ազդեցությամբ և գործադրվող ջանքերով՝ կառավարությանը քաղաքական գիծը փոխել ստիպելու հարցում: Երկրորդ դեպքում առկա է որոշակի կառավարական խումբ, որը լոբբինգ է գործադրում արտաքին քաղաքական փոփոխության հարցում: Ներքին վերակազմավորման պարագայում որոշակի հասարակական սեգմենտ, որի աջակցությունը խիստ կարևոր է վարչակազմի համար, հանդես է գալիս փոփոխությունը թելադրող գործոնի դերում: Վերջապես մեծ կարևորության միջազգային իրադարձությունները՝ *արտաքին ցնցումները*, նույնպես կարող են արտաքին քաղաքական փոփոխության պատճառ դառնալ:

Պարտադիր չէ, որ այս գործոններից/դերակատարներից յուրաքանչյուրի ազդեցությունը իրագործվի առանձին-առանձին: Ընդհակառակը դրանցից մի քանիսի միջև կարող է փոխազդեցություն տեղի ունենալ և մեկը կարող է ակտիվացնել մյուս գործոնի ազդեցությունը:

Ի վերջո Հերմանն առանձնացնում է նաև խոշոր արտաքին քաղաքական փոփոխության 7 փուլերը, որոնցով անցնում է որոշման կայացման գործընթացը: Ստորև մենք կքննարկենք այս 7 փուլերը Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության վերլուծության համատեքստում:

Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության պարբերացումը: Ա. Մերկելի օրոք 2005-2016թթ. Գերմանիայի արտաքին քաղաքականությունը Ռուսաստանի նկատմամբ կարող է պայմանականորեն բաժանվել 4 շրջանների.

1. 2005-2008թթ.,
2. 2008-2012թթ.,
3. 2012-2014թթ.,
4. 2014-2016թթ.

Առաջին փուլը սկսվեց 2005թ. վերջին ԳԴՀ-ի կանցլերի պաշտոնը Մերկելի կողմից ստանձնելով և տևեց մոտավորապես մինչև 2008թ. օգոստոսյան պատերազմը: Դրան հիմնականում բնորոշ էր Գ.Շրյոդերի ժամանակաշրջանի քաղաքական գծի

շարունակականությունը: Տեղի ունեցան միայն քաղաքական կուրսի փոքր շտկումներ: Օր.¹ Մերկելն ավելի էր հակված քննադատելու Ռուսաստանում ժողովրդավարության զարգացման և մարդու իրավունքների դրությունը: Ռազմավարական գործընկերության հոռետորաբանությունը ևս նվազեց¹⁰³ Շրյոդերի ժամանակաշրջանի համեմատությամբ: Այնուամենայնիվ այս բոլոր ուղղումները տեղի ունեցան *փոփոխություն-շրկում* մակարդակում՝ առանց որևէ խոշոր արտաքին քաղաքական փոփոխության: Տնտեսական համագործակցությունը կայուն աճ էր արձանագրում և քաղաքական գործընկերությունը շարունակվում էր: Հերմանի տաքսոնոմիան կիրառելով՝ կարելի է նշել, որ *շրկում-փոփոխության* հիմնական դերակատարը *առաջնորդն* էր՝ Մերկելը: Ի տարբերություն Շրյոդերի, ով անձնական ընկերություն ուներ Վ. Պուտինի հետ, Մերկելը ռուս-գերմանական հարաբերությունների մեջ ներմուծեց ավելի սառը և պրագմատիկ մթնոլորտ: Փոփոխության վրա ազդող այլ գործոններն էին *քյուրոկրատական լոբբինգը* և *ներքին վերակազմավորումը*, ինչն արտահայտվեց 2005թ. ընտրությունների արդյունքում իշխանության ղեկի ԳՍԴԿ-ից ՔԴՄ-ին փոխանցումով: ՔԴՄ, ինչպես նշվել է ավելի քննադատական դիրքորոշում ուներ ՌԴ-ի նկատմամբ, քան սոցիալ-դեմոկրատները:

2008-2012թթ. ընթացքում՝ ընդհուպ մինչև Վ. Պուտինի՝ նախագահի պաշտոնը վերստանձնելը, ռուս-գերմանական հարաբերություններում նախորդ փուլի համեմատ իրականացան ավելի զգալի տեղաշարժեր: Ըստ Հերմանի դասակարգման, տեղի ունեցավ *ծրագրային փոփոխություն*: Մասնավորապես ներմուծվեց արտաքին քաղաքականության նոր գործիք ի դեմս «Գործընկերություն հանուն արդիականացման» ծրագրի: Ավելի մեծ տեղ հատկացվեց լիբերալ կապերի և ներառման ռազմավարության այլ մեթոդների կիրառմանը: Այնուամենայնիվ ՌԴ-ի հետ փոխգործակցության հիմնական նպատակը մնաց անփոփոխ: Այս փուլում տեղի ունեցան երկու *արտաքին ցնցումներ*՝ օգոստոսյան պատերազմը և ՌԴ նախագահի պաշտոնի անցումը Մեդվեդևին: Վերջին *ցնցումն* ունեցավ դրական ազդեցություն, որին հետևեց որակապես նոր ներառման քաղաքականություն (*ծրագրային փոփոխություն*): Մեդվեդևն ընկալվում էր որպես ավելի ազատական և Արևմտուտքի

¹⁰³ Տե՛ս ենթագլուխ 2.2.:

հետ համագործակցության հակված ղեկավար, քան Պուտինը: Իր հերթին ռուսական պատերազմի արտաքին ցնցումը չբերեց գերմանական քաղաքականության բացասական փոփոխության ստորև քննարկվող պատճառներով:

2012-2014թթ.¹ Պուտինի 3-րդ նախագահական պաշտոնավարման սկզբից ի վեր, նախորդ փուլի հիմնական միտումները պահպանվեցին ընդհուպ մինչև ուկրաինական ճգնաժամի սկիզբը: Թեպետ Պուտինի վերադարձը նախագահական աթոռին Բեռլինում բացասաբար ընդունվեց որպես ավտորիտարիզմի կոնսոլիդացիա, «Գործընկերություն հանուն արդիականացման» և մյուս ծրագրերը չկասեցվեցին: Դատելի չունեցավ մասնավորապես Գոլդմանի¹⁰⁴ նշած ինստիտուցիոնալիզացիայի գործոնի՝ որևէ քաղաքականությանը կառավարության կողմնակցության պատճառով: Որոշ հետազոտողներ¹⁰⁵ ՌԴ-ի նկատմամբ Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության ժամանակակից փոփոխությունների արմատները տեսնում են 2012թ. իրադարձությունների մեջ: Այնուամենայնիվ 2012-2014թթ. քաղաքականության խոշոր փոփոխություն տեղի չունեցավ: Դրա փոխարեն եղան մի շարք *շարկումներ*, ինչն արտահայտվեց պաշտոնական ելույթներում և ճառերում դրական բառապաշարի նվազման միջոցով:

Ի վերջո Գերմանիայի ռուսաստանյան քաղաքականության խոշորագույն փոփոխությունը տեղի ունեցավ ուկրաինական ճգնաժամից հետո *խնդրի/նպատակի փոփոխության* մակարդակով: Ուկրաինայում ՌԴ-ի քաղաքականությունը նոր խնդիր առաջ բերեց Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության համար: Այս նոր *խնդրի* շրջանակներում *ծրագրային մակարդակում* առաջ եկած փոփոխություններից էին տնտեսական պատժամիջոցների կիրառումը, ինչպես նաև մի շարք քաղաքական միջոցառումներ՝ ԵՄ-ՌԴ ամենամյա գագաթաժողովների չեղարկումը և այլն: Սիդդին¹⁰⁶ նշում է, որ տեղի չի ունեցել Ռուսաստանի նկատմամբ «Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության խոշոր վերանայում», քանի որ ներառման ռազմավարությունը և

¹⁰⁴Տե՛ս Goldman K. Change and Stability in Foreign Policy: The Problems and Possibilities of Detente.- Princeton,NJ.: Princeton University Press,1988.-270p.,P44.

¹⁰⁵Տե՛ս Forsberg T. From Ostpolitik to “Frostpolitik”? Merkel, Putin and German Foreign Policy towards Russia // International Affairs.-2016.-Vol.92.-Issue 1.-P.21-42.

¹⁰⁶Տե՛ս Siddi M. German Foreign Policy towards Russia in the Aftermath of the Ukraine Crisis: A New Ostpolitik? // Europe-Asia Studies.-2016.- Vol.4.-P. 665-677.

Արևելյան քաղաքականությունը ամբողջությամբ չեն չեղարկվել: Սակայն բացի վերոնշյալ ծրագրային փոփոխություններից, որոնք արդեն իսկ, ըստ Հերմանի, քաղաքականության խոշոր փոփոխություն են, ընդհանուր ռուսաստանյան քաղաքականությանը ավելացվել է նաև զսպման ռազմավարությունը: Ռուսաստանին զսպելու նոր *նպատակը* կարելի է ասել միացվեց ներառման նպատակին մեկ ընդհանուր զսպման (congruence) մոտեցման միջոցով, որը նկարագրել է Իշինգերը¹⁰⁷: Այս փոփոխության հիմնական պատճառը *արտաքին ցնցումն* էր՝ Ղրիմի միացման և Ուկրաինայի արևելքում ստեղծված ճգնաժամային իրադրության տեսքով: Միևնույն ժամանակ այս *արտաքին ցնցումը*, ի տարբերություն օգոստոսյան պատերազմի, հանգեցրեց զգալի *ներքին վերակազմավորման* թե՛ քաղաքական կուսակցությունների¹⁰⁸ և թե՛ լայն հանրության շրջանում¹⁰⁹: Այսպես օրինակ ըստ հեղինակավոր PEW կենտրոնի սոցիալոգիաների տվյալների¹¹⁰, հարավօսեթական ճգնաժամից առաջ գերմանացիների միայն 34% էր դրական վերաբերվում Ռուսաստանին: 2013թ. այս ցուցանիշը էականորեն չէր տարբերվում և կազմում էր 32%: Սակայն արմատապես տարբեր էին երկու ճգնաժամերի ազդեցությունները գերմանական հանրային կարծիքի վրա: Ռուս-վրացական պատերազմը որևէ նշանակալի հետք չթողեց: Ընդհակառակը՝ օգոստոսյան պատերազմից հետո ՌԴ-ին դրական վերաբերվող գերմանացիների տոկոսը մի շարք հարցերով համագործակցության խորացմանը զուգընթաց շարունակում էր աճել (ընդհուպ մինչև Պուտինի վերադառնալը նախագահական աթոռին): Ինչ վերաբերում է ուկրաինական ճգնաժամին, ապա դրանից հետո Ռուսաստանի վարկանիշը կտրուկ անկում արձանագրեց՝ 32%-ից իջնելով 19%-ի:

¹⁰⁷ St' u Ischinger W. Eine Aufgabe für Generationen. Der Westen muss gegenüber Russland auf eine neue Doppelstrategie setzen // Internationale Politik.-2015.- N 1.-P.30-35.

¹⁰⁸ St' u Adomeit H. German-Russian Relations: Change of Paradigm versus "Business as Usual"/ Study Committee for Franco-German Relations.-Bruxelles: Ifri, 2015.-36p.
http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ndc_120_adomeit_en_0.pdf (հասանելի է առ 02.12.2017թ.)

¹⁰⁹ St' u Stokes B. Russia, Putin Held in Low Regard around the World: Russia's Image Trails US across All Regions .-Pew Research Center.Global Attitudes & Trends. Washington: August 5, 2015.

<http://www.pewglobal.org/2015/08/05/russia-putin-held-in-low-regard-around-the-world/>
 _ (հասանելի է առ 24/08/2016.)

¹¹⁰ St' u նույն տեղը

Սա քնականաբար իր հերթին ազդեցություն ունեցավ *առաջնորդի* (կանցլերի) վրա:

Ամփոփելով քաղաքականության փոխակերպման մակարդակների վերլուծությունը՝ կարելի է նկատել, որ դիտարկվող ժամանակաշրջանում առկա էին ՌԴ-ի նկատմամբ ԳԴՀ-ի քաղաքականության երկու *խոշոր փոփոխություններ* (ըստ եզրույթի հերմանյան մեկնաբանման) 2008թ. և 2014թ., որոնք երկուսն էլ կապված էին *արտաքին ցնցումների* հետ: Սակայն այդ ցնցումների ազդեցությունը Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության վրա արմատապես տարբեր էր:

2008թ. և 2014թ. աշխարհաքաղաքական ճգնաժամերը և Գերմանիան: Ստորև մենք կկիրառենք Հերմանի՝ որոշումների կայացման գործընթացի փուլերի սխեմատիկ շրջանակը՝ Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության վրա 2008թ և 2014թ. աշխարհաքաղաքական ճգնաժամերի ունեցած տարբեր ազդեցությունները բացատրելու համար:

Փուլ 1. Քաղաքականության հետևանքների նախնական ակնկալիքներ և փուլ 2. Արտաքին դերակատարի պատասխան վարքագիծն ու արտաքին միջավայրի այլ ազդակներ: Հերմանը պնդում է, որ եթե որևէ քաղաքական գծի հետևանքների վերաբերյալ եղած սկզբնական սպասելիքները չեն արդարանում, ապա քաղաքական գործիչները կա՛մ փոխում են իրենց սպասելիքները, կա՛մ ձախողման պատճառը տեսնում են որոշակի արտաքին գործոնների մեջ¹¹¹:

Այդ արտաքին գործոնները՝ աշխարհաքաղաքական համատեքստերը, որոնցում զարգացել են երկու վերոնշյալ ճգնաժամերը, տարբեր էին 2008թ. և 2014թ.: Օգոստոսյան պատերազմից առաջ՝ 2004թ., տեղի ունեցավ ՆԱՏՕ-ի 5-րդ ընդլայնումը, 2008թ. Բուխարեստի գագաթաժողովի ընթացքում քննարկվեց Ուկրաինայի և Վրաստանի անդամակցության հարցը, իսկ Եվրոպայում հակահրթիռային պաշտպանության միջոցների տեղակայման ամերիկյան ծրագրերի վերաբերյալ 2007թ.

¹¹¹St' u Hermann C. F. Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy //International Studies Quarterly.-1990.-Vol.34.-No 1.-P.3-21, p.15

սկսված բարձր մակարդակով բանակցություններն¹¹² իրենց հերթին նպաստեցին Ռուսաստան-ՆԱՏՕ հարաբերություններում լարվածության ավելացմանը:

Բացի դրանից, ըստ Հերմանի, որքան կարճ է նախաձեռնված քաղաքական միջոցի և արտաքին դերակատարի պատասխան վարքագծի միջև ժամանակամիջոցը, այնքան ավելի հավանական է, որ նախաձեռնող կողմը կմեկնաբանի դրանց միջև կապը որպես պատճառահետևանքային: Ռուսաստանի գործողությունները 2008թ. Բեռլինում կարող էին հասկացվել որպես պաշտպանական պատասխան դրանց անմիջապես նախորդած աշխարհաքաղաքական զարգացումներին: Սա առավել հավանական է այն դեպքում, որ գերմանական ղեկավարությունը ևս կողմ չէր Ջորջ Բուշի՝ ՆԱՏՕ-ին Ուկրաինայի և Վրաստանի արագացված անդամակցության ծրագրին: Դրան հակառակ 2014թ. անմիջապես չէին նախորդել այնպիսի աշխարհաքաղաքական զարգացումներ, որոնք կարող էին մեկնաբանվել որպես Ռուսաստանի պաշտպանական պատասխան քայլի պատճառ: Արաբական գարունը, ճգնաժամը Լիբիայում և քաղաքացիական պատերազմի սկիզբը Սիրիայում տեղի ունեցան բավականին ավելի վաղ՝ 2011թ., և Ռուսաստանի սահմաններից հեռու:

Փուլ 3. Հակասող տեղեկատվության ընդունում: Նշվում է, որ արտաքին ցնցումները ավելի մեծ հավանականությամբ կճանաչվեն՝ որպես նախնական սպասելիքների հերքում, եթե դրանց ժամանակ օգտագործվեն զգալի ռեսուրսներ, դրանք տևեն բավականին երկար և զուգորդվեն նմանատիպ այլ իրադարձություններով: Ի տարբերություն կարճատև 2008թ. օգոստոսյան պատերազմի, Ուկրաինայի արևելքում ծավալված ռազմական գործողությունները տևեցին տարիներ, և Ռուսաստանը կիրառեց շատ ավելի մեծ ծավալի ռեսուրսներ: Բացի դրանից, լինելով վերջին տարիների ընթացքում հարևան երկրում Ռուսաստանի ռազմաքաղաքական միջամտության երկրորդ դեպքը, ուկրաինական ճգնաժամը բավարարեց նաև երրորդ առաջադրված պահանջը և ընկալվեց որպես Գերմանիայի նախնական սպասելիքներին հակասող երևույթ:

¹¹² Xuequan M. Europe Wants NATO Missile Defense System Complementary to US System.- Xinhuanet, April 19, 2007. http://www.news.xinhuanet.com/english/2007-04-19/content_6001014.htm (հասանելի է առ 09.05.2014թ.)

Փուլ 4. Խնդրի և քաղաքականության միջև կապի հաստատում: Հերմանը նշում է, որ քաղաքականության իմպլեմենտացիայի և դրա հետապնդած նպատակին հասնելու գործում ձախողման միջև ավելի կարճ ժամանակահատվածը նպաստում է քաղաքականությունը մշակողների կողմից դրա անարդյունավետության ավելի լավ ըմբռնմանը: 2008թ. օգոստոսյան պատերազմի նախօրեին Գերմանիայի և ԵՄ-ի կողմից նկատվում էր Ռուսաստանը քաղաքականապես ներառելու ջանքերի պակաս: Դրան հակառակ վերոնշյալ գործիքների և ծրագրերի մի ողջ բազմություն մշակվեց այդ ճգնաժամից հետո: Սակայն ուկրաինական ճգնաժամը սկսվեց այն ժամանակ, երբ Գերմանիայի ներառման քաղաքականությունը Ռուսաստանի նկատմամբ հասել էր իր գագաթնակետին, ինչը Բեռլինում կարող էր ընկալվել որպես դրա անարդյունավետություն նմանատիպ ճգնաժամերի կանխարգելման հարցում:

Փուլ 5. Այլընտրանքների մշակում: Այս փուլում այլընտրանքային քաղաքական գծի առաջադրման տեսանկյունից մեծ կարևորություն է ներկայացնում համատեքստի նկատմամբ զգայունությունը: Բացի վերը նշված աշխարհաքաղաքական տարբերություններից համատեքստի մաս էր կազմում Ռուսաստանի կողմից ոչ թե ՆԱՏՕ-ի ընդլայնման, այլ ԵՄ-ի քաղաքական և տնտեսական ներառման ծրագրերին հակադարձելը: Այսպես 2013թ. Վիլնյուսի գագաթաժողովին ընդառաջ, որի ընթացքում պետք է նախաստորագրվեին և ստորագրվեին Արևելյան գործընկերության անդամների հետ ասոցացման վերաբերյալ պայմանագրեր, ՌԴ-ի կողմից որոշակի ճնշման գործադրումը հետխորհրդային երկրների վրա ևս բացասաբար ազդեց Գերմանիա-Ռուսաստան հարաբերությունների ընդհանուր համատեքստի վրա:

Ի վերջո ևս մեկ բացասական գործոն էր նախագահի պաշտոնում Պուտինի փոխարինելը Մեդվեդևին: Վերջինիս մասին պատկերացումները՝ որպես համագործակցությանը ավելի շատ հակված նախագահի¹¹³, կարող էին նպաստել, ըստ Թրեյսմանի դասակարգման¹¹⁴, ավելի «պաշտպանական» ռազմավարություն նախընտրող Ռուսաստանի կերպարի պրոյեկտմանը: Թրեյսմանի առանձնացրած՝

¹¹³St' u Spechler D. Russian Foreign Policy During the Putin Presidency: the Impact of Competing Approaches // Problems of Post-Communism. - 2010.- Vol.5.-P.35-50.

¹¹⁴ St' u Treisman D. Why Putin took Crimea: the Gambler in the Kremlin // Foreign Affairs.-2016.- Vol.95.- No 3.-P.47-57.

Ռուսաստանի մյուս երկու ռազմավարական տեսակներն են «իմպերիալիստական» և այժմեական շահով շարժվող «խաղացողի» ենթադրյալ տեսակները:

Ընդհանրապես Ռուսաստանի արտաքին քաղաքական ռազմավարությունների և դրանց տեսակների մասին գրականության մեջ առանձնացվում են 3 տարբեր բացատրություններ:

Առաջինի համաձայն, որը Թրեյսմանն¹¹⁵ անվանում է «իմպերիալիստական», հզորացող Ռուսաստանը նոր էջ է բացում իր արտաքին քաղաքականության մեջ, որի հիմնական նպատակն է Ռուսաց կայսրության և ԽՍՀՄ-ի աշխարհաքաղաքական ազդեցության գոտու աստիճանական, բայց հետևողական և ագրեսիվ վերակերտումը: Հաճախ են մեջբերվում 2005թ. արտասանած Պուտինի խոսքերը առ այն, որ ԽՍՀՄ փլուզումը դարի խոշորագույն աշխարհաքաղաքական աղետն էր: Այս դրույթն ու դրան հաջորդած գործողությունները մեկնաբանվում են որպես իմպերիալիզմի քաղաքականության դրսևորումներ (եզրույթի մորգենթաուական նշանակությամբ), որն ակտիվ փուլ է մտել 2008թ. օգոստոսից սկսած:

Երկրորդ տարբերակը՝ ՌԴ-ի նոր արտաքին քաղաքականության «պաշտպանական»¹¹⁶ մեկնաբանությունը, առավել հաճախ է շրջանառվում ռուսական պաշտոնական և մեդիա դիսկուրսում: Ըստ դրա համաշխարհային քաղաքականության կտրվածքով Արևմուտքը (և առաջին հերթին ԱՄՆ) Ռուսաստանի նկատմամբ մշտապես իրականացնում է աշխարհաքաղաքական պաշարման և հարձակումների ծրագիր, մինչդեռ վերջինս պաշտպանվում է, ինչը երբեմն կարող է արտահայտվել նաև կանխարգելիչ միջոցների և հակահարվածների տեսքով: Այս մոտեցման կողմնակիցները նման ծրագիր են տեսնում Եվրոպայում հակահրթիռային պաշտպանության միջոցների տեղակայման նախագծերի և ՆԱՏՕ-ի դեպի արևելք ընդլայնվելու մեջ¹¹⁷:

Վերջին մոտեցման համաձայն ավտորիտար վարչակարգերը հաճախ դիմում են ազգայնական-հայրենասիրական միջոցների, որոնցով կոնսոլիդացնում են իրենց իշխանությունը՝ ներքաղաքական և տնտեսական խնդիրներով դժգոհ զանգվածների

¹¹⁵ Նույն տեղը

¹¹⁶ Նույն տեղը

¹¹⁷ See Itzkowitz J. Deal or No Deal? The End of the Cold War and the US Offer to Limit NATO Expansion // International Security.-2016.- Vol.40.-No4.-P.7-44

ուշադրությունը շեղելով անվտանգության արտաքին վտանգների և «մեծ հաղթանակների» վրա: Այս մոտեցման տեսական հիմքերը գալիս են Սիմելի¹¹⁸ և Մյուլերի¹¹⁹ աշխատություններից:

Ռուսական համատեքստում Պոպեսկուն և Լեոնարդը¹²⁰ համեմատել են այս ռազմավարությունը հեծանիվ վարելու հետ, երբ հեծանվորդն անընդհատ ոտնակները պտտելու կարիք ունի՝ առաջ շարժվելու և չընկնելու համար: Փորձարական տեսանկյունից այս մոտեցման համար հենասյուն կարող է ծառայել Պուտինի վարկանիշի տատանումների վերլուծությունը: Վարկանիշի ցատկեր են արձանագրվել այն ժամանակամիջոցներում, երբ տեղի են ունեցել համապատասխան իրադարձությունները: Այսպես վարկանիշի վրա դրական ազդեցություն ունեցած իրադարձությունների շարքում կարելի է նշել ԽՍՀՄ օրհներգի երաժշտության վերականգնումը, ահաբեկիչների կողմից թատրոնի գրավումը, ռուս-վրացական պատերազմը¹²¹ (բնակչության 8%-ի ավելացում սատարողների թվին), ուկրաինական ճգնաժամը (2013թ. նոյեմբերին 61% ցուցանիշից ռեկորդային աճ մինչև 88%¹²² 2014թ. ընթացքում), սիրիական կամպանիան (երկու ամսվա ընթացքում 5%-ի աճ 83%-ից մինչև 88%)

Այս մոտեցման խնդիրը սակայն այն է, որ Պուտինի վարկանիշը փաստացիորեն չի իջել 60% շեմից ներքև նրա՝ ՌԴ նախագահի պաշտոնում առաջին անգամ ընտրվելուց ի վեր: Վտանգավոր միտում էր նշմարվում 2008թ. տնտեսական ճգնաժամից հետո՝ Պուտինի վարչապետության տարիներին, սակայն 20 միավորի անկումից հետո 2013թ. վարկանիշը կայունացավ 61%-65% միջակայքում: Դժվար է

¹¹⁸ Տե՛ս Simmel G. The Persistence of Social Groups // American Journal of Sociology.-1898.-Vol. 5.-P. 662-698.

¹¹⁹ Տե՛ս Mueller J. E. War, Presidents and Public Opinion.- New York: Wiley, 1973.- 376p.

¹²⁰ Տե՛ս Leonard M., Popescu N. A Power-Audit of EU-Russia Relations // European Council on Foreign Relations,ecfr.eu-07.11. 2007.-74p. http://fride.org/uploads/file/A_power_audit_of_relations_eu-russia.pdf (հասանելի է առ 31/07/2016.)

¹²¹ Տե՛ս Treisman D. Putin's Popularity: Why did Support for the Kremlin Plunge, then Stabilize?// Department of Political Science University of California, Los Angeles and International Center for the Study of Institutions and Development, Higher School of Economics, Moscow.-:February 1,2014.--27p., P.2 https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/PAPERS_NEW/Putins%20popularity%20draft%20Jan%202014%203.pdf (հասանելի է առ 02.12.2017թ.)

¹²² Տե՛ս Levada-Center. Indices. 2015. <http://www.levada.ru/eng/indexes-0> (հասանելի է առ 23/01/2016 թ.)

միանշանակ ասել, թե արդյոք հետագա տարիներին անկումը կշարունակվեր մինչև կրիտիկական կետը և արդյոք այդ անկումը որոշիչ ազդեցություն կունենար Պուտինի հեռացման վրա:

Ռուսաստանի՝ «պաշտպանական» ռազմավարական տեսակի դեպքում լավագույն քաղաքականությունը ներառման միջոցով վստահության բարձրացումն է, այլ ոչ թե զսպումը, որը կարող է ունենալ հակառակ ազդեցությունը: Հենց ներառման մոտեցումն էլ ընտրվեց Գերմանիայի կողմից 2008թ. ճգնաժամից հետո: Դրան հակառակ ավելի կոշտ քաղաքականության կողմնակից Պուտինի վերադարձը նախագահական աթոռին նպաստեց Ռուսաստանի «իմպերիալիստական» (եզրույթի թրեյսմանյան մեկնաբանման իմաստով) կերպարի ընկալմանը Բեռլինում:

Փուլ 6. Նոր քաղաքական գծի շուրջ կոնսենսուսի ձևավորումը: Այս փուլում քաղաքական գործիչների դավանած գաղափարախոսությունն ու նորմերը կարևոր դեր են խաղում: Միջազգային հարաբերություններում վերջիններիս կարևորության մասին Հերմանից բացի վկայում է նաև ողջ կոնստրուկտիվիզմի տեսությունը: Երկու քննարկվող ճգնաժամերն այս փուլում ևս կարող էին տարբեր կերպ դիտարկվել ժողովրդավարական նորմերի տեսանկյունից, որոնք կազմում են հետպատերազմական Գերմանիայի արտաքին քաղաքական ինքնության անքակտելի մասը: Պաշտոնական Թբիլիսին մեծապես հենվեց ռազմական ուժի վրա, ներառյալ դրա կիրառությունը քաղաքացիական բնակչության դեմ, ինչն արձանագրվեց անկախ միջազգային փաստահավաք խմբի կողմից¹²³: Անտեսվեցին խաղաղ կարգավորման հնարավորությունը և ազգերի ազատ ինքնորոշման իրավունքը: Թեպետ գերմանական քաղաքական վերնախավը չարդարացրեց Հարավային Օսիայից հեռու գտնվող վրացական քաղաքներ ռուսական զորքերի մուտքն ու դրանց ռմբակոծումը, սակայն դրանց տպավորությունը զգալիորեն մեղմվեց վրացական կողմի վերոնշյալ քայլերի

¹²³ St' u Independent International Fact-Finding Mission , 2009.- *Independent International Fact-Finding Mission Report.* http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iiffmgc_report.pdf (հասանելի է առ 24.07.2016թ.)

պատճառով: Սա իր արտահայտությունը գտավ Շթայնմայերի¹²⁴ և Մերկելի¹²⁵ հայտարարություններում:

Այսպես Շթայնմայերը հայտարարել է, որ դժվար է ասել, թե ով է մեղավոր ռուս-վրացական պատերազմի հարցում: Նա հավելեց, որ իրենց ուղերձը հակամարտող կողմերին պետք է լինի ռազմական գործողությունների անհապաղ դադարեցումը¹²⁶:

Անգելա Մերկելը, ով թեպետ միշտ ավելի քննադական դիրքորոշում է զբաղեցրել Ռուսաստանի նկատմամբ, քան Շթայնմայերը, նույնպես ընդունել է, որ Ռուսաստանի որոշ գործողությունները տրամաբանական էին¹²⁷, և ավելացրել է, որ հավանաբար «երկու կողմերն էլ մեղավոր են»:

Գերմանիայի փոխարտգործնախարար Գերնոտ Էրլերը մեղադրել է Վրաստանին՝ ռուս խաղաղապահների կողմից մշտադիտարկվող 1992թ. զինադադարը խախտելու մեջ: Էրլերը նշել է նաև, որ այս իմաստով դա միջազգային իրավունքի խախտում է¹²⁸: Նա հավելել է, որ հասկանում է ռուսական ռեակցիան, քանի որ Մոսկվայի պատկերացմամբ հարձակում էր իրականացվել խաղաղապահ ուժերի նկատմամբ:

Ինչպես նշում է Դոնիչե Վելլեն¹²⁹, մեջբերելով Ֆրանկֆուրտեր Ալլգեմայնե կիրակնօրյա թերթը, Մոսկվայում Գերմանիայի ռազմական կցորդ, բրիգադիր-գեներալ Հայնց Վազները օգոստոսի 11-ով թվագրված ներքին փաստաթղթում ռուսական

¹²⁴St'u Steinmeier F.-W. Georgien/Suedossetien: Steinmeier entsetzt ueber die eskalierende Gewalt. -2008. <http://web.archive.org/web/20080819032221/http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Laenderinformationen/Georgien/080808-BM-Statement,navCtx=21914.html> (հասանելի է առ 27.07.2016թ.)

¹²⁵St'u Deutsche Welle staff. 'Merkel, Medvedev Clash Over Russia's War in Sochi Talks'.- Deutsche Welle , 15 August 2008. <http://www.dw.com/en/merkel-medvedev-clash-over-russias-war-in-sochi-talks/a-3567243> (հասանելի է առ 28.07.2016թ.)

¹²⁶ St'u Steinmeier F.-W. Georgien/Suedossetien: Steinmeier entsetzt ueber die eskalierende Gewalt. -2008. <http://web.archive.org/web/20080819032221/http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Laenderinformationen/Georgien/080808-BM-Statement,navCtx=21914.html> (հասանելի է առ 31.07.2016թ.)

¹²⁷ St'u Deutsche Welle Staff. 'Merkel, Medvedev Clash Over Russia's War in Sochi Talks'.- Deutsche Welle , 15 August 2008. <http://www.dw.com/en/merkel-medvedev-clash-over-russias-war-in-sochi-talks/a-3567243> (հասանելի է առ 31/07/2016).

¹²⁸ St'u Deutsche Welle Staff. 'German Leaders Split on Placing Blame in Caucasian War'.- Deutsche Welle, 10 August 2008. <http://www.dw.com/en/german-leaders-split-on-placing-blame-in-caucasian-war/a-3551206> (հասանելի է առ 31/07/2016).

¹²⁹St'u DPA News Agency. 'German Diplomat: Russian Response to Georgia Appropriate', Deutsche Welle, 24 August 2008. <http://www.dw.com/en/german-diplomat-russian-response-to-georgia-appropriate/a-3590155> (հասանելի է առ 31/07/2016).

գործողությունները որակել է «տեղին»: Նա գրել է. «Չնայած վրացական կողմի հակառակ զեկույցների և մեդիայի պրոյեկտած պատկերի՝ մեզ այստեղից **(Մոսկվայից՝ Դ.Ս.)** թվում է, որ ռուսական կողմից ռազմական ուժի կիրառությունը անհամարժեք բարձր չէր»:

Դրան հակառակ Ղրիմի անսպասելի միացումը որակվեց որպես ագրեսիա, իսկ Արևելյան Ուկրաինայում ծավալված շարժման ոչ խաղաղ լինելու պատճառով ՌԴ-ն մեղադրվեց անջատողականներին աջակցելու մեջ:

Փուլ 7. նոր քաղաքական գծի իրականացում: Վերջապես նոր քաղաքականության ակնկալիքների կոնկրետ ձևակերպումը և դրա կիրառման ընթացքում մշտադիտարկման և վերանայման աշխատանքները կարևոր են նոր կուրսի բարեհաջող իրականացման համար: Ուկրաինական ճգնաժամի պարագայում պատժամիջոցների նպատակները հստակ մատնանշված էին, ինչպես նաև հաստատվել էր իրադրության մշտադիտարկման ձևաչափ՝ պատժամիջոցների հետագա երկարաձգմամբ:

2.2. Արտաքին քաղաքականության հաջորդայնության և փոփոխության միտումների արտահայտումը պաշտոնական փաստաթղթերում և ելույթներում. բովանդակային վերլուծություն

Ռուս-գերմանական հարաբերությունները ուկրաինական ճգնաժամից հետո մտել են բավականին բարդ և ինչ-որ տեղ աննախադեպ զարգացումների փուլ: Մի կողմից երկու երկրների միջև դիմակայություն է ընթանում պատժամիջոցների հարթության մեջ, որը մաս է կազմում Արևմուտք-Ռուսաստան ավելի գլոբալ դիմակայության, իսկ մյուս կողմից շարունակվում է համագործակցությունը մի շարք այլ, այդ թվում նաև տնտեսական ոլորտներում: Հետաքրքրական է, որ վերջին երեք տարիների իրադարձությունների և գործընթացների ֆոնին գերմանական կողմը շարունակում է ամենաբարձր մակարդակով հայտարարել, որ եվրոպական անվտանգությունը հնարավոր է ապահովել միայն և միայն Ռուսաստանի հետ, այլ ոչ թե նրա դեմ կամ նրա կողքին: Այս միտքը, որ արտահայտվել է դեռևս ուկրաինական ճգնաժամից առաջ՝ 2013թ. գերմանական երեք կուսակցությունների միջև կնքված կոալիցիոն պայմանագրում¹³⁰, կրկնվել է նաև 2015թ. կայացած Անվտանգության հարցերով մյունխենյան հեղինակավոր համաժողովի ընթացքում Մերկելի ունեցած ելույթում¹³¹: Ոչ պակաս հետաքրքրական և որոշ հետազոտողների¹³² համար նաև զարմանալի փաստ է այն, որ Գերմանիայի ԱԳՆ պաշտոնական կայքի ռուս-գերմանական հարաբերություններին նվիրված էջը¹³³, որի վերջին թարմացումը 2016 թ. մայիսի 1-ի դրությամբ եղել էր 2014 թ. մարտի 20-ին, դեռևս կրում էր «Ռուսաստանի հետ ռազմավարական գործընկերություն» վերնագիրը:

Այսպիսով, ակնհայտ է դառնում, որ քաղաքական դիսկուրսը ռուս-գերմանական պաշտոնական հարաբերություններում բազմաշերտ է և բազմաբովանդակ: Երկկողմ

¹³⁰ St' u CDU, CSU and SPD. Deutschlands Zukunft gestalten. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD.- Berlin, November 2013.-134S.

<https://www.cdu.de/sites/default/files/media/dokumente/koalitionsvertrag.pdf> (հասանելի է առ 10.10. 2016թ.)

¹³¹ St' u Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. -Münchener Sicherheitskonferenz. 2015. <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2015/02/2015-02-07-merkel-sicherheitskonferenz.html> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

¹³² St' u Adomeit H. German-Russian Relations: Balance Sheet since 2000 and Perspectives until 2025 / Comite d'etudes des relations franco-allemandes.- Bruxelles: Ifri, 2012.-39p.,P. 11-12

¹³³ St' u Auswärtiges Amt, Strategische Partnerschaft mit Russland 2014.

http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Russland/Russland_node.html (հասանելի է առ 01.05.2016 թ.)

հարաբերությունների հիմնական միտումները այս կամ այն ձև արտահայտում են գտնում դիվանագիտական բառապաշարի ընտրության և քաղաքական տոնայնության դինամիկայի միջոցով:

Սույն ենթագլխում փորձ է արվում համակողմանի վերլուծել ռուս-գերմանական պաշտոնական հարաբերություններում առկա քաղաքական հաղորդակցության հիմնական ուղղություններն ու դրանց զարգացումը Մերկելի կանցլերության տարիներին՝ կենտրոնանալով ուկրաինական ճգնաժամից հետո ընկած ժամանակաշրջանի վրա :

Իրականացվել է պաշտոնական ելույթների և փաստաթղթերի վերլուծություն: Կիրառվել է քանակական կոնտենտ վերլուծության մեթոդը: Աշխատանքի շրջանակներում ուսումնասիրվել են ԳԴՀ կանցլեր Անգելա Մերկելի 193 ելույթ, ինչպես նաև ՌԴ ԱԳՆ էլեկտրոնային արխիվում¹³⁴ պարունակվող բոլոր 564 փաստաթղթերը, որոնք վերաբերում են դիտարկվող ժամանակաշրջանի՝ 2005-2016 թթ., ռուս-գերմանական երկկողմ հարաբերություններին: Մերկելի ելույթների գերմաներեն բնօրինակները ներբեռնվել են ԳԴՀ կառավարության պաշտոնական կայքէջի էլեկտրոնային արխիվից¹³⁵:

Նախ քննության առնենք «ռազմավարական գործընկերություն» եզրույթի և հայեցակետի կիրառությունն ու դրա դինամիկան ՌԴ ԱԳՆ արխիվի փաստաթղթերում:

ՌԴ-ԵՄ և մասնավորապես ՌԴ-ԳԴՀ հարաբերություններում ռազմավարական գործընկերություն եզրույթը թերևս առաջին անգամ կիրառվել է «Ռուսաստանի նկատմամբ Եվրոպական միության ընդհանուր ռազմավարություն» վերնագրված փաստաթղթում, որը թվագրված է 1999 թ. հունիսի 4-ով¹³⁶: Ինչպես նշում է Ադոմիթը¹³⁷,

¹³⁴ St'u Министерство иностранных дел Российской Федерации. Внешняя политика. Двусторонние отношения. Федеративная Республика Германия.

<http://www.mid.ru/ru/maps/de/?currentpage=main-country> (հասանելի է առ 05.02.2017թ.)

¹³⁵ St'u Die Bundesregierung. Reden.

https://www.bundesregierung.de/SiteGlobals/Forms/Webbs/Breg/Suche/DE/Nachrichten/Redensuche2_formular.html?nn=391814&doctype.HASH=08c66c768cd5cb24e3d&path.HASH=e8e874fa01e22e8f2512&searchtype=news&path=%2Fbpainternet%2Fcontent%2Fde%2Frede*+%2Fbpainternet%2Fcontentarchiv%2Fde%2Farchiv17%2Frede*&doctype=speech&searchtype.HASH=ec0d611f8a232224ded3 (հասանելի է առ 01.05.2016 թ.)

¹³⁶ St' u The European Council. Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia (1999/414/CFSP). 1999.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf (հասանելի է առ 01.05.2016 թ.)

այս փաստաթղթի մշակման գործում զգալի դեր է խաղացել Գերմանիան: Ռուս-գերմանական մերձեցումը իր գագաթնակետին հասավ Գերհարդ Շրյոդերի պաշտոնավարման ընթացքում, որի վերջին տարում՝ 2005 թ., կանցլերը հայտարարեց, որ գերմանացիներն ու ռուսները երբեք չեն եղել այդքան միասնական՝ հավելելով, որ իրենք միավորված են ռազմավարական գործընկերությամբ¹³⁸:

Նույն 2005 թ. ՌԴ արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովը հայտարարեց, որ «այսօր Ռուսաստանն ու Գերմանիան մոտ են ինչպես երբեք»¹³⁹: Արտգործնախարարն արել էր նաև հետևյալ ոչ բազմանշանակ դիտարկումը. «Նույնիսկ եթե շատ ուշադիր զննենք ռուս-գերմանական հարաբերությունները, հնարավոր չէ դրանց մեջ գտնել որևէ քիչ թե շատ նշանակալի բաժանարար գծեր...»¹⁴⁰:

Մեկնարկելով Շրյոդերի պաշտոնավարման ընթացքում հաստատված այսպիսի ելակետից՝ ռազմավարական գործընկերության պատմողականը (նարատիվը) զգալի փոխակերպումների է ենթարկվել հաջորդող տարիներին: Աղյուսակ 4-ում ըստ տարիների ներկայացվում է «ռազմավարական գործընկերություն» հիմնաբառերի և դրանց ածանցումների կիրառման հաճախականությունը ռուս-գերմանական պաշտոնական հարաբերություններին վերաբերող արխիվային փաստաթղթերում:

Առաջին հերթին կարող ենք նկատել, որ «ռազմավարական գործընկերության» նարատիվը կտրուկ անկում է ապրել 2005-2008թթ.: Սա այն ժամանակաշրջանն էր, երբ ԳԴՀ կանցլերն էր Անգելա Մերկելը, իսկ ՌԴ նախագահը Վլադիմիր Պուտինը: 2008թ.-ից հետո՝ Դմիտրի Մեդվեդևի պաշտոնավարման շրջանին համապատասխանող 2009-2011թթ. կրկին աճում է «ռազմավարական գործընկերության» հայեցակետի «շրջանառությունը»: Սա համընկնում է ռուս-գերմանական հարաբերություններում առաջընթաց զարգացումների հետ:

¹³⁷ St' u Adomeit H. German-Russian Relations: Balance Sheet since 2000 and Perspectives until 2025 / Comite d'etudes des relations franco-allemandes.- Bruxelles: Ifri, 2012.-39p.,P.11.

¹³⁸ St' u Schröder G. Eine neue Qualität der deutsch-russischen Beziehungen.- Handelsblatt- 8. September 2005.- S. 9. Ähnlich auch in seinem Beitrag für die Komsomol'skaja Prawda, 9. Mai 2005.

¹³⁹ St' u Лавров С. Россия и Германия: стратегическое партнерство на новом этапе. -Российская газета- RG.RU, 13.09. 2005.

<http://rg.ru/2005/09/13/lavrov.html> (հասանելի է առ 11.12.2016 թ.)

¹⁴⁰ St' u նույն տեղը

Մասնավորապես 2010թ. սկսվեց «Գործընկերություն հանուն արդիականացման»¹⁴¹ համագործակցության ձևաչափը մի կողմից ՌԴ-ի, իսկ մյուս կողմից ԵՄ-ի և մասնավորապես ԳԴՀ-ի միջև: 2012թ., երբ Պուտինը վերընտրվեց ՌԴ նախագահի պաշտոնում, ռուս-գերմանական պաշտոնական շփումներում կրկին նվազեց «ռազմավարական գործընկերության» եզրույթի շրջանառության հաճախականությունը՝ հասնելով մոտավորապես 2007-2008թթ. մակարդակին:

Աղյուսակ 4. «Ռազմավարական գործընկերություն» հիմնաբառերի և դրանց ածանցումների կիրառման հաճախականությունը

Տարեթիվ	Հաճախականություն
2005	8 ¹⁴²
2006	27
2007	8
2008	6
2009	16
2010	15
2011	12
2012	8
2013	7
2014	2
2015	1
2016	0

2014-2016թթ., կապված ուկրաինական ճգնաժամի շուրջ ծավալվող զարգացումների հետ, «ռազմավարական գործընկերության» դիսկուրսն ամբողջովին

¹⁴¹ Ст'ю Представительство Европейского Союза в России.- Партнерство для модернизации (завершена). Archived on 13.07.2016:

http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_ru.htm (հասանելի է առ 01.12.2017թ.)

¹⁴² 2005թ. տվյալները ներառում են նոյեմբերի 22-դեկտեմբերի 31 ընկած ժամանակահատվածը՝ Մերկելի կողմից կանցլերի պաշտոնը ստանձնելուց հետո: Եթե այս 40 օրվան համապատասխանող հաճախության ցուցանիշը միջինացնենք ողջ տարվա համար, 8-ի փոխարեն կստանանք 72 կրկնություն:

մարում է: Ողջ 2014թ. ընթացքում ՌԴ արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովն ընդամենը մեկ անգամ է նշել ռուս-գերմանական «ռազմավարական գործընկերության» մասին, այն էլ փետրվարի 14-ին՝ Ղրիմի միացումից և ուկրաինական ճգնաժամի էսկալացիայից առաջ: Եվս մեկ անգամ եզրույթը օգտագործվել է հունիսի 9ին՝ տնտեսական սեկտորալ պատժամիջոցների կիրառումից առաջ, Ռուսաստանի, Գերմանիայի և Լեհաստանի արտաքին գործերի նախարարների հանդիպման կապակցությամբ հրապարակված ՌԴ ԱԳՆ Տեղեկատվության և մամուլի վարչության մեկնաբանության մեջ:

Ամբողջ 2015թ. ընթացքում Լավրովը միայն մեկ անգամ է խոսել ռուս-գերմանական հարաբերությունների մասին, կիրառելով «ռազմավարական գործընկերություն» եզրույթը, «Ռուսաստանի և Գերմանիայի գործընկեր քաղաքների 13-րդ համաժողովի» ընթացքում՝ իր ողջույնի խոսքում:

Այսուհետ մենք կկենտրոնանանք 2014-2016 թթ. ԳԴՀ կանցլերի՝ ՌԴ-ին վերաբերող ելույթների կոնտենտ վերլուծության վրա:

ԳԴՀ կանցլեր Մերկելի 2014 թ. մարտ - 2016 թ. ապրիլ ընկած ժամանակահատվածում ունեցած 193 ելույթներից միայն 54-ում է (շուրջ 28%) այս կամ այն ձևով անդրադարձ կատարվում Ռուսաստանին (արժարժած հիմնական թեմաները տե՛ս Աղյուսակ 5-ում):

Սպասելի էր, որ ուկրաինական ճգնաժամի սկզբից մինչ օրս ԳԴՀ կանցլերի ելույթներում Ռուսաստանին վերաբերող մասով ամենամեծ տեղն են զբաղեցնում «Ղրիմի բռնակցման», «միջազգային իրավունքի սկզբունքների խախտման» և «պատժամիջոցների» կիրառման մասին հայտարարությունները, որոնք հանդիպում են նրա ունեցած բոլոր ելույթների համապատասխանաբար 15.6%-ում, 14.5%-ում և 13%-ում:

Քննադատական և համագործակցային դիսկուրսների միջև միջանկյալ դիրք է զբաղեցնում «Ռուսաստանի հետ երկխոսության/բանակցությունների կարևորության» նարատիվը, որը տեղ է գտել Մերկելի ելույթների 10.9%-ում:

Աղյուսակ 5. Ա. Մերկելի՝ ՌԴ-ին վերաբերող ելույթների թեմատիկ ուղղվածությունը¹⁴³

Արժարժվող թեման	Ելույթների քանակը, որոնցում արժարժվել է տվյալ ՌԴ-ին Տոկսոնը վերաբերող ելույթներից	Քույր Տոկսոնը ելույթներից	
Ուկրաինայի տարածքային ամբողջականության պահպանումը և Ղրիմի բռնակցումը	30	55.6	15.6
Միջազգային իրավունքի սկզբունքների խախտումը	28	51.9	14.5
Պատժամիջոցներ	25	46.3	13
Ռուսաստանի հետ երկխոսության/բանակցությունների կարևորությունը	21	38.9	10.9
Եվրոպայի հետպատերազմական խաղաղ կարգի խախտումը, խաղաղությունը ինքնին հասկանալի բան չէ	19	35.2	9.9

¹⁴³ St' u Die Bundesregierung. Reden.

https://www.bundesregierung.de/SiteGlobals/Forms/Webs/Breg/Suche/DE/Nachrichten/Redensuche2_formular.html?nn=391814&doctype.HASH=08c66c768cd5cb24e3d&path.HASH=e8e874fa01e22e8f2512&searchtype=news&path=%2Fbpainternet%2Fcontent%2Fde%2Frede*+%2Fbpainternet%2Fcontentarchiv%2Fde%2Farchiv17%2Frede*&doctype=speech&searchtype.HASH=ec0d611f8a232224ded3 (հասանելի է առ 10.12. 2017թ).

Աղյուսակ 5. Ա. Մերկելի՝ ՌԴ-ին վերաբերող ելույթների թեմատիկ ուղղվածությունը (շարունակություն)

Սեպարատիստների աջակցությունը Ռուսաստանի կողմից/Արևելյան Ուկրաինայում իրադրության ապակայունացումը:	14	25.9	7.3
Ուկրաինական ճգնաժամը նշելը միջազգային հրատապ խնդիրների թվարկման ժամանակ	10	18.5	5.2
Ուկրաինային օգնության/աջակցության խնդիրը	10	18.5	5.2
Ռուսաստանի հետ համագործակցության/գործընկերության/լավ հարաբերությունների պահպանման կարևորությունը	9	16.7	4.7
Հարևան երկրների համար Ռուսաստանի և ԵՄ-ի հետ լավ հարաբերությունների զարգացման և՛...և՛, այլ ոչ կա՛մ...կա՛մ մոդելը	7	13	3.6
ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի դերը	6	11.1	3.1
Համագործակցությունը Ռուսաստանի հետ Իրանի և Սիրիայի խնդիրներին վերաբերող հարցերում	5	9.3	2.6

Աղյուսակ 5. Ա. Մերկելի՝ ՌԴ-ին վերաբերող ելույթների թեմատիկ ուղղվածությունը (շարունակություն)

Իրադրությունը Արևելյան Ուկրաինայում՝ առանց նշելու Ռուսաստանի միջամտության մասին	5	9.3	2.6
Եվրոպական արժեքների պաշտպանության հարցը	5	9.3	2.6
Միայն Ռուսաստանի հետ եվրոպական անվտանգություն կառուցելու հնարավորությունը	3	5.6	1.6
Ռուսական Էներգամատակարարումներից կախվածության նվազեցման խնդիրը	3	5.6	1.6
Էներգակիրների մատակարարման գործում դրական զարգացումների մասին:	1	1.9	0.5
Ռուսաստանի բացասական դերը Սիրիայում	1	1.9	0.5
Կողմերի շահերի ընդունումը	1	1.9	0.5

Հակամարտության ֆոնին ավելի նվազել են, բայց այնուամենայնիվ առկա են համագործակցային դիսկուրսի թեմաները, որոնցից է Ռուսաստանի հետ համագործակցության/գործընկերության/լավ հարաբերությունների պահպանման

կարևորությունը (ելույթների 4.7%-ը): Հատկանշական է, որ ՌԴ-ի հետ համագործակցության մասին խոսելիս կանցլեր Մերկելը 193 ելույթներից ոչ մեկում չի օգտագործել «ռազմավարական գործընկերություն» եզրույթը: Առավելագույնը նշվել է գործընկերության, համագործակցության և լավ հարաբերություններ ունենալու ցանկության մասին:

Մյուս թեմաներից կարելի է առանձնացնել «հարևան երկրների համար Ռուսաստանի և ԵՄ-ի հետ լավ հարաբերությունների զարգացման «և'...և'», այլ ոչ «կա'մ...կա'մ» մոդելը» (3.6%), «համագործակցությունը Ռուսաստանի հետ Իրանի և Սիրիայի խնդիրներին վերաբերող հարցերում» (2.6%), արդեն վերը հիշատակված «միայն Ռուսաստանի հետ եվրոպական անվտանգություն կառուցելու հնարավորությունը» (1.6%):

Հարկ է նշել նաև, որ ելույթներից երեքի ընթացքում Մերկելը բարձրացրել է «ռուսական էներգամատակարարումներից կախվածության նվազեցման խնդիրը» (1.6%): Թեպետ վերջին տարիներին ԳԴՀ հետևողականորեն նվազեցնում է կախվածությունը ՌԴ-ից, սակայն այս թեմայի բարձրացման բավականին ցածր հաճախությունը նույնիսկ ուկրաինական ճգնաժամին հաջորդած դիմակայության համատեքստում բացատրվում է առաջին հերթին այս գործընթացի երկարատևությամբ:

Հետաքրքիր է նշել, որ այս հետազոտության շրջանակներում միջինից բարձր ($r=0,636$) կորելյացիա է հայտնաբերվել¹⁴⁴ էներգետիկ կախվածության նվազեցման մասին հայտարարությունների քանակի և «Բրենտ» նավթի գների միջև¹⁴⁵, որոնք վերցված են NASDAQ բորսայի տվյալների շտեմարանից: Փոփոխականների միջև կորելյացիան վիճակագրորեն նշանակալի է 0,005 արժեքականության մակարդակում, ինչը նշանակում է, որ հայտնաբերված կորելյացիայի պատահական լինելու հավանականությունը 1%-ից էլ ցածր է: Նավթի բարձր գների ժամանակ կանցլերը ավելի հաճախ է արտահայտվում Ռուսաստանից էներգետիկ կախվածությունը նվազեցնելու անհրաժեշտության մասին:

¹⁴⁴ Սույն հետազոտության շրջանակներում բոլոր վիճակագրական հաշվարկները իրականացվել են IBM SPSS 20 համակարգչային ծրագրի միջոցով:

¹⁴⁵ NASDAQ. End of Day Commodity Future Price Quotes for Crude Oil Brent.

<http://www.nasdaq.com/markets/crude-oil-brent.aspx?timeframe=2y> (հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

Միևնույն ժամանակ խաչաձև աղյուսակների (կրոսստաբուլյացիա) վիճակագրական մեթոդի կիրառությամբ հայտնաբերել ենք ներքոբերյալ ասոցիատիվ կապերը¹⁴⁶:

Եվս մեկ անգամ վերահաստատվել է էներգակիրների մատակարարումներից կախվածության նվազեցման անհրաժեշտության և նավթի գների միջև կապը: Այս անգամ սակայն էներգակիրներից կախվածության նարատիվը դիտարկվել է որպես բինար (երկարժեք) փոփոխական, այսինքն՝ եթե այդ հարցը բարձրացվել է ելույթի ընթացքում, փոփոխականը կոդավորվել է «1», հակառակ դեպքում՝ «0»: Կորելյացիոն վերլուծության ժամանակ հաշվի է առնվել նաև, թե քանի անգամ է տվյալ թեման արժարժվել մեկ ամսվա ընթացքում ունեցած ելույթներում: Խաչաձև աղյուսակների մեթոդի շնորհիվ ևս վերահաստատվել է, որ նավթի բարձր գների (90 ԱՄՆ դոլարից ավելի) դեպքում է բարձրացվում էներգակիրների մատակարար ՌԴ-ից կախվածության նվազեցման հարցը:

Հետաքրքրական է նաև առանձնացնել պատժամիջոցների նարատիվի կապը Արևելյան Ուկրաինայում հակամարտության ինտենսիվության հետ: Որպես մարտերի ուժգնության ցուցանիշ (պրոքսի փոփոխական) վերցվել են Ուկրաինայի Ազգային անվտանգության և պաշտպանության ծառայության Տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոնի՝ ուկրաինական զինված ուժերի և ռազմականացված միավորումների ամսական զոհերի վերաբերյալ պաշտոնական տվյալները¹⁴⁷: Իհարկե չենք բացառում ոչ լիովին ճշգրիտ տվյալների ներկայացումը այդ կենտրոնի կողմից: Սակայն միևնույն ժամանակ պետք է նշել, որ մեզ հետաքրքրում են ոչ թե տվյալների իրական արժեքները, այլ դրանց դինամիկան կամ հարաբերական արժեքների փոփոխությունը: Եթե ընդունենք, որ ուկրաինական կողմը ներկայացնում է իրականից 2 (կամ ավելի) անգամ ցածր թվեր յուրաքանչյուր ամսվա համար, ապա, միևնույն է, բանաձևը կարող է որսալ հակամարտության ինտենսիվության փոփոխությունը, քանզի իրական

¹⁴⁶ Տե՛ս Հարկ ենք համարում նշել, որ հեղինակը չի պնդում ստուգված կապերի պատճառահետևանքային բնույթը, քանզի այս ենթազիխում օգտագործվել են ասոցիատիվ կապերի հաստատման համար նախատեսված վիճակագրական մեթոդներ:

¹⁴⁷ Տե՛ս Информационно-аналитический центр Национальной безопасности Украины.- Новости. <http://mediarnbo.org/?lang=ru> (հասանելի է առ 24.07.2016 թ.)

արժեքից համաչափորեն նվազեցված կլինեն բոլոր օրերին համապատասխանող տվյալները:

Ամսական զոհերի փոփոխականը խմբավորվել է չորս կատեգորիաներով՝ 1-100 (զոհ), 101-200, 201-300, 300-ից ավել զոհ:

Պարզվել է, որ պատժամիջոցների թեմայի կիրառման ինտենսիվությունը առավելագույնն է հակամարտության էսկալացիայի միջին մակարդակում՝ 101-200 զոհ: Սա տրամաբանական է թվում այն առումով, որ ցածր ինտենսիվության ժամանակ հնարավոր է երևում հարցի լուծումը բանակցությունների միջոցով, և պատժամիջոցների՝ չափից շատ սպառնալիքները կարող են նույնիսկ խանգարել բանակցություններին: Դրան հակառակ՝ 200-ից ավել ամսական զոհերի դեպքում, այսինքն՝ լայնածավալ պատերազմի պայմաններում, միգուցե այդ սպառնալիքն արդեն անիմաստ է դառնում:

Մեզ հետաքրքրող հաջորդ փոփոխականը Ռուսաստանի հետ «համագործակցության», «գործընկերության» և «լավ հարաբերությունների» նարատիվն է և դրա կապը ՌԴ-ի տնտեսական զարգացման ցուցանիշների ու նավթի գնի հետ: 0.013 արժեքականության մակարդակում վիճակագրորեն նշանակալի կապ է հաստատվել ՌԴ ՀՆԱ-ի աճի ավելի ցածր ցուցանիշների, այս դեպքում՝ տնտեսության ավելի մեծ կրճատման և վերոնշյալ նարատիվի կիրառման հաճախականության միջև: 2014-2015 թթ. ՌԴ ՀՆԱ-ի աճի քառորդային ցուցանիշները, որոնք ներբեռնվել են ՌԴ Պետական վիճակագրության դաշնային ծառայության շտեմարաններից, տատանվել են -1.31%-ից մինչև 0.49% միջակայքում¹⁴⁸: Հայտարարությունների 78%-ն արվել է -0.74% տոկոս աճ և ավելի ցածր ցուցանիշների պարագայում: Մինչույն ժամանակ 0.023 արժեքականության մակարդակում վիճակագրորեն նշանակալի կապ է հաստատվել համագործակցային նարատիվի և նավթի գնի փոփոխականների միջև: Նավթի գնի նվազմանը զուգահեռ ավելանում է համագործակցային թեմաներով հայտարարությունների քանակը:

¹⁴⁸St'u Федеральная служба государственной статистики.- Валовой внутренний продукт: квартальные данные (1995-2015гг).

http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/accounts/#

(հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

Վերլուծությունն առավել ամբողջական դարձնելու նպատակով կանգ առնենք նաև Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության հիմնարար փաստաթղթերում Գերմանիայի, ԵՄ-ի և ՆԱՏՕ-ի ներկայացման խնդիրների վրա:

«Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության հայեցակարգը¹⁴⁹» (ուժի մեջ է եղել 2000-2009թթ.): Որպես միջազգային հարթակում ՌԴ ազգային անվտանգության սպառնալիքներ նշվում են այլ պետությունների կողմից Ռուսաստանի ամրապնդմանն ու բազմակենտրոն աշխարհում ազդեցության կենտրոն դառնալուն հակազդելը, Եվրոպայում, Մերձավոր Արևելքում և Անդրկովկասում ՌԴ-ի դիրքերը թուլացնելու փորձերը և ազգային շահերի իրականացմանը խանգարելը:

Ամբողջ աշխարհում ռազմավարական իրադրության ապակայունացման սպառնալիք է որակվում ՆԱՏՕ-ի կողմից բլոկի պատասխանատվության գոտուց դուրս և առանց ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի մանդատի ուժային (ռազմական) գործողությունների իրականացման պրակտիկան, որը բարձրացվել է ռազմավարական դոկտրինի աստիճանի:

«Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության իրականացման միջոցների մասին» ՌԴ նախագահի 2012թ. մայիսի 7-ի N605 հրամանը¹⁵⁰: Եվրոպական միության հետ հարաբերություններում նախատեսվում է հանդես գալ հանուն ռազմավարական նպատակի իրականացման՝ Ատլանտյան օվկիանոսից մինչև Խաղաղ օվկիանոս մեկ միասնական տնտեսական և մարդկային տարածքի ստեղծման: Նախատեսվում է նաև գործողություններ իրականացնել արտոնագրային ռեժիմի չեղարկման, ռազմավարական գործընկերության մասին ՌԴ-ի և ԵՄ-ի միջև պայմանագրի շուրջ աշխատանքների ընթացքում իրավահավասարության և փոխադարձ շահի հարգման սկզբունքների պաշտպանության, «Գործընկերություն

¹⁴⁹ Ст'у Министерство иностранных дел РФ. Концепция национальной безопасности Российской Федерации. 2000.

http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6Z29/content/id/589768 (հասանելի է առ 29.10.2017թ.)

¹⁵⁰ Ст'у Министерство иностранных дел РФ.- Указ Президента Российской Федерации от 7 мая 2012 года N 605 «О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации». 2012.

http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6Z29/content/id/157626 (հասանելի է առ 29.10.2017թ.)

հանուն արդիականացման» ծրագրի արդյունավետ իրականացման, էներգետիկ համագործակցության և Եվրոպայի միասնական էներգետիկ համալիրի ձևավորման ուղղություններով:

Կրկին շեշտադրում է արվում Եվրատլանտյան տարածաշրջանում հավասար և անբաժանելի անվտանգության համակարգի ստեղծման, ինչպես նաև ԵԱՀԿ-ի բարեփոխման անհրաժեշտության վրա:

«Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության հայեցակարգը¹⁵¹» (հաստատված ՌԴ նախագահի կողմից 2013թ. փետրվարի 12-ին): Արձանագրվում է ՌԴ-ի ձգտումը՝ Եվրոպայի և Ասիա-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի միջև առևտրատնտեսական կապերի իրականացումն ապահովող տարանցիկ ուղղության կարգավիճակ ամրագրել: Նշվում է այդ հարցում ԵԱՏՄ-ի ստանձնելիք դերի կարևորության մասին: Խոսվում է Եվրատլանտյան տարածաշրջանում բաժանարար գծերի վերացման և տարածաշրջանի միասնականության ստեղծման անհրաժեշտության մասին: Եվրամիության հետ հարաբերություններում Ռուսաստանի՝ որպես Եվրոպական քաղաքակրթության օրգանական մասի հիմնական խնդիր է նշվում առաջընթացը Ատլանտիկայից մինչև Խաղաղ օվկիանոս միասնական տնտեսական և հումանիտար տարածքի ստեղծման ճանապարհին: Ասվում է ԵՄ-ի՝ որպես հիմնական առևտրատնտեսական և կարևոր արտաքին քաղաքական գործընկերոջ հետ հարաբերությունները խորացնելու հետաքրքրվածության մասին: ՌԴ հանդես է գալիս ԵՄ-ի հետ ռազմավարական գործընկերության մասին նոր բազային պայմանագրի ստորագրման և «Գործընկերություն հանուն արդիականացման» ծրագրի իրականացման, ինչպես նաև Եվրոպայում միասնական էներգետիկ համալիրի ձևավորման օգտին:

Նշվում է կարճաժամկետ ճամփորդությունների դեպքում արտոնագրային ռեժիմի վերացման խնդրի կարևորությունը ՌԴ-ԵՄ հարաբերություններում: Հատուկ նշվում է Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի, Նիդերլանդների հետ երկկողմ

¹⁵¹St'u Министерство иностранных дел РФ. -Концепция внешней политики Российской Федерации. 2013. http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/content/id/122186 (հանասելի է առ 29.10.17)

հարաբերությունների զարգացման կարևորությունը ռուսական տնտեսությունը «նորարարական ճանապարհ փոխադրելու համար»: Ցանկություն է հայտնվում, որ Մեծ Բրիտանիայի հետ հարաբերությունների ներուժը ևս օգտագործվի այդ ուղղությամբ:

Կրկին նշվում է ԵԱՀԿ-ի և դրա բարեփոխման կարևորության մասին:

Նշվում է, որ Ռուսաստանը պահպանում է իր բացասական վերաբերմունքը ՆԱՏՕ-ի ընդլայնման և դրա ռազմական ենթակառուցվածքի՝ ՌԴ-ի սահմաններին մոտեցման վերաբերյալ: Միևնույն ժամանակ հայեցակարգում խոսվում է անվտանգության ընդհանուր մարտահրավերներին համատեղ դիմակայելու պատրաստակամության մասին:

Հյուսիսային Եվրոպայի երկրների հետ Ռուսաստանը պրակտիկ փոխգործակցություն է ծավալում՝ ներառյալ բազմակողմանի կառույցների շրջանակներում Բարենցի/Եվրոարկտիկայի տարածաշրջանում և Արկտիկայում համատեղ նախագծերի իրականացումը:

Խոսվում է Հարավ-Արևելյան Եվրոպայի պետությունների հետ համագործակցության կարևորության մասին, քանի որ Բալկանյան տարածաշրջանը ռազմավարական նշանակություն ունի Ռուսաստանի համար՝ որպես տրանսպորտային և ենթակառուցվածքային հանգույց, որի միջոցով Եվրոպայի երկրներ են մատակարարվում նավթը և գազը:

«Ռուսաստանի Դաշնության ռազմական դոկտրին¹⁵²» (2015թ. խմբագրության): Նշվում է, որ ներկայումս համաշխարհային զարգացումներին յուրահատուկ է գլոբալ մրցակցության սրացումը և լարվածության ավելացումը միջպետական և միջտարածաշրջանային փոխազդեցության տարբեր ոլորտներում: Հիմնական արտաքին սպառնալիքների շարքում հիշատակվում են ՆԱՏՕ-ի ռազմական ներուժի ավելացումը, ռազմական ենթակառուցվածքի և կայազորների մոտեցումը ՌԴ-ի սահմաններին, ինչպես նաև դաշինքի կողմից գլոբալ գործառույթների իրականացումը՝ միջազգային իրավունքի նորմերի խախտմամբ:

¹⁵²Ст'я Министерств иностранных дел. Военная доктрина Российской Федерации. 2015.
http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/content/id/976907
(հանասելի է առ 29.10.17թ.)

«Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ռազմավարություն՝ մինչև 2020թ.¹⁵³»: Քննադատվում է գործող գլոբալ և տարածաշրջանային ճարտարապետությունը, որի կենտրոնում գտնվում է ՆԱՏՕ-ն, իսկ իրավական գործիքների և մեխանիզմների անկատարությունը սպառնալիք է ստեղծում միջազգային անվտանգության համար:

Մասնավորապես նշվում է նաև, որ Եվրոպայում ԱՄՆ-ի հակահրթիռային գլոբալ համակարգի ներդրումը լուրջ վտանգներ է պարունակում համաշխարհային և տարածաշրջանային կայունության պահպանման համար:

Ռազմավարության մեջ նշվում է, որ ՌԴ կողմ է ԵՄ-ի հետ փոխազդեցության մեխանիզմների բազմակողմանի ամրապնդմանը՝ ներառյալ տնտեսության, արտաքին և ներքին անվտանգության, կրթության, գիտության և մշակույթի ոլորտներում ընդհանուր դաշտերի հետևողական ձևավորումը: Երկարատև հեռանկարում ՌԴ-ի ազգային շահերին է կապվում Եվրատնկանտյան հավաքական անվտանգության բաց համակարգի ստեղծումը, ինչպես նաև ՆԱՏՕ-ի հետ իրավահավասար հարաբերությունների զարգացումը՝ Ռուսաստանի շահերի հարգմամբ:

«Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության հայեցակարգը¹⁵⁴» (հաստատված ՌԴ նախագահի կողմից 2016թ. նոյեմբերի 30-ին): Ավելի զուսպ կերպով կրկնվում է Եվրոպայի և Ասիա-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի միջև ապրանքաշրջանառության ավելացման ուղղությամբ ՌԴ-ի յուրահատուկ աշխարհագրական դիրքն օգտագործելու համար միջոցներ ձեռք առնելու թեզը:

Հայեցակարգում նշվում է հետխորհրդային տարածքում հակամարտությունների (այդ թվում ղարաբաղյան հակամարտության) քաղաքական-դիվանագիտական

¹⁵³ Ст'и Министерство иностранных дел РФ. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020г. 2009. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6Z29/content/id/294430 (հանասելի է առ 29.10.17թ)

¹⁵⁴ Ст'и Министерство иностранных дел РФ. Концепция внешней политики Российской Федерации. 2016. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6Z29/content/id/2542248 (հանասելի է առ 29.10.17թ)

կարգավորման անհրաժեշտության, Վրաստանի հետ հարաբերությունների նորմալացման մասին:

Ի տարբերություն նախորդ հայեցակարգի՝ խոսվում է ՆԱՏՕ-ի և ԵՄ-ի աշխարհաքաղաքական էքսպանսիայի և համաեվրոպական անվտանգության համակարգ ձևավորելուն դեմ լինելու՝ որպես Ռուսաստանի և Արևմուտքի միջև լուրջ ճգնաժամի պատճառների մասին: Ասվում է նաև քաղաքական, տնտեսական, տեղեկատվական և այլ տեսակի ճնշման միջոցով Ռուսաստանը զսպելու քաղաքականության մասին, որը տարվում է ԱՄՆ-ի և իր դաշնակիցների կողմից:

Հայեցակարգում նշվում է, որ Ռուսաստանի համար ԵՄ մնում է կարևոր առևտրատնտեսական և արտաքին քաղաքական գործընկեր: Առաջին դեպքում «հիմնական» բառը, որը գործածվել էր 2013թ. հայեցակարգում, փոխարինվել է «կարևոր» բառով: Հայեցակարգը հավելում է ԵՄ-ի հետ իրավապայմանագրային բազայի և համագործակցության ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների հետագա կատարելագործման անհրաժեշտության մասին: Ի տարբերություն 2012թ. հրամանի և 2013թ. հայեցակարգի՝ չի խոսվում ռազմավարական գործընկերության մասին նոր պայմանագրի կնքման վերաբերյալ: Ատլանտիկայից մինչև Խաղաղ օվկիանոս ընդհանուր տնտեսական և հումանիտար տարածքի ձևավորման մասին թեզը լրացվել է եվրոպական և եվրասիական ինտեգրացիոն գործընթացների հարմոնիզացիայի և զուգակցման անհրաժեշտության մասին դրույթով:

Ըստ հայեցակարգի, ՌԴ տրամադրված է շարունակել երկխոսությունը ԵՄ-ի հետ արտաքին քաղաքական օրակարգի մի շարք խնդիրների շուրջ: Կրկին հիշատակվում է արտոնագրային ռեժիմի՝ որպես ՌԴ և ԵՄ կապերի զարգացման ճանապարհին խոչընդոտի խնդիրը:

Ինչպես և 2013թ. հայեցակարգում առանձնացվում է Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի և Իսպանիայի հետ երկկողմ կապերի ակտիվացումը՝ որպես Ռուսաստանի ազգային շահերի առաջ մղման ռեսուրս: Սակայն ի տարբերություն 2013թ. հայեցակարգի՝ նախ չի նշվում ռուսական տնտեսությունը նորարարական ուղի դուրս բերելու հարցում այդ երկրների հետ երկկողմ հարաբերությունների նշանակությունը:

Սա թերևս տեղի չի ունեցել տնտեսական պատժամիջոցների պատճառով: Բացառվել են նաև Նիդերլանդները (փոխարինվել են Իսպանիայով) և Մեծ Բրիտանիան, որոնք առավել խիստ դիրքորոշում են զբաղեցրել Ռուսաստանի նկատմամբ ուկրաինական ճգնաժամի ընթացքում¹⁵⁵:

Կրկին նշվում է ԵԱՀԿ-ի կարևորության մասին: Առանձնացվում են ռազմական դաշինքներին չանդամակցած եվրոպական պետությունները, որոնք, ըստ հայեցակարգի, իրական ներդրում են ունենում Եվրոպայում կայունության և անվտանգության ապահովման գործում:

Վերահաստատվում է ՌԴ-ի բացասական վերաբերմունքը ՆԱՏՕ-ի ընդլայնման և դրա ռազմական ենթակառուցվածքը Ռուսաստանի սահմաններին մոտեցնելու վերաբերյալ:

Խոսելով Հյուսիսային Եվրոպայում տիրող իրադրության մասին՝ հայեցակարգի հավելումն էր նախորդ փաստաթղթերին նշումը այն մասին, որ Ռուսաստանը կոշտ ձևով հակադարձելու է Արկտիկայում ռազմական դիմակայության քաղաքականության տարրերի ներմուծման և տարածաշրջանում միջազգային փոխգործակցության քաղաքականացման փորձերին:

Այսպիսով ակնհայտ է Ռուսաստանի պաշտոնական փաստաթղթերում դիվանագիտական բառապաշարի խստացումը ԵՄ-ի և ՆԱՏՕ-ի նկատմամբ 2014թ. իրադարձություններից հետո:

Ամփոփելով սույն գլխում կատարված վերլուծությունը կարելի է անել հետևյալ եզրակացությունները:

Կարելի է փաստել, որ Գերմանիայի արտաքին քաղաքականությունը Ռուսաստանի նկատմամբ Մերկելի պաշտոնավարման տարիներին հիմնականում աչքի է ընկել ներքին (էնդոգեն) կայունությամբ: Սա համապատասխանում է խորհրդարանական տիպի ժողովրդավարությունների արտաքին քաղաքական կայունության վերաբերյալ տեսական և փորձարական (էմպիրիկ) գրականության

¹⁵⁵ ՌԴ-ի նկատմամբ եվրոպական երկրների դիրքորոշումների մասին առավել հանգամանալից տե՛ս ենթագլուխ 3.2:

եզրահանգումներին: Դիտարկվող ժամանակաշրջանում արտաքին քաղաքականության փոփոխության հիմնական պատճառները արտաքին էին՝ *արտաքին ցնցումները*: Այնուամենայնիվ երկու ճգնաժամերը ունեցան տարբեր հետևանքներ Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության վրա մի շարք տարբերությունների պատճառով, որոնք ըստ որոշման կայացման փուլերի քննարկվել են սույն գլխում:

Ռուս-գերմանական հարաբերություններում անկյունաքարային տեղ զբաղեցնող «ռազմավարական գործընկերության» հայեցակետը զգալի փոփոխություններ է կրել Անգելա Մերկելի իշխանության գալուց ի վեր: Պաշտոնական հարաբերություններում «ռազմավարական գործընկերության» թեմայի կիրառման հաճախականության տատանումները զգալիորեն կապված են եղել վերջին տասնամյակի ընթացքում ՌԴ ղեկավարած երկու նախագահների պաշտոնավարման շրջանների, «գործընկերություն հանուն արդիականացման» միջպետական ծրագրի և ուկրաինական վերջին ճգնաժամի հետ:

2014թ. Ղրիմի միացումից հետո ԳԴՀ կանցլեր Ա. Մերկելի՝ ՌԴ-ին վերաբերող ելույթներում դոմինանտ են դառնում քննադատական դիսկուրսի թեմաները, ինչպիսիք են «միջազգային իրավունքի սկզբունքների խախտման», «Ղրիմի բռնակցման» և «պատժամիջոցների» մասին հայտարարությունները: Ավելի ցածր ինտենսիվությամբ պահպանվել են նաև համագործակցության մասին հիշատակումները, սակայն ոչ մի անգամ չի նշվել ռազմավարական գործընկերության մասին:

Ասոցիատիվ կապեր են հայտնաբերվել քաղաքական առանձին թեմաների և տնտեսական ու ռազմաքաղաքական այնպիսի գործոնների միջև, ինչպիսիք են «Բրենտ» տեսակի նավթի գինը, ՌԴ ՀՆԱ-ի աճի ցուցանիշները, Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության ինտենսիվությունը:

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՎ ՌԴ-Ի ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

3.1. Ռուսաստանի դեմ գերմանական պատժամիջոցների քաղաքականության մոդելավորումը խաղերի տեսության միջոցով

Տնտեսական պատժամիջոցների երևույթը համաշխարհային քաղաքականության մեջ սովորաբար դիտարկվում է հզոր պետության (կամ դրա կողմից) և միջազգային որևէ նորմից կամ այդ պետության համար ցանկալի քաղաքական կուրսից շեղվող և իր ռազմական ու տնտեսական ներուժով զգալիորեն ավելի թույլ պետության փոխհարաբերությունների մեջ: Սակայն հետսառըպատերազմական շրջանի երեք աշխարհաքաղաքական կենտրոնների՝ ԵՄ, ԱՄՆ և ՌԴ կողմից սահմանված փոխադարձ տնտեսական պատժամիջոցները 21-րդ դարի միջազգային հարաբերություններում որոշակիորեն նոր և հետաքրքիր երևույթ են հանդիսանում հետազոտության համար:

Տնտեսական պատժամիջոցների վերաբերյալ հարուստ գրականությունը՝ սկսած 1960-ական¹⁵⁶ և 1970-ական¹⁵⁷ թթ. սկզբնական գործերից մինչև 1980-ական¹⁵⁸ թթ. և 1990թ.¹⁵⁹ հրատարակված հիմնարար աշխատություններն ու 1990-ական թթ. լույս տեսած դրանց քննադատությունը¹⁶⁰ մեծապես պատասխանել են այն հարցին, թե արդյոք դրանք արդյունավետ են և երբ է դրանց կիրառման հավանականությունն ամենաբարձրը:

¹⁵⁶ Ståle Galtung J. On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia // World Politics.- 1967.- Vol. 19.- N3.- P. 378-416.

¹⁵⁷ Ståle Doxey M. P. Economic Sanctions and International Enforcement.- 2nd Edition.- New York: Palgrave Macmillan UK, 1980.-132p.

Losman D. L. International Economic Sanctions: The Case of Cuba, Israel and Rhodesia.- Albuquerque: University of New Mexico Press, 1979.-156p.

¹⁵⁸ Ståle Hufbauer G. C., Schott J. J. & Elliot K. A. Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy.- 2nd Edition.- Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 1985.-145p.

¹⁵⁹ Ståle Hufbauer G. C., Schott J. J. & Elliot K. A. Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy.- 2nd Edition.- Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 1990.-202p.

¹⁶⁰ Ståle Pape R. A. Why Economic Sanctions Do Not Work // International Security.- 1997.- Vol. 22.- No 2.- P. 90-136.

Pape R. A. Why Economic Sanctions Still Do Not Work // International Security, 1998.-Vol. 23.- N1.- P. 66-77.

Սույն ենթագլխում փորձ է կատարվել վերլուծելու Գերմանիայի՝ ՌԴ-ի դեմ տնտեսական պատժամիջոցներ կիրառելու որոշման վրա ազդող գործոնները: Մասնավորապես մենք փորձել ենք ֆորմալ մեթոդների միջոցով ներկայացնել Գերմանիայի և Ռուսաստանի պատկերացումները պատժամիջոցների կիրառման/չկիրառման և դրանց կիրառումից հետո ենթարկվելու/չենթարկվելու դեպքերում հակառակ կողմի պատասխան քայլերի ու սեփական շահերի մասին: Հիմնվելով այդ պատկերացումների վրա՝ վերարտադրվել են կողմերի կատարած քաղաքական կանխատեսումները և վերլուծվել այդ կանխատեսումների համատեքստում նրանց որոշման վրա ազդող գործոնները:

Խաղի մոդելները: Ավելի կոնկրետ ու մաթեմատիկորեն ճշգրիտ կերպով հասկանալու համար կողմերի շահերը, շարժառիթներն ու փոխազդեցության բնույթը տնտեսական և ոչ տնտեսական պատժամիջոցների կիրառման հարցում՝ մենք կիրառել ենք խաղերի տեսության շարունակական, վերջավոր կրկնվող և անվերջ կրկնվող խաղերի մոդելները:

Առաջին վերջավոր շարունակական խաղի մեջ վերլուծվում է պատժամիջոցների պոտենցիալ արդյունավետությունը ուկրաինական ճգնաժամի հարցում Ռուսաստանին՝ ստատուս քվոյին վերադառնալ ստիպելու գործում: Խաղի ծառը պատկերված է Հավելված 1-ի նկ. 1.1-ում:

Ի տարբերություն պատժամիջոցների կիրառման քաղաքականությունը վերլուծող նախորդ մոդելների¹⁶¹, մենք բացառել ենք այսպես կոչված «պոտենտ» (կարող, ունակ) պատժամիջոցների ընտրության տարբերակը կիրառող երկրի համար: Պոտենտ պատժամիջոցները, ըստ հեղինակների¹⁶², թեպետ պատճառում են մեծ տնտեսական վնասներ կիրառող պետությանը ևս, սակայն այնքան հզոր տնտեսական հարված են հասցնում թիրախ երկրին, որ այն չի կարող չենթարկվել պատժամիջոցներ կիրառող կողմի պահանջներին: Փորձը ցույց է տվել, որ նույնիսկ ՀՆԱ-ի 48%-ի վնաս

¹⁶¹ St' u Hovi J., Huseby R. & Sprinz D. F. When Do (Imposed) Economic Sanctions Work? // World Politics.- 2005.- Vol. 57.-P. 479-499.

¹⁶² St' u նույն տեղում

հասցնելու դեպքում, ինչպես Իրաքի դեպքում էր¹⁶³, թիրախ երկիրը կարող է շարունակել չենթարկվել:

Մեր կողմից առաջադրված խաղի բացատրությունը, կողմերի ռազմավարությունների բազմությունները և շահույթի ֆունկցիաները կազմող գործոնները ներկայացված են *Հավելված 1*-ում:

ՌԴ-ի ղեկավարության պատկերացմամբ այս ռազմավարական փոխազդեցությունը վերջավոր կրկնվող խաղ է այն դեպքում, եթե այն մտածում է, որ Գերմանիայի քաղաքական ղեկավարությունը, լինելով տնտեսապես ռացիոնալ, կվերացնի պատժամիջոցները որոշակի t_n ժամանակ հետո, եթե պատժամիջոցներ կիրառելուց հետո չտեսնի որևէ արդյունք:

Այս դեպքում վերջնական որոշման կետում Ռուսաստանը ընտրում է *Հավելված 1-ի* (1.1) և (1.2) նշանակումներով արտահայտված շահույթների միջև: Այսպիսով կարող ենք *Հավելված 1-ի* (1.3) և (1.4) բանաձևի տեսքով սահմանել Ռուսաստանի քաղաքական ղեկավարության համար չենթարկվելու գործողությունը՝ որպես ռացիոնալ¹⁶⁴ որոշում ընտրելու պայմանը: Դրանից բխում է, որ վերջնական որոշման կետում Ռուսաստանի ղեկավարության որոշման վրա չեն ազդում այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են պատժամիջոցների ուժգնությունն ու դրանց սահմանման ժամկետը կամ տևողությունը, այն դեպքում, երբ նրանք կարծում են, որ պատժամիջոցները վերացվելու են ապագայում որոշակի ժամանակ, եթե Ռուսաստանը չփոխի իր քաղաքական կուրսը ուկրաինական ճգնաժամի հարցում և չվերադառնա ստատուս քվոյին:

Ավելին, Ռուսաստանը ընտրելու է չենթարկվելու գործողությունը որոշման վերջնական կետում: Անհավասարման (*Հավելված 1* (1.4)) աջ կողմում մենք ունենք դրական թիվ, քանի որ ռազմավարական շահույթը դրական է իր սահմանման համաձայն, իսկ չենթարկվելու դեպքում լսարանային ծախսերի դինամիկան ևս

¹⁶³ St' u Pape R. A. Why Economic Sanctions Do Not Work // International Security.- 1997.- Vol. 22.- No 2.- P. 90-136., p.136.

¹⁶⁴ Ռացիոնալ բառը կիրառվում է տվյալ խաղացողի, այսինքն այս դեպքում ՌԴ ղեկավարության կողմից այս կամ այն գործոնին տրված սուբյեկտիվ կարևորության պայմաններում օպտիմալ որոշումը ընդունելու իմաստով: Այլ խաղացողի համար, որը նույն գործոնին տալիս է այլ սուբյեկտիվ կարևորություն այդ որոշումը կարող է լինել իռացիոնալ:

դրական է եղել Վ. Պուտինի պաշտոնավարման ողջ ընթացքում: Ինչպես ցույց է տվել Թրեյսմանը¹⁶⁵, ՌԴ նախագահի վարկանիշը բարձրացել է ամեն անգամ, երբ կատարվել է հայրենասիրական/ազգայնական քայլ՝ անկախ դրա տնտեսական հետևանքներից: Միևնույն ժամանակ կարելի է պնդել, որ Ռուսաստանի ենթարկվելու դեպքում լսարանային ծախսերը կունենան բացասական արժեք՝ կապված ուս հասարակության մեջ տնտեսական հարցերի նկատմամբ երկրի՝ հզոր տերության կարգավիճակին տրվող ավելի մեծ կարևորության հետ, ինչի մասին փաստում են սոցիալոգիաների տվյալները:

Ուկրաինական ճգնաժամի ընթացքում երկրի նախագահ Վլադիմիր Պուտինի վարկանիշը փոփոխվել է հետևյալ դինամիկայով. 2013թ. նոյեմբերին նրան սատարում էին հարցվածների 61%, մինչդեռ 2014թ. մարտին՝ Ղրիմի միացումից հետո, այդ թիվը հասավ 80%: 2014թ. հուլիսին՝ տնտեսական պատժամիջոցներ մտցնելուց առաջ նրա վարկանիշը 85% էր, սակայն պատժամիջոցների մտցվելուց, նավթի գների անկումից, և ուրբուլու արժեզրկումից հետո էլ այն չնվազեց՝ 2015թ. հունիսին հասնելով 89%: Լևադա կենտրոնի տվյալների համաձայն 2016թ. փետրվարին այն կազմել է 81%¹⁶⁶:

Ինչ վերաբերում է ՌԴ բնակչության դիրքորոշմանը երկրի քաղաքական կուրսի ուղղության նկատմամբ, ապա պատասխանելով հետևյալ հարցին՝ «Արդյո՞ք Ռուսաստանը շարժվում է ճիշտ ուղղությամբ, թե՞ ընտրած կուրսը փակուղային է»՝ 2013թ. նոյեմբերին հարցվածների միայն 40% է հավանության արժանացրել երկրի քաղաքական կուրսը: Սակայն 2014 մարտին այդ թիվը կտրուկ աճում է՝ հասնելով 60%: 2014թ. հուլիսին ցուցանիշը կայունացել էր 55% շրջանում և չնայած հաջորդած տնտեսական դժվարություններին՝ այն չի իջել 54% մինչև 2015թ. ավարտը՝ առավելագույն արժեքը գրանցելով 2014թ. օգոստոսին և 2015թ. հունիսին՝ հասնելով 64%:

¹⁶⁵ St ' u Treisman D. Putin's Popularity: Why did Support for the Kremlin Plunge, then Stabilize?// Department of Political Science University of California, Los Angeles and International Center for the Study of Institutions and Development, Higher School of Economics, Moscow.: -February 1, 2014.--27p. http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/PAPERS_NEW/Putins%20popularity%20draft%20Jan%202014%203.pdf (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

¹⁶⁶ St ' u Levada-Center. Indices. 2015. <http://www.levada.ru/eng/indexes-0> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

Վերը առաջարկված մոդելը կանխատեսում է իրադարձությունների զարգացումը վերջավոր կրկնվող խաղի պայմաններում, այսինքն՝ այն ենթադրությամբ, որ ռուսական ղեկավարությունը կարծում է, որ պատժամիջոցները կվերացվեն որոշ ժամանակ անց, եթե դրանք չբերեն ՌԴ քաղաքական կուրսի փոփոխությանը: Այժմ փորձենք կառուցել խաղի մոդել նաև այն դեպքի համար, երբ այս ենթադրությունը սխալ է: Այսպիսով Գերմանիա-Ռուսաստան փոխազդեցությունը պատժամիջոցների հարցում կարող է ներկայացվել անվերջ կրկնվող խաղի տեսքով, որտեղ պատժամիջոցների ուժգնությունն ընդունում ենք հավասար ներկայիս պատժամիջոցների ուժգնությանը (S): Հետաքրքրական է, որ ճգնաժամի սկզբնական փուլում պատժամիջոցների աստիճանական աճը կանգնեց, և ԵՄ անցավ նույն պատժամիջոցների վերահաստատման քաղաքականությանը: Այդ իսկ պատճառով պատժամիջոցների ուժգնությունն ընդունվում է որպես հաստատուն:

Անվերջ կրկնվող խաղի պայմաններում Ռուսաստանը կընտրի ենթարկվելու գործողությունը միայն և միայն այն դեպքում, երբ ենթարկվելուց ստացած շահույթը ավելի բարձր լինի, քան չենթարկվելու և պատժամիջոցների ծախսերը անվերջ կրելու դեպքում: Միևնույն ժամանակ հարկ է նշել, որ որոշակի n որոշման կետում Կրեմլը ունի ապագայում պատժամիջոցներից կրած վնասի մասին «զեղչված» պատկերացում, որը մաթեմատիկորեն արտահայտվում է զեղչման գործակցի միջոցով (δ)¹⁶⁷: Այժմ վերացնենք նաև այն ենթադրությունը, որ Ռուսաստանի ենթարկվելու դեպքում ևս պատժամիջոցները պահպանվելու են որոշակի ժամանակամիջոցի ընթացքում: Այսպիսով ենթարկվելու պայմանը արտահայտվում է Հավելված 1-ի (1.5) բանաձևի միջոցով, որից դուրս է բերվում զեղչման գործակցի սահմանային արժեքը (1.6), որը որոշիչ է յուրաքանչյուր որոշման կետում:

Զեղչման գործակցի սահմանային արժեքի անհավասարումից (1.6) բխում է, որ 1. ենթարկվելու և 2. չենթարկվելու ու պատժամիջոցների պատճառած ծախսերն անվերջ¹⁶⁸ կրելու տարբերակների միջև ընտրելու որոշումը պայմանավորված է

¹⁶⁷ St ' u Osborne M. J. An Introduction to Game Theory.-Oxford : Oxford University Press, 2003.-685p.

¹⁶⁸ Խաղերի տեսության մեջ անվերջությունը կարող է ընկալվել այն իմաստով, որ խաղի յուրաքանչյուր փուլից հետո կա գրոյից տարբեր որոշակի հավանականություն, որ խաղարկվելու է ևս մեկ փուլ: Մեր

ներկայիս պատժամիջոցների ծախսերի և ստատուս քվոյի փոփոխությունից ստացված ռազմավարական շահույթի ու լսարանային ծախսերի բացարձակ դրական արժեքի գումարի հարաբերակցությունից: Սա վկայում է այն մասին, որ եթե որոշման ընդունման տվյալ պահին այդ հարաբերակցությունը բավական փոքր է, ղեկավարությունը հաշվի չի առնի պատժամիջոցների՝ երկարատև հեռանկարում հասցվելիք պոտենցիալ վնասը, որը կարող է նույնիսկ գերազանցել ստատուս քվոյի փոփոխության ռազմավարական շահույթի և վարկանիշի բարձրացման մասին տվյալ ղեկավարության սուբյեկտիվ պատկերացումները:

Հարկ է նշել, որ նույն եզրահանգման ենք գալիս նաև այն դեպքում, երբ պահպանում ենք ենթադրությունն այն մասին, որ պատժամիջոցները պահպանվելու են նախօրոք սահմանված որոշակի ժամանակամիջոցի ընթացքում Ռուսաստանի ենթարկվելու դեպքում: Այս դեպքի նկարագրվում է *Հավելված 1-ի* (1.7) բանաձևով, որից դուրս է բերվում զեդչման գործակցի սահմանային արժեքը (1.8): Սրանից ևս հետևում է, որ 1. ենթարկվելու և 2. չենթարկվելու ու պատժամիջոցների պատճառած ծախսերն անվերջ կրելու տարբերակների միջև ընտրելու որոշումը կրկին պայմանավորված է ներկայիս պատժամիջոցների ծախսերի և ստատուս քվոյի փոփոխությունից ստացված ռազմավարական շահույթի ու լսարանային ծախսերի բացարձակ դրական արժեքի գումարի հարաբերակցությունից:

Այս երկու դեպքերի համար դուրս բերված բանաձևերը բացատրում են ոչ միայն ռուսական ղեկավարության որոշումները, այլև ունեն շատ ավելի ունիվերսալ բացատրական պոտենցիալ նմանատիպ ճգնաժամերը մոդելավորելու համար: Դրանք բացատրում են նաև, թե ինչու պատժամիջոցները մեծամասամբ անարդյունավետ են անցնում պետության վարքագիծը փոփոխելու տեսանկյունից: Ինչպես փաստում է Փեյփը¹⁶⁹, չնայած որ երկարատև հեռանկարում դրանք պետությանը երբեմն

դեպքում սա նշանակում է, որ ռուսական ղեկավարությունը կարծում է, որ պատժամիջոցների յուրաքանչյուր փուլին կարող է հետևել պատժամիջոցների ևս մեկ ժամանակամիջոց:

¹⁶⁹ St' u Pape R. A. Why Economic Sanctions Do Not Work // International Security.- 1997.- Vol. 22.- No 2.- P. 90-136.

St' u Pape R. A. Why Economic Sanctions Still Do Not Work // International Security.-1998.- Vol. 23.- No 1.- P. 66-77.

պատճառում են ավելի մեծ ռազմավարական վնաս, քան այն ստացել էր որոշակի ստատուս քվոյի փոփոխությունից, որի արդյունքում էլ մտցվել են պատժամիջոցները:

Այժմ վերադառնանք վերը ներկայացված շարունակական խաղի ծառին: Վերջնական որոշման կետում Ռուսաստանի կատարելիք քայլը պարզելուց հետո կարող ենք հետադարձ ինդուկցիայի միջոցով դուրս բերել ռացիոնալ գերմանական ղեկավարության համար խաղի սկզբում պատժամիջոցներ կիրառելու որոշումը ընդունելու համար անհրաժեշտ պայմանները: Եթե Բեռլինը հրաժարվի պատժամիջոցներ կիրառել, նրա շահույթը պայմանավորված կլինի գերմանական ղեկավարության՝ ստատուս քվոյի փոփոխությունից ռազմավարական վնասի մասին սուբյեկտիվ պատկերացումով և լսարանային ծախսերով (*Հավելված 1 (1.9)*): Այս դեպքում լսարանային ծախսերի բացասական արժեքը բացատրվում է նրանով, որ հասարակության առնվազն մի մասը դժգոհ կլինի ճգնաժամի կարգավորման հարցում կառավարության անգործությունից: Որպես օրինակ կարող է ծառայել Օբամայի վարկանիշի կտրուկ անկումը Ղրիմի միացումից հետո: Թեպետ գերմանական լսարանի պարագայում անկումը կարող էր այդքան կտրուկ չլինել, բայց այնուամենայնիվ լսարանային ծախսերի փոփոխականը կունենար որոշակի բացասական արժեք:

Մյուս կողմից, եթե Բեռլինը ընտրի պատժամիջոցներ կիրառելու գործողությունը խաղի սկզբում, նա կունենա *Հավելված 1 (1.10)* արտահայտությամբ նշանակված շահույթը (քանի որ Ռուսաստանը ընտրում է չենթարկվելու գործողությունը, ինչպես ցույց է տրվել վերևում):

Այսպիսով ռացիոնալ գերմանական ղեկավարության համար պատժամիջոցներ կիրառելու պայմանն արտահայտվում է *Հավելված 1-ի (1.11)* և *(1.12)* բանաձևերով: Վերջինից հետևում է, որ պատժամիջոցներ կիրառելու որոշումը ուղղակիորեն կախված չէ ստատուս քվոյի փոփոխման աստիճանից, այլ կախված է հանրային կարծիքից ու լսարանային ծախսերից: Միևնույն ժամանակ այդ որոշումը կարող է **անուղղակիորեն** կախված լինել ստատուս քվոյի փոփոխման աստիճանից, քանի որ ավելի մեծ փոփոխությունը կարող է հանգեցնել գերմանական հանրային կարծիքի ավելի արմատական փոփոխության: Այսպիսով կարող ենք դուրս բերել պատժամիջոցների

կիրառման քաղաքականության վրա ազդող ևս մեկ գործոնի մասին հետևյալ վարկածը.

Ռուսաստանի նկատմամբ պատժամիջոցները կիրառվեցին այն ժամանակ, երբ պատժամիջոցներ կիրառելուն հակված գերմանական հասարակության կրիտիկական ընտրազանգվածից սրացած քաղաքական կապիտալը գերազանցեց ղեկավարության կողմից գնահատված՝ պատժամիջոցների՝ Գերմանիային հասցված վնասի արժեքի և պատժամիջոցներ չմտցնելու դեպքում լսարանային ծախսերի բացարձակ արժեքի տարբերությունը:

Կարող ենք տեսնել, որ տնտեսական թիրախային պատժամիջոցներ չմտցվեցին Ղրիմի միացումից անմիջապես հետո: Այս փաստը տեղավորվում է մոդելի կանխատեսումների տրամաբանության մեջ: YouGov ընկերության անցկացրած սոցիոլոգիական հարցման համաձայն¹⁷⁰ 2014թ. մարտի 24-25 գերմանացիների միայն 43% է իր աջակցությունը հայտնել դրան: Դրան հակառակ 2014թ. հուլիսի 21-22 արդեն գերմանացիների 53% էր կողմ տնտեսական թիրախային պատժամիջոցների կիրառմանը, ինչը և տեղի ունեցավ հուլիսի 31-ին: Համապատասխանաբար մարտի 24-25 և հուլիսի 21-22 գերմանական հասարակության 42% և 53% էին կողմ ֆինանսական ակտիվների սառեցմանը¹⁷¹: Ավելին, նույն աղբյուրի համաձայն, պատասխանելով հետևյալ հարցին. «Մտածելով Ռուսաստանի և Ուկրաինայի միջև ստեղծված իրավիճակի մասին՝ Դուք կարծում եք, որ Գերմանիայի կառավարության պատասխանը...»՝ գերմանացիների 42% ընտրել է «պետք է լինի ավելի կոշտ» տարբերակը, 20%՝ «հիմնականում ճիշտ էր» և միայն 18% է պատասխանել. «պետք է լիներ ավելի քիչ ագրեսիվ»: Մեկ այլ հարցման համաձայն¹⁷², որ անցկացրել է Ինֆրաթեստ կազմակերպությունը, հարցվածների կեսը սատարում էր Ռուսաստանի

¹⁷⁰ Տե՛ս Jordan W. Majority of Germans now Back Sanctions, Asset Freezes against Russia.-YouGov UK, July 23, 2014. <https://yougov.co.uk/news/2014/07/23/most-germans-now-back-sanctions-asset-freezes-again/> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

¹⁷¹ Տե՛ս Jordan W. Majority of Germans now Back Sanctions, Asset Freezes against Russia.-YouGov UK, July 23, 2014. <https://yougov.co.uk/news/2014/07/23/most-germans-now-back-sanctions-asset-freezes-again/> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

¹⁷² Տե՛ս Stempel M., Hofmann F. & Gothe, H. - ARD DeutschlandTREND: Mai 2014.-24p. <https://www.tagesschau.de/inland/deutschlandtrend2238.pdf> , (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

դեմ մտցված պատժամիջոցները՝ չնայած գերմանական տնտեսության ու աշխատատեղերի վրա հնարավոր բացասական ազդեցությանը: Հարցվածների միայն 43% էր դեմ պատժամիջոցներին:

Այսպիսով վերլուծելով Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև ռազմավարական բնույթի փոխազդեցությունը ուկրաինական ճգնաժամի արդյունքում մտցված պատժամիջոցների քաղաքականության հարցում՝ դիտարկվել է այնպիսի գործոնների ազդեցությունը, ինչպիսիք են ստատուս քվոյի փոփոխությունից ստացած ռազմավարական շահույթն ու վնասը, պատժամիջոցների հասցրած տնտեսական վնասի մասին պատկերացումները երկու կողմերի ղեկավարությունների կողմից և լսարանային ծախսերի դինամիկան խաղի յուրաքանչյուր ելքի համար, որն արտահայտում է ղեկավարության քաղաքական վարկանիշի փոփոխությունը՝ կապված բնակչության մասնաբաժինների տատանումներից, որոնք սատարում են տվյալ քաղաքական կուրսը: Կատարված մոդելավորման հիման վրա կարող ենք անել հետևյալ եզրակացությունները:

Գերմանական կառավարությունը վստահ է, որ Ռուսաստանը չի վերադառնալու ստատուս քվոյին ուկրաինական ճգնաժամի հարցում նույնիսկ պատժամիջոցների ճնշման տակ: Միևնույն ժամանակ պատժամիջոցների կիրառման որոշումը ընդունելու վրա ազդող գործոնների թվում կարելի է առանձնացնել գերմանական հասարակության դիրքորոշումը այս հարցում: Ուստի տրամաբանական է պատժամիջոցների տևողությունը և հետագա ճակատագիրը պայմանավորել այլ գործոնների հետ մեկտեղ նաև գերմանական էլեկտորատի դիրքորոշման կայունությամբ:

Հաջորդ հետևությունը վերաբերում է ռուսական հասարակության դիրքորոշմանը ուկրաինական ճգնաժամի հարցում երկրի արտաքին քաղաքականության նկատմամբ: Երկրի ամենահեղինակավոր սոցիոլոգիական կենտրոններից մեկի՝ Լևադա կենտրոնի տվյալներով, որոնք նաև մեծ վստահություն են վայելում Արևմուտքում, երկրի բնակչության ճնշող մեծամասնությունը ավելի է կարևորում «հայրենասիրական» որակվող քայլերը, քան տնտեսական

դժվարությունները: Այս գործոնը ևս իր ազդեցությունն է ունենում երկրի ղեկավարության որոշման վրա:

Հետաքրքրական է նաև այն հանգամանքը, որ թե՛ այն դեպքում, երբ ռուսական ղեկավարությունը կարծում է, որ պատժամիջոցները վերացվելու են ապագայում որոշակի մի ժամանակ, և թե՛ այն դեպքում, երբ նման վստահություն չկա, երկու ֆորմալ մոդելները կանխատեսում են, որ Ռուսաստանը ուկրաինական ճգնաժամի հարցում չի վերադառնալու ստատուս քվոյին:

Դուրս են բերվել հետևություններից յուրաքանչյուրը հավաստող բանաձևեր:

3.2. Էներգետիկ կախվածության գործոնն ու տնտեսական պատժամիջոցների քաղաքականությունը

Խոսելով տնտեսական պատժամիջոցներ կիրառելու որոշման վրա ազդող գործոնների մասին՝ հարկ է նշել, որ վերլուծաբանների կողմից առանձնացվում էին երկու գործոններ, որոնք կարող էին սահմանափակել ԳԴՀ քաղաքական ղեկավարության գործունեության ազատությունը: Առաջինը բիզնես շրջանակների չափազանցված ազդեցությունն ու միասնական հակասանկցիոն դիրքորոշման մասին սխալ պատկերացումն էր: ԳԴՀ քաղաքական գործիչների վրա ձեռներեցների ազդեցության սահմանափակ լինելու պատճառները քննարկվել են վերևում և կապված են գերմանական քաղաքականության և ընտրությունների գործընթացի յուրահատկությունների հետ: Մյուս կողմից տնտեսական շրջանակների կարծիքի ոչ միասնական լինելը ևս ներկայացված է վերևում:

Երկրորդ գործոնը, որը առանձնացնում էին վերլուծաբանները դա ԳԴՀ-ի՝ ՌԴ-ից ունեցած էներգետիկ կախվածությունն է, որը պետք է որ կանխեր պատժամիջոցների կիրառումն ու հարաբերությունների վատթարացումն ընդհանրապես: Այս առումով հետաքրքիր է ստուգել *էներգետիկ կախվածության* և *ՌԴ-ին նպաստավոր քաղաքական դիրքորոշում զբաղեցնելու* միջև պատճառահետևանքային կապի առկայությունը: Այդ նպատակով առաջ է քաշվում հետևյալ վարկածը. ***ԵՄ անդամ երկրները, որոնց էներգիայի ընդհանուր սպառման մեջ ՌԴ-ից ներկրված գազը ավելի մեծ մասնաբաժին է կազմում, ավելի բարենպաստ քաղաքականություն են վարում Ռուսաստանի նկատմամբ:***

ՌԴ-ից ներկրված գազի ծավալների և դրանց՝ ԵՄ անդամ երկրների՝ էներգիայի ընդհանուր սպառման մեջ զբաղեցրած մասնաբաժինների վերաբերյալ տվյալները վերցված են ԵՄ Հանձնաժողովի զեկույցից¹⁷³: Ինչ վերաբերում է ԵՄ անդամների՝ Ռուսաստանի նկատմամբ զբաղեցրած դիրքորոշումներին, ապա դրանք կողավորվել են՝ հիմք ընդունելով Մարկ Լեոնարդի և Նիկոլ Պոպեսկուի 2007թ. հրատարակված

¹⁷³ St 'u Assessment Report of Directive 2004/67/EC on Security of Gas Supply {COM(2009)363} / Commission of the European Communities. – Brussels.:SEC(2009)978, 2009.-76p.

հայտնի աշխատության¹⁷⁴ մեջ կատարված դասակարգումը: Հիշեցնենք, որ հեղինակները ԵՄ երկրները բաժանել են հինգ հիմնական խմբերի. 1. «նոր Սառը պատերազմի մարտիկներ»՝ Լեհաստան և Լիտվա, 2. «սառը պրագմատիկներ»՝ Չեխիա, Դանիա, Էստոնիա, Իռլանդիա, Լատվիա, Նիդերլանդներ, Շվեդիա, Ռումինիա և Մեծ Բրիտանիա, 3. «բարեկամական պրագմատիկներ»՝ Ավստրիա, Բելգիա, Բուլղարիա, Ֆինլանդիա, Հունգարիա, Լյուքսեմբուրգ, Մալթա, Սլովակիա, Սլովենիա և Պորտուգալիա, 4. «ռազմավարական գործընկերներ»՝ Գերմանիա, Ֆրանսիա, Իտալիա և Իսպանիա, 5. «տրոյական ձիեր»՝ Հունաստան և Կիպրոս: 1-ից 5-րդ կատեգորիաները կազմում են Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքական վերաբերմունքի ողջ եվրոպական սպեկտրը, որի վրա 1ին խմբի երկրները զբաղեցնում են խիստ բացասական դիրքորոշում, իսկ վերջին խմբի պետությունները՝ այդ սպեկտրի եզրային դրական հատվածը:

Վերոնշյալ երկրներից մի քանիսը ունեցել են դիրքորոշումների փոփոխություն՝ հատկապես կապված վերջին տարիների ուկրաինական ճգնաժամի հետ, և ներկայումս տեղավորվում են այլ կատեգորիայի մեջ: Սակայն վերը առաջարկված վարկածի ստուգման տեսանկյունից սույն ենթագլխում մեզ հետաքրքրում է ժամանակի որևէ կոնկրետ պահին այդ երկրների դիրքորոշման և նույն տարում դրանց՝ ՌԴ-ից ունեցած էներգետիկ կախվածության միջև կապի առկայության հարցը:

Վարկածը ստուգելու համար կիրառվել է խաչաձև աղյուսակների (կրոստաբուլյացիա) վիճակագրական մեթոդը՝ SPSS 22.0.0.0 ծրագրային փաթեթի կիրառմամբ, որի արդյունքները ներկայացված են աղյուսակ 6-ում:

Տողերում նշված են ԵՄ երկրների՝ վերը թվարկված 5 կատեգորիաները՝ ըստ ՌԴ-ի նկատմամբ զբաղեցրած դիրքորոշման: Սյունակներում բերված է երկրների դասակարգումը ըստ Ռուսաստանից ներկրվող գազի՝ պետության՝ ընդհանուր էներգիայի սպառման մեջ զբաղեցրած տոկոսային մասնաբաժնի: Այդ երկու խմբավորման եղանակների հատույթներին համապատասխանող երկրների քանակը տրված է աղյուսակի վանդակներում:

¹⁷⁴ St 'u Leonard M., Popescu N. A Power-Audit of EU-Russia Relations // European Council on Foreign Relations, ecfr.eu-07.11. 2007.-74p.

**Աղյուսակ 6. ԵՄ անդամ երկրների՝ ՌԴ նկատմամբ դիրքորոշումն ու
էներգետիկ կախվածությունը**

-	-	ՌԴ-ից ներկրած գազի տոկոսը էներգիայի ընդհանուր սպառման մեջ			Ընդամենը
-	-	1-10%	11-20%	21% և ավել	-
ՌԴ նկատմամբ դիրքորոշման կատեգորիա	1	1	0	1	2
	2	6	2	1	9
	3	8	1	1	10
	4	3	1	0	4
	5	2	0	0	2
Ընդամենը	-	20	4	3	27

Փիրսոնի χ^2 -թեստը վերադարձնում է 0.734 արժեքը, ինչը վկայում է այն մասին, որ զրոյական վարկածը մերժելու դեպքում սխալվելու հավանականությունը գերազանցում է 70%: Հասարակական գիտությունների մեջ ընդունված են զրոյական վարկածի մերժման դեպքում սխալվելու հավանականության 1%, 5% և 10% սահմանային արժեքները: Մեր դեպքում գերազանցվել է ամենաբարձր թույլատրելի մակարդակը: Հետևաբար չենք կարող մերժել զրոյական վարկածն առ այն, որ ՌԴ-ից էներգետիկ կախվածության և Ռուսաստանի նկատմամբ ԵՄ անդամ որևէ երկրի ավելի բարենպաստ քաղաքական դիրքորոշում զբաղեցնելու միջև կապ գոյություն չունի:

Էներգետիկ կախվածության ազդեցությունը Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքական դիրքորոշման վրա չափազանցված է հատկապես Սճաբոյի աշխարհատնտեսական մոտեցման մեջ¹⁷⁵: «Գերմանիան, Ռուսաստանը և աշխարհատնտեսության աճը» հայտնի աշխատության մեջ հեղինակը չափից ավել

¹⁷⁵ Տե՛ս Szabo S. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics .- London: Bloomsbury Academic, 2015.- 200p.

կարևորություն է տալիս նաև ձեռներեց շրջանակների լոբբինգի ազդեցությանը՝ անտեսելով մյուս գործոնները, ինչպես օրինակ ընտրագանգվածի դիրքորոշումները այս կամ այն արտաքին քաղաքական հարցի վերաբերյալ: Այդ իսկ պատճառով գրքի մի շարք կանխատեսումներ՝ կապված տնտեսական պատժամիջոցների շուտափույթ վերացման հետ չիրականացան:

Բացի նրանից, որ էներգետիկ և մասնավորապես գազի ներկրումից ունեցած կախվածությունը խիստ սահմանափակ ազդեցություն ունի եվրոպական երկրների՝ Ռուսաստանի նկատմամբ արտաքին քաղաքական դիրքորոշման վրա, հարկ է նաև նշել, որ մասնավորապես Գերմանիայի պարագայում վերջին տարիներին կա դրա նվազման միտումը: Այսպես եթե 1997թ. Ռուսաստանից գազի ներկրումը Գերմանիայի ընդհանուր գազի ներկրման մեջ կազմում էր 40.4%, ապա 2005թ.՝ 41.7%¹⁷⁶: 2008թ. այս ցուցանիշն աճել է՝ հասնելով 43.9%¹⁷⁷: Սակայն 2008թ. ռուս-վրացական պատերազմից և 2009թ. գազային ճգնաժամից հետո Գերմանիան սկսեց նվազեցնել Ռուսաստանից էներգետիկ կախվածությունը և 2014թ. արդեն գազի միայն 38.6% էր ներկրվում ՌԴ-ից, իսկ 2015թ.՝ 34.6%¹⁷⁸: Այս միտման պահպանման դեպքում էներգետիկ կախվածության գործոնի դերը ռուս-գերմանական հարաբերություններում միայն նվազելու է:

Ենթազլուխն ամփոփելով՝ հարկ է նշել, որ միևնույն ժամանակ էներգետիկ կախվածության գործոնը որոշիչ դեր չի խաղում եվրոպական երկրների՝ Ռուսաստանի նկատմամբ դիրքորոշումը թելադրելու հարցում: Ուստի և պատահական չէ, որ ՌԴ-ից ունեցած Գերմանիայի էներգետիկ կախվածության բարձր աստիճանը զսպող գործոն չհանդիսացավ տնտեսական պատժամիջոցների կիրառման հարցում:

Հետաքրքրական է նաև այն փաստը, որ 2008թ.-ից ի վեր Գերմանիան նվազեցնում է իր էներգետիկ կախվածությունը Ռուսաստանից՝ գազի ներկրման մեջ

¹⁷⁶ St ' u Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle. Entwicklung der Erdgaseinfuhr in die Bundesrepublik Deutschland, 1998-2013.- Berlin, 2014.

¹⁷⁷ Նույն տեղը:

¹⁷⁸ St ' u Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle. Entwicklung des deutschen Gasmrktes (monatliche Bilanz 1998 – 2016, Einfuhr seit 1960).

http://www.bafa.de/SharedDocs/Downloads/DE/Energie/egas_entwicklung_1991.html

(հասանելի է առ 04.02.2017թ.)

Ռուսաստանի մասնաբաժինը կրճատելով ավելի քան 10%-ով կամ ընդհանուր գազի ներկրման շուրջ 5%-ով:

3.3. Պատժամիջոցները, «նորմանդական ձևաչափով» բանակցությունները և Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության դինամիկան

Թեպետ պատժամիջոցների հիմնախնդիրը բավականին ուսումնասիրված է միջազգային հարաբերություններում, այնուամենայնիվ համեմատաբար քիչ ուշադրություն է դարձվել ռազմական գործողություններին զուգահեռ տնտեսական պատժամիջոցների կիրառության արդյունավետության վերլուծությանը:

Սույն ենթագլխում փորձ է կատարվել վերլուծելու Ռուսաստանի դեմ պատժամիջոցների քաղաքականության ազդեցությունը Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության հետագա էսկալացիայի վրա:

Խաղերի տեսության կիրառմամբ կառուցված մոդելում մաթեմատիկորեն դուրս են բերվում պատժամիջոցների արդյունավետության համար անհրաժեշտ պայմանները:

Առաջարկվող շարունակական խաղը (*Հավելված 2* նկ. 2.1) ունի երկու խաղացող՝ ռուսական կողմը (ներառյալ Դոնեցկի և Լուգանսկի ուժերը) և Գերմանիան/ԵՄ: Խաղը սկսում է Ռուսաստանը՝ ընտրություն կատարելով երկու որոշման հնարավորությունների միջև՝ գնալ էսկալացիայի (E) թե ոչ (N): Եթե Ռուսաստանն ընտրում է երկրորդ տարբերակը խաղն ավարտվում է: Հակառակ դեպքում Գերմանիան ընտրում է պատժամիջոցների գործող մակարդակը պահպանելու կամ հաջորդ՝ ավելի բարձր մակարդակին անցնելու միջև: Երկու դեպքում էլ խաղը շարունակում է Ռուսաստանը՝ կրկին ընտրելով իր՝ վերոնշյալ գործողությունների միջև:

Ռուսաստանի շահույթի ֆունկցիան բաղկացած է տվյալ մակարդակի էսկալացիայից ստացած ռազմավարական շահույթից, ղեկավարության քաղաքական վարկանիշի փոփոխությունից, որ տեղի կունենա տվյալ էսկալացիայի դեպքում, և տվյալ էսկալացիայի մակարդակի դեպքում հաստատվելիք պատժամիջոցների պատճառած վնասի մասին պատկերացումից:

Այսպիսով յուրաքանչյուր որոշման կետում Ռուսաստանի համար էսկալացիայի գնալը որպես ռացիոնալ որոշում ընտրելու համար պայմանը ձևակերպվում է *Հավելված 2-ի* (2.1) բանաձևով:

Կարող ենք էսկալացիայի հաջորդական փուլերում քաղաքական վարկանիշի շահույթները ընդունել որպես հավասար արժեքներ, քանի որ դժվար է պատկերացնել Վ. Պուտինի քաղաքական վարկանիշի հետագա աճը առանց այն էլ ռեկորդային 85-90 տոկոսի 2014-2015թթ. ցուցանիշներից¹⁷⁹: Միևնույն ժամանակ, հիմնվելով Թրեյսմանի աշխատության¹⁸⁰ և Լևադա կենտրոնի տվյալների վրա¹⁸¹, կարող ենք ենթադրել, որ էսկալացիայի դեպքում քաղաքական վարկանիշը չի նվազում: Այսպիսով (2.1) բանաձևը կարող է պարզեցվել (2.2) կամ որ նույնն է (2.3) տեսքի, ինչը նշանակում է, որ եթե պատժամիջոցների հասցրած վնասի գնահատումը ռուսական ղեկավարության կողմից ավելի բարձր լինի, քան տվյալ էսկալացիայից սպասվելիք ռազմավարական շահույթը, էսկալացիան տեղի չի ունենա:

Եթե առաջարկված խաղի մոդելը համապատասխանեցնենք 2014-2015 թթ. իրադարձություններին, ապա կստանանք հետևյալ պատկերը: «Մեծ ութնյակի»՝ Սոչիում կայանալիք նիստը չեղարկելու վերաբերյալ 2014 թ. մարտի 3-ին ընդունված որոշումից մինչև 2015 թ. դեկտեմբերի 21-ին ընդունված՝ տնտեսական պատժամիջոցները մինչև 2016 թ. հուլիսի 31 երկարաձգելու մասին որոշումը ընկած ժամանակամիջոցը համապատասխանում է մեր առաջարկած խաղի մոդելի ժամանակագրական սահմաններին: Գերմանիայի կամ ԵՄ-ի որոշման կետերը համապատասխանում են Եվրոպական խորհրդի կայքում ներկայացված՝ այս կամ այն տեսակի պատժամիջոցներին վերաբերող 30 որոշումներին¹⁸²: Տրամաբանորեն Ռուսաստանի առաջին որոշման կետը նախորդում է Գերմանիայի առաջին որոշման կետը, իսկ հետագա կետերը ժամանակագրորեն բաշխված են գերմանական կետերի միջև ընկած միջակայքերում:

¹⁷⁹ Տե՛ս Levada-Center. Indices. 2015, <http://www.levada.ru/eng/indexes-0> (հասանելի է առ 23/01/2016 թ.)

¹⁸⁰ Տե՛ս Treisman D. Putin's Popularity: Why did Support for the Kremlin Plunge, then Stabilize?// Department of Political Science University of California, Los Angeles and International Center for the Study of Institutions and Development, Higher School of Economics, Moscow.: -February 1, 2014. --27p. https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/PAPERS_NEW/Putins%20popularity%20draft%20Jan%202014%203.pdf (հասանելի է առ 02.12.2017թ.)

¹⁸¹ Տե՛ս Levada-Center, նույն տեղը:

¹⁸² Տե՛ս General Secretariat of the Council. Timeline - EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine. 2015. <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/> (հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

Խաղերի տեսության միջոցով առաջ քաշված վարկածը՝ պատժամիջոցների՝ Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության էսկալացիան զսպելու հարցում հնարավոր արդյունավետության վերաբերյալ, առաջարկում ենք ստուգել բացասական քինոմիալ ռեգրեսիայի միջոցով:

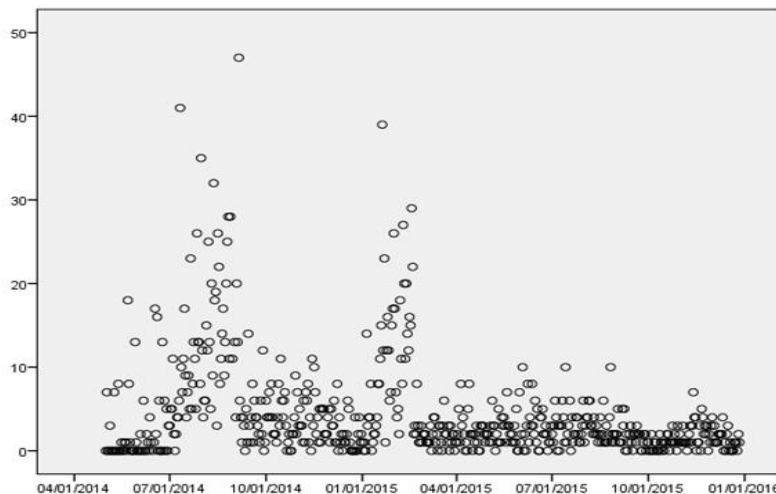
Առաջարկվող վիճակագրական մոդելի կախյալ փոփոխական ընտրվել է ուկրաինական զինված ուժերի և զինյալ խմբավորումների օրական զոհերի թվաքանակը: Այս փոփոխականը ընտրվել է որպես հակամարտության ինտենսիվության գործոնը փոխարինող (պրոքսի) փոփոխական: Յուրաքանչյուր դիտարկում համապատասխանում է նշված ժամանակաշրջանում յուրաքանչյուր օրվա զոհերի թվին: Օգտագործվել են Ուկրաինայի Ազգային անվտանգության և պաշտպանության ծառայության Տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոնի պաշտոնական տվյալները¹⁸³: Կապված տվյալների հավաստիության հետ, ցանկանում ենք նշել, որ հեղինակը չի բացառում ոչ լիովին ճշգրիտ տվյալների ներկայացումը: Սակայն պետք է նշել, որ մեզ հետաքրքրում են ոչ թե տվյալների իրական արժեքները, այլ դրանց դինամիկան կամ հարաբերական արժեքների փոփոխությունը: Ենթադրենք, որ եթե ուկրաինական կողմը ներկայացնում է իրականից 2 կամ ավելի անգամ ցածր թվեր յուրաքանչյուր օրվա համար, ապա միևնույն է մոդելը կարող է որսալ հակամարտության ինտենսիվության փոփոխությունը, քանզի իրական արժեքից մոտավորապես համաչափ կերպով նվազեցված կլինեն բոլոր օրերին համապատասխանող տվյալները:

Կախյալ փոփոխականի դինամիկան պատկերված է նկ. 7-ում:

Առանց վիճակագրական վերլուծության ակնհայտ են պատկերի երկու գագաթները: Առաջինը համապատասխանում է 2014թ. ամառվա թեժ մարտերին, իսկ երկրորդը՝ Դեբալցևկոյի ճակատամարտին: Սրանք այն դեպքերն են, երբ էսկալացիայի արժևորումը ռուսական կողմի և ռուսամետ զինված կազմավորումների համար ամենաբարձրն էր. 2014թ. ամառվա դեպքում խոսքը գնում էր Դոնեցկի և Լուգանսկի հնարավոր անկման մասին:

¹⁸³ Информационно-аналитический центр Национальной безопасности Украины.- Новости.
<http://mediarnbo.org/?lang=ru> (հասանելի է առ 24.07.2016 թ.)

Միջազգային ճգնաժամային խմբին տրված հարցազրույցում¹⁸⁴ Դոնեցկի «բարձրաստիճան պաշտոնյաներից» մեկը նշել է, որ իրենք զգուշացրել են ռուսական ղեկավարությանը, որ առանց խոշոր ռուսական օգնության ի վիճակի չեն լինի պահել դիրքերը մի քանի շաբաթից ավել: Դեբալցևկոյի դեպքում խոսքը գնում էր էսկալացիայի դեպքում համեմատաբար նվազ ջանքերով կարևոր ռազմական հաղթանակի մասին:

Նկ. 5. Ուկրաինական կողմի օրական զոհերի վիճակագրությունը

Սակայն եթե բացառենք ռազմական տեսանկյունից էսկալացիայի բարձր արժևորմանը համապատասխանող այս երկու ժամանակամիջոցները, գծապատկերի վրա ստացվում է ավելի բարդ օրինաչափություն, որը և վիճակագրորեն ուսումնասիրվելու է սույն ենթագլխում:

«Բրենտ» նավթի գինն ու դոլար/ռուբլի փոխարժեքն ընտրվել են որպես անկախ փոփոխականներ: Կարելի է ենթադրել, որ նավթի ավելի բարձր գները կարող են Ռուսաստանի ղեկավարությանը դրդել ավելի ինքնավստահ քայլերի ուկրաինական ճգնաժամի հարցում՝ նպաստելով մարտերի ուժգնության բարձրացմանը: Միևնույն ժամանակ ազգային արժույթի՝ ռուբլու անկումը կարող է շեղել ուշադրությունը ներքին հարցերի վրա և ավելի դժվար դարձնի հետագա էսկալացիան՝ բերելով մարտերի

¹⁸⁴ Տե՛ս Eastern Ukraine: a Dangerous Winter /International Crisis Group.-Report No 235 /Europe&Central Asia, 28.12.2014. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/eastern-ukraine-dangerous-winter>

ուժգնության անկմանը: Բրենտ նավթի գները վերցված են NASDAQ բորսայի տվյալների շտեմարանից¹⁸⁵, իսկ դոլար/ռուբլի փոխարժեքի տվյալները՝ ՌԴ Կենտրոնական բանկի շտեմարանից¹⁸⁶:

Մոդելի շրջանակներում ստուգվող հաջորդ վարկածը վերաբերում է պատժամիջոցների ազդեցությանը հակամարտության ուժգնության վրա: Տեսականորեն պատժամիջոցները պետք է ազդեն դեֆսկալացիայի որոշում կայացնելու վրա տնտեսական վնասներ պատճառելու միջոցով: Այսպիսով պատճառահետևանքային կապը տնտեսական պատժամիջոցների և հակամարտության ուժգնության փոփոխականների միջև անցնում է ՀՆԱ-ի աճի փոփոխականով. այսինքն պատժամիջոցները ազդում են ՀՆԱ-ի աճի վրա, իսկ ՀՆԱ-ի աճի ավելի ցածր ցուցանիշները բերում են հակամարտության ուժգնության մակարդակի իջեցմանը: ՌԴ ՀՆԱ-ի քառորդային աճի դինամիկայի վերաբերյալ տվյալները վերցված են ՌԴ Պետական վիճակագրության դաշնային ծառայության շտեմարաններից¹⁸⁷: Ներառվել են նաև Ուկրաինայի ՀՆԱ-ի աճի ցուցանիշները:

Գրականության մեջ նշվող¹⁸⁸ հաջորդ հնարավոր պատճառահետևանքային ուղին, որով պատժամիջոցները կարող են ազդել հակամարտության ուժգնության վրա, դա պատժամիջոցների տնտեսական հետևանքների արդյունքում դժգոհության բարձրացումն է բնակչության շրջանում՝ երկրի քաղաքական կուրսի նկատմամբ, որը և պատճառ է հանդիսացել պատժամիջոցների կիրառման: Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանի մասնավոր դեպքին, պետք է նախ հասկանալ՝ 1. պատժամիջոցների կիրառումից և առհասարակ 2014թ. սկսված երկրի տնտեսական դժվարությունների ի հայտ գալուց հետո ինչպես է փոփոխվել հանրային կարծիքը Ռուսաստանում¹⁸⁹, 2. արդյոք հանրային

¹⁸⁵ St'u End of Day Commodity Future Price Quotes for Crude Oil Brent. NASDAQ. [nasdaq.com](http://www.nasdaq.com/markets/crude-oil-brent.aspx?timeframe=2y)
<http://www.nasdaq.com/markets/crude-oil-brent.aspx?timeframe=2y>, (հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

¹⁸⁶ Динамика курсов доллара США и евро к рублю и показатели биржевых торгов (01.03.2014г.- 31.12.2015г.). Центральный банк Российской Федерации.
http://www.cbr.ru/hd_base/Default.aspx?Prtid=micex_doc (հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

¹⁸⁷ St'u Федеральная служба государственной статистики.- Валовой внутренний продукт: квартальные данные (1995-2015гг). http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/accounts/# (հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

¹⁸⁸ St'u Allen S. H. The Domestic Political Costs of Economic Sanctions // The Journal of Conflict Resolution. - 2008.-Vol. 52.-No 6.- P. 916-944.

¹⁸⁹ Այս հարցը քննարկվել է 3.1. ենթագլխում:

կարծիքի փոփոխությունը ազդել է հակամարտության ուժգնության վրա և եթե այո, ապա ինչպես: Այդ իսկ պատճառով մոդելի մեջ ներառվել են նաև հետևյալ երկու անկախ փոփոխականները՝ 1. նախագահ Վ. Պուտինի քաղաքական վարկանիշի ցուցանիշները և 2. երկրի ընդհանուր քաղաքական կուրսի գնահատման վերաբերյալ հանրային կարծիքի ցուցանիշները: Երկու փոփոխականների համար էլ տվյալները վերցված են Լևադա կենտրոնի կայքից¹⁹⁰:

Աղյուսակ 7-ում ներկայացված են վիճակագրական վերլուծության արդյունքները: Առաջին սյունակում բերված են մոդելի մեջ ներառված փոփոխականները, երկրորդում դրանց կախյալ փոփոխականի վրա ազդեցության լոգ գործակիցները, իսկ երրորդում արժեքականության մակարդակները: Արժեքականության $p \leq 0.05$ մակարդակում նշանակալի են առաջին երեք փոփոխականները, իսկ $p \leq 0.1$ մակարդակում՝ առաջին չորսը:

Գործակիցները ցույց են տալիս, որ նավթի գների, ՌԴ-ի և Ուկրաինայի ՀՆԱ-ների աճի տեմպերի անկմանը զուգահեռ նվազում է նաև հակամարտության ուժգնությունը: Այստեղ հարկ է նշել, որ տնտեսագիտական գրեթե բոլոր վերլուծությունները միակարծիք են, որ ՌԴ ՀՆԱ-ի աճի տեմպերի անկման վրա շատ ավելի ազդել է նավթի գների անկումը, քան տնտեսական պատժամիջոցները: Հետազոտություններից մեկը նշում է, որ վնասի միայն 10% է պատճառվել պատժամիջոցների հաշվին¹⁹¹: Ուստի պատժամիջոցները այնուամենայնիվ հանգեցրել են հակամարտության ուժգնության անկմանը, սակայն դրանց ազդեցությունը բավականին սահմանափակ է եղել: Մյուս կողմից երկրի քաղաքական կուրսի գնահատականի ցուցանիշների աճը միայն բարձրացնում է հակամարտության ուժգնության աստիճանը:

Դիսպերսիայի գործակցի արժեքը ցույց է տալիս, որ ավելի նպատակահարմար է բացասական բինոմիալ ռեգրեսիայի կիրառությունը, այլ ոչ Պուասոնի ռեգրեսիայի:

¹⁹⁰ St' u Levada-Center. Indices.- 2015 <http://www.levada.ru/eng/indexes-0> (հասանելի է առ 23/03/2016).

¹⁹¹ St' u Докучаев Д. Санкционная десятина // Новые известия.-30.09. 2015.
<http://www.newizv.ru/economics/2015-09-30/228107-sankcionnaja-desjatina.html>
(հասանելի է առ 29.11.2017թ.)

Աղյուսակ 7. Բացասական բինոմիալ վերլուծության արդյունքները

Փոփոխականներ	Գործակիցներ	Արժեքականության մակարդակ
Բրենտ նավթի գինը	0.023	0.000 ¹⁹²
ՌԴ ՀՆԱ աճ	0.094	0.007
Ուկր. ՀՆԱ աճ	0.030	0.013
Երկրի կուրսի գնահատում	0.067	0.094
Դոլար/Ռուբլի փոխարժեք	-0.001	0.933
ՌԴ նախագահի վարկանիշ	-0.016	0.754
Դիսպերսիա	0.410	-

Հակամարտության դինամիկայի հետ բացի վերոնշյալ գործոններից սերտորեն փոխկապակցված է նաև «նորմանդական քառյակի» ձևաչափով ընթացող բանակցային գործընթացը, որի առանցքային կետերի վերլուծությանը կանդիդատականք ստորև:

Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության կարգավորման շուրջ առաջին դիվանագիտական ջանքերը կապված էին 2014թ. ապրիլին այսպես կոչված «Ժնևյան ձևաչափի» հետ, որը ներառում էր Ուկրաինան, Ռուսաստանը, ԵՄ և ԱՄՆ: Դրանք սակայն չտվեցին որևէ շոշափելի արդյունք: Երկրորդ փորձն արտահայտվեց Ուկրաինայի վերաբերյալ եռակողմ կոնտակտային խմբի ստեղծման տեսքով, որի մեջ մտնում էին Ուկրաինայի, Ռուսաստանի և ԵԱՀԿ-ի ներկայացուցիչները: Դրա շրջանակներում 2014թ. սեպտեմբերի 5-ին Ուկրաինայի, Ռուսաստանի, Դոնեցկի և Լուգանսկի ժողովրդական Հանրապետությունների ներկայացուցիչների կողմից

¹⁹² 0.000 ցուցանիշը պատճենված է SPSS ծրագրով ստացված աղյուսակից: Դա նշանակում է, որ կապը նշանակալի է 0.001 մակարդակում, այլ ոչ 0, քանի որ ծրագիրը ցուցադրում է նշանակալիության մակարդակը միայն մինչև հազարերորդական կոտորակը:

ստորագրվեցին «Մինսկ 1» անունը ստացած փաստաթղթերը: Այնուամենայնիվ «Մինսկ 1»-ի շրջանակներում համաձայնեցված զինադադարը չպահպանվեց, իսկ 2015թ. սկզբին ամբողջովին փլուզվեց Դեբալցևոյի ճակատամարտով: Այս էսկալացիան կանգնեցնելու նպատակով ակտիվացան բանակցությունները «Նորմանդական ձևաչափի» շրջանակներում: Վերջինս ներառում էր Ռուսաստանը, Գերմանիան, Ֆրանսիան և Ուկրաինան: Բանակցությունների արդյունքում 2015թ. փետրվարի 12-ին ստորագրվեց միջոցառումների 13 հիմնական խումբ ներառող պայմանագիրը, որը կոչվեց «Մինսկ 2»: Նոր ձևաչափին բավարար հեղինակություն հաղորդելու նպատակով դրույթների վերաբերյալ բանակցություններին մասնակցում էին մասնակցող կողմերի առաջին անձինք: Ինչպես երևում է նկ.5-ից «Մինսկ 2»-ից հետո տեղի չունեցան Դեբալցևոյի և 2014թ. ամռանը տեղի ունեցած էսկալացիաների մակարդակի նոր սրացումներ, սակայն կայուն զինադադար այդպես էլ չհաստատվեց:

«Նորմանդական քառյակի» առաջին հանդիպումը տեղի ունեցավ 2014թ. հունիսի 6-ին Նորմանդիայում (Ֆրանսիա) Երկրորդ աշխարհամարտի ընթացքում դաշնակիցների կողմից երկրորդ ճակատի բացման 70-րդ տարեդարձի տոնակատարության օրը: Դրան մասնակցում էին Ռուսաստանի, Գերմանիայի, Ֆրանսիայի և Ուկրաինայի առաջին պաշտոնյաները: Հետագայում հանդիպումներ են տեղի ունեցել նախագահների և կանցլերի, ինչպես նաև արտգործնախարարությունների ներկայացուցիչների մակարդակով Միլանում, Բեռլինում, Մինսկում, Փարիզում, Մյունխենում: Բանակցություններն ընթացել են նաև հեռախոսազրույցների միջոցով: «Նորմանդական քառյակի» ձևաչափով բանակցային գործընթացը կարելի է պայմանականորեն բաժանել երկու մասի. մինչև «Մինսկ 2» համաձայնագրի կնքումը բանակցություններն ընթանում էին դրա դրույթների հստակեցման շուրջ, իսկ դրանից հետո դրանք հիմնականում վերաբերում էին այդ դրույթների իրականացման հարցերին:

«Մինսկ 2»-ի 13 կետերը ներառում էին այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք էին.

- զինադադարի հաստատումը,
- ծանր զինատեսակների հեռացումը շփման գծից և անվտանգության գոտու ստեղծումը,

- զինադադարի և ծանր զինատեսակների հեռացման մշտադիտարկումը ԵԱՀԿ-ի կողմից,
- տեղական ընտրությունների վերաբերյալ դրույթները,
- համաներումը,
- ռազմագերիների փոխանակումը,
- հումանիտար օգնությունը,
- սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների լիակատար վերականգնման ընթացակարգի որոշումը,
- ռուս-ուկրաինական սահմանի ուկրաինական կողմի վերահսկման փոխանցումը Կիևի իշխանություններին,
- բոլոր օտարերկրյա զինված ուժերի, ռազմական տեխնիկայի և վարձկանների հեռացումը շփման գծից, ապօրինի զինված խմբավորումների զինաթափում,
- սահմանադրական բարեփոխումները՝ ներառյալ ապակենտրոնացումը և Դոնեցկի և Լուգանսկի հատուկ կարգավիճակի սահմանումը,
- ԵԱՀԿ-ի չափանիշներին համապատասխան ընտրությունների անցկացումը՝ ԺՀՄԻԳ-ի դիտորդների մասնակցությամբ,
- եռակողմ աշխատանքային խմբերի ստեղծումը:

Թեպետ «Մինսկ 2»-ի ստորագրումը որոշակիորեն համընկավ հակամարտության՝ ծաղր ուժգնության երկարատև փուլ մտնելու հետ, այնուամենայնիվ հիմնական դրույթների բնույթը տեղիք տվեց կողմերի միջև անհամաձայնության՝ պայմանագրի իրականացման հաջորդականության շուրջ: Այսպես Կիևի պնդմամբ առաջին հերթին պետք է իրականացվեն զինադադարի հաստատումը, ծանր հրետանու, օտարերկրյա զինված խմբավորումների և վարձկանների հեռացումը, ռազմագերիների փոխանակումը և սահմանի նկատմամբ վերահսկողության վերականգնումը: Ընտրությունների և Դոնբասի շրջանի որոշակի հատվածների հատուկ կարգավիճակի մասին օրենքի ընդունումը չեն կարող իրականացվել ներկայիս անկայուն իրավիճակում, երբ բացակայում են անվտանգության երաշխիքները:

Մինչդեռ ռուսական կողմը առաջին հերթին կարևորում է սահմանադրական բարեփոխումների անցկացումը, ապակենտրոնացումը, ընտրությունների անցկացումը, դաշնայնացումը (ֆեդերալիզացիան), Դոնբասի հատուկ կարգավիճակի մասին օրենքի ընդունումը և համաներումը: Իրենց հերթին Գերմանիան և Ֆրանսիան կոչ են անում կողմերին իրականացնել Մինսկի համաձայնագրի դրույթները: ԳԴՀ արտգործնախարարությունը նույնիսկ կազմել էր ընտրությունների անցկացման ճանապարհային քարտեզ և փորձ էր արել Կիևին համոզելու ջանքեր գործադրել վիճահարույց շրջաններում ընտրություններ կազմակերպելու ուղղությամբ: Ընտրությունների հարցում սակայն լուրջ դժվարություններ կան՝ կապված դիտորդների, ներքին տեղահանված անձանց և համաուկրաինական կուսակցությունների մասնակցության հետ:

«Մինսկ 2» համաձայնագիրը ստորագրվել է այն ժամանակ, երբ ուկրաինական զինված ուժերը գտնվում էին լուրջ ռազմական ճնշման տակ, ուստի և ռուսական կողմին հաջողվել է համաձայնագրի տեքստի մեջ ներառել իր շահերից բխող մի շարք դրույթներ, ինչպես ապակենտրոնացումը, հատուկ կարգավիճակն ու համաներումը: Կողմերը սակայն միմյանց վրա են բարդում պայմանագրի դրույթների չիրականացման մեղքը՝ փոխադարձ միմյանց մեղադրելով իրենց համար վերոնշյալ առաջնահերթ դրույթների չիրականացման մեջ՝ իրենց կողմից մյուս դրույթների չիրականացումը պայմանավորելով մյուս կողմի փակուղային քաղաքականությամբ: Հաշվի առնելով «Մինսկ 2»-ի բոլոր դրույթների փաթեթային և համաժամանակյա իրականացման ցածր հավանականությունը, ինչպես նաև առաջնորդվելով ենթագլուխ 3.4-ում նկարագրված ռազմավարական հաշվարկներով՝ ԳԴՀ արտգործնախարար Ֆրանկ-Վալթեր Շթայնմայերը 2016թ. մայիսին առաջարկեց փոխարինել պատժամիջոցների վերացման համար «Մինսկ 2»-ի ամբողջական իրականացման պայմանը՝ վերջինիս աստիճանական իրականացման դիմաց պատժամիջոցների աստիճանական թեթևացման պայմանով:

Հիմնվելով 2014-2016 թթ. իրադարձությունների և գործընթացների վերլուծության վրա՝ կարելի անել հետևյալ եզրակացություններ:

Պատժամիջոցների կուրսի ընդունմանը Գերմանիայի ղեկավարության կողմից մեծապես նպաստեց երկրի հանրության հզոր աջակցությունը այդ քաղաքական գծին՝ չնայած Գերմանիային հասցվող տնտեսական վնասին: Հետաքրքրական է, որ գերմանական հասարակական կարծիքը արմատապես փոխվեց 2014 թ. մարտին Ղրիմի միացումից մինչև 2014 թ. հուլիս ընկած ժամանակաշրջանում:

Խաղերի տեսության մեթոդի կիրառմամբ արված վերլուծության հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ պատժամիջոցներ կիրառելու որոշումը ընդունելիս Բեռլինի կառավարող շրջանակները չէին ակնկալում Ղրիմի վերադարձը Ռուսաստանի կողմից՝ ստատուս քվոյի վերականգնումը, առավել ևս այն դեպքում, որ սկզբնական պատժամիջոցները վերաբերում էին առանձին անհատների և ոչ Ռուսաստանի տնտեսության սեկտորներին: Պատժամիջոցներ կիրառելու որոշման վրա ազդել են հիմնականում ընտրազանգվածի պահանջները բավարարելը կամ որ նույնն է նվազեցնել լսարանային ծախսերը, եթե օգտագործենք խաղերի տեսության տերմինաբանությունը և հետագա էսկալացիան կանխելը:

Այն բանից հետո, երբ նախնական պատժամիջոցները ձախողվեցին Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության ուժգնության աճը զսպելու հարցում, մտցվեցին ավելի հզոր՝ տնտեսական պատժամիջոցներ, որոնց գործունեության ժամկետը երկարացվել է մի քանի անգամ: Սույն ենթագլխում մեջ կատարված վիճակագրական վերլուծության արդյունքները փաստում են, որ հակամարտության ուժգնությունը նվազեցնող գործոնները 2014-2015թթ. եղել են նավթի գների անկումը, ինչպես նաև ՌԴ և Ուկրաինայի ՀՆԱ-ների աճի տեմպերի դանդաղումը:

3.4.Ուկրաինական ճգնաժամի հնարավոր զարգացումների մոդելավորումը

Այժմ դիտարկենք ուկրաինական ճգնաժամի շուրջ ռուս-գերմանական հարաբերություններում ձևավորված կարծես թե պատային իրավիճակը, երբ զիջումներ չեն արվում կողմերից և ոչ մեկի կողմից: Անցում կատարենք խաղի էքստենսիվ ձևաչափից նորմալ կամ ռազմավարական ձևաչափի: Այս տեսակի մոդելները կիրառվում են «ով կթարթի առաջինը» տրամաբանությամբ զարգացող հակամարտությունների վերլուծության ժամանակ: Խաղի շահության մատրիցան ունի հետևյալ տեսքը (աղ. 8):

Աղյուսակ 8. Ուկրաինական ճգնաժամի խաղի շահության մատրիցա

-	-	Գերմանիա	
-	-	շարունակել	զիջել
Ռուսաստան	շարունակել	R_3, G_2	R_4, G_1
	զիջել	R_1, G_3	R_2, G_4

Որտեղ $R_1 < R_2 < R_3 < R_4$ ռուսական կողմի շահույթներն են, իսկ $G_1 < G_2 < G_3 < G_4$ ՝ Գերմանիայի: Ռուսաստանի համար լավագույն սցենարն է, երբ Գերմանիան (և ԵՄ) դադարեցնում են պատժամիջոցները, իսկ ստատուս քվոն չի վերականգնվում, և Ռուսաստանը պահպանում է ռազմավարական շահույթը: Վատագույն սցենարն է, երբ Ռուսաստանը գնում է զիջումների, սակայն պատժամիջոցները չեն վերացվում: Գերմանիայի համար խաղի լավագույն ելքն է պատկերացվում հակամարտության լուծումը Ռուսաստանի կողմից զիջումների ճանապարհով, Մինսկի համաձայնությունների լիակատար իրականացմամբ և պատժամիջոցներից ու ռուսական հակապատժամիջոցներից ստացվող տնտեսական վնասի դադարեցման պարագայում՝ դրանց չեղարկման արդյունքում¹⁹³: Բեռլինի համար վատագույն սցենարը պատժամիջոցների վերացման դեպքում Ռուսաստանի կողմից Ուկրաինայի արևելքում ակտիվ հակակիկյան գործունեության ծավալումն է, այդ թվում ռազմական

¹⁹³ Գերմանիայի համար իդեալական, բայց խիստ անհավանական սցենարի դեպքում տեղի է ունենում նաև Ղրիմի վերադարձը:

գործողությունների խթանման տեսքով: Այս դեպքում գերմանական ղեկավարությունը թույլ կերևա սեփական լսարանի առջև և կկրի «լսարանային ծախսեր»:

Ավելի ակնառու տեսքով աղյուսակ 8 կարելի է ներկայացնել աղյուսակ 9-ի տեսքով՝ փոխարինելով կողմերի՝ տառերով ներկայացված շահույթները օրդինալ թվերով, որոնք ցույց են տալիս սցենարների միջև նախապատվությունները: Սակայն օրդինալ թվերը չեն արտահայտում, թե որքանով է մի սցենարը նախընտրելի մյուսին: Այսպես օրինակ «4-3» կարող է հավասար չլինել «3-2»:

Աղյուսակ 9. Ուկրաինական ճգնաժամի խաղի շահութային մատրիցան՝ օրդինալ թվերով

-	-	Գերմանիա	
-	-	շարունակել	Զիջել
Ռուսաստան	շարունակել	3, 2	4, 1
	Զիջել	1, 3	2, 4

Միանգամյա խաղարկման դեպքում «շարունակել-շարունակել» ելքը Նեշի հավասարակշռությունն է¹⁹⁴: Հարկ է նշել, որ առաջադրված խաղը էականորեն տարբերվում է միջազգային հարաբերությունների վերլուծության մեջ հաճախ կիրառվող «բանտարկյալի երկընտրանք» կոչվող խաղից¹⁹⁵: Առաջին հերթին տարբերությունն այն է, որ քննարկվող խաղի Նեշի հավասարակշռությունը Պարետ-օպտիմալ¹⁹⁶ է, մինչդեռ «բանտարկյալի երկընտրանքինը»՝ ոչ: Այսինքն «բանտարկյալի երկընտրանքի» խաղի դեպքում երկու կողմերն էլ համագործակցության միջոցով

¹⁹⁴ Տե՛ս Նեշի հավասարակշռությունը երկու և ավելի խաղացողների համար խաղի ռազմավարությունների համախումբն է, որի դեպքում խաղացողների ոչ մեկը չի կարող ավելացնել սեփական շահույթը՝ փոխելով իր ռազմավարությունը, եթե մյուս խաղացողները չեն փոխում իրենց ռազմավարությունները: Ավելի մանրամասն տե՛ս Osborne M. J. An Introduction to Game Theory.-Oxford : Oxford University Press, 2003.-685p., նույն տեղում:

¹⁹⁵ Ավելի մանրամասն տե՛ս Osborne M. J. An Introduction to Game Theory.-Oxford : Oxford University Press, 2003.-685p. նույն տեղում:

¹⁹⁶ Օպտիմալությունը ըստ Պարետոյի որոշակի համակարգի այնպիսի վիճակն է, որի դեպքում համակարգը բնութագրող ոչ մի մասնավոր ցուցանիշի արժեքը չի կարող բարելավվել՝ առանց մյուսների վատթարացման:

կարող են ավելացնել սեփական շահույթները, ինչն այդպես չէ քննարկվող խաղի պարագայում:

Սակայն պատկերը փոխվում է, եթե դիտարկենք ներկայացված խաղի անվերջ կրկնվող տարբերակը, ինչը մոտեցնում է վերլուծությունն իրականությանը: Անվերջ խաղարկման դեպքում խաղացողների հնարավոր շահույթների կոմբինացիաների բազմությունը ներկայացված է Հավելված 3-ի նկ. 3.1-ում:

Այժմ շահույթների բոլոր հնարավոր կոմբինացիաների բազմությունից առանձնանցնեք Նեշի հավասարակշռությունների բազմությանը համապատասխանող կոմբինացիաները: Քանի որ Ռուսաստանը կարող է երաշխավորել «3» շահույթը, յուրաքանչյուր փուլում ընտրելով «շարունակել» ռազմավարությունը, բացառվում են բոլոր այն կոմբինացիաները, որոնց դեպքում Ռուսաստանի շահույթը պակաս է 3-ից: Միննույն ժամանակ, իմացությունը, որ «շարունակել» ռազմավարությունը դոմինանտ է Ռուսաստանի համար, Գերմանիայի համար դոմինանտ է դարձնում սեփական «շարունակել» ռազմավարությունը: Այսպիսով խաղալով «շարունակել» Գերմանիան կարող է երաշխավորել «2» շահույթը: Հետևաբար բացառվում են նաև այն բոլոր կոմբինացիաները, որոնց դեպքում Գերմանիայի շահույթը պակաս է 2-ից: Կոմբինացիաների մնացյալ բազմությունը համապատասխանում է Նեշի հավասարակշռությունների բազմությանը, որը պատկերված է ուղղանկյուն եռանկյան տեսքով Հավելված 3-ի նկ. 3.2-ում:

Ուղղանկյուն եռանկյան էջերի հատման կետը՝ աղյուսակ 9-ի խաղի միանգամյա խաղարկման Նեշի հավասարակշռությունը, նաև մտնում է անվերջ խաղարկման Նեշի հավասարակշռությունների բազմության մեջ: Սա այն դեպքն է, երբ երկու խաղացողներն էլ ընտրում են «շարունակել» ռազմավարությունը յուրաքանչյուր փուլում: Սակայն այս դեպքում կարևոր փաստ է այն, որ այս հավասարակշռությունն այլևս Պարետո-օպտիմալ չէ: Անվերջ կրկնվող խաղի օպտիմալ հավասարակշռությունների բազմությունը համապատասխանում է ներքնածիզի վրա ընկած կետերի բազմությանը: Խաղացողներից յուրաքանչյուրը կարող է բարձրացնել իր շահույթը (3,2) «մեռյալ» կետից միայն այն դեպքում, եթե մյուս խաղացողը գնա զիջումների՝ մեկ կամ մեկից ավել խաղափուլերում ընտրելով «զիջել»

ռազմավարությունը: Երկու խաղացողներն էլ կարող են բարձրացնել սեթական շահույթները ներքնաձիգի օպտիմալ մակարդակի՝ հաջորդաբար զիջումներ անելով:

Ամփոփելով սույն ենթագլխում արված վերլուծությունը՝ կարելի է անել մի շարք հետևություններ:

Լսարանային ծախսերի ֆունկցիայի դինամիկան ցույց է տալիս, որ առաջարկված մոդելի միանգամյա խաղարկման Նեշի հավասարկշռությունը ժամանակի ընթացքում տեղաշարժվում է *Հավելված 3*-ի նկ. 3.1-ում պատկերված կարմիր կետից դեպի սև կետը: Սա այն դարձնում է ոչ օպտիմալ և հետևաբար հնարավորություն բացում որոշակի սահմանափակ համագործակցության համար:

Մինևույն ժամանակ կատարված մոդելավորման հիման վրա 2016թ. հունիսին կայացած ԵՊՀ-Ռյազան գիտաժողովի ընթացքում մեր կողմից արվել է հետևյալ կանխատեսումը, որը չի կորցրել իր արդիականությունը: Ուկրաինական ճգնաժամի շուրջ ձևավորված իրավիճակը հիմնականում կպահպանվի կարճ և միջնաժամկետ հեռանկարում: Երկու կողմերի լսարանային ծախսերի ֆունկցիայի փոփոխությանը զուգահեռ (երկու հասարակությունները կսկսեն աստիճանաբար «հոգնել» փակուղային ճգնաժամից) կակտիվանան համագործակցության փորձերն ու որոշակի ընդառաջ քայլերը, սակայն էական առաջխաղացում սպասել պետք չէ մինչև խաղացողների շահության ֆունկցիաների (տվյալ հակամարտության շրջանակներում սեփական շահերի մասին պատկերացումների) էական փոփոխությունը: Կարճատև հեռանկարում նման փոփոխությունը ևս քիչ հավանական է:

Վերոնշյալ սահմանափակ համագործակցության օրինակներ կարող են ծառայել պատժամիջոցների ռեժիմի կապակցումը Մինսկի համաձայնությունների կատարման հետ, Շթայնմայերի հայտարարությունը պատժամիջոցների հնարավոր փուլային վերացման մասին՝ ի պատասխան այդ համաձայնությունների փուլային իրականացմանը, ինչպես նաև Ռուսաստանի կողմից որոշակի հակապատժամիջոցների չեղարկումը, որոնք վերաբերում էին մանկական սննդի պատրաստման մեջ օգտագործվող ապրանքներին:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ատենախոսական հետազոտության արդյունքում դուրս են բերվել ներքոբերյալ հիմնական հետևությունները.

1. Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքական մոտեցումներում մինչ ուկրաինական ճգնաժամը զգալի տարակարծություն էր նկատվում մի կողմից ՔԴՄ/ՔՍՄ մի մասի ու «կանաչների» և մյուս կողմից սոցիալ-դեմոկրատների միջև: Ճգնաժամը առավել մոտեցրեց նրանց դիրքորոշումները:

2. Էներգետիկ կախվածության գործոնը որոշիչ դեր չի խաղում եվրոպական երկրների՝ Ռուսաստանի նկատմամբ դիրքորոշումը թելադրելու հարցում: Ուստի և Գերմանիայի՝ ՌԴ-ից էներգետիկ կախվածության բարձր աստիճանը չդարձավ որոշիչ զսպող գործոն տնտեսական պատժամիջոցների կիրառման հարցում: Ռուսական էներգակիրներից ունեցած հարաբերական կախվածության դանդաղ, բայց հետևողական թուլացումը խոսում է այն մասին, որ երկարատև հեռանկարում Գերմանիան գործելու է առավել անկաշկանդ:

3. Երկու ֆորմալ մոդելների միջոցով արված կանխատեսման արդյունքում պարզվել է, որ թե՛ այն դեպքում, երբ Ռուսաստանի ղեկավարությունը կարծում է, որ պատժամիջոցները վերացվելու են ապագայում որոշակի մի ժամանակ, և թե՛ այն դեպքում, երբ նման վստահություն չկա, Ռուսաստանն ուկրաինական ճգնաժամի հարցում չի վերադառնալու ստատուս քվոյին:

4. Պատժամիջոցների կուրսի ընդունմանը Գերմանիայի ղեկավարության կողմից մեծապես նպաստեց երկրի հանրության հզոր աջակցությունն այդ քաղաքական գծին՝ չնայած Գերմանիային հասցվող տնտեսական վնասին: Գերմանական հասարակական կարծիքն արմատապես փոխվեց 2014թ. մարտին Ղրիմի միացումից մինչև 2014թ. հուլիսը ընկած ժամանակահատվածում:

5. Խաղերի տեսության մեթոդի կիրառման արդյունքում եզրակացություն է արվել, որ պատժամիջոցներ կիրառելու որոշումն ընդունելիս

Բեռլինի կառավարող շրջանակները չէին ակնկալում Ղրիմի վերադարձը Ռուսաստանի կողմից՝ ստատուս քվոյի վերականգնումը, առավել ևս այն դեպքում, որ սկզբնական պատժամիջոցները վերաբերում էին առանձին անհատների և ոչ Ռուսաստանի տնտեսաության սեկտորներին:

6. Կատարված վիճակագրական վերլուծության արդյունքները փաստում են, որ 2014-2015թթ. Ուկրաինայի արևելքում հակամարտության ուժգնությունը նվազեցնող գործոնների շարքում եղել են նավթի գնի և ՌԴ ու Ուկրաինայի ՀՆԱ-ների աճի տեմպերի անկումը: Քանի որ պատժամիջոցները Համաշխարհային բանկի հաշվարկներով տարեկան նվազեցնում են ՌԴ ՀՆԱ 1%-1,5%-ով, դրանք ազդել են նաև հակամարտության ինտենսիվության վրա:

7. Կլաստերային և հզորության բաշխման տեսանկյունից նոր աշխարհակարգն անբարենպաստ է ռուս-գերմանական հարաբերությունների շուտափույթ կարգավորման համար:

8. Ռուս-գերմանական հարաբերությունների ինստիտուցիոնալիզացիայի մակարդակի անկումը բացասաբար կանդրադառնա դրանց հետագա ընթացքի վրա նաև երկարատև հեռանկարում, քանի որ ապահինստիտուցիոնալացումն ավելի է ընդլայնում արժեքային վիճիղ և վերացնում բանակցությունների ու քաղաքական շփումների մի շարք ալիքներ:

9. Ռուս-գերմանական հարաբերություններում կարևոր տեղ զբաղեցնող «ռազմավարական գործընկերության» հայեցակարգը զգալի փոփոխություններ է ապրել Ա. Մերկելի իշխանության գալուց ի վեր: Պաշտոնական հարաբերություններում «ռազմավարական գործընկերության» նարատիվի ինտենսիվության տատանումները մեծապես կապված են եղել ՌԴ նախագահների փոփոխության և նրանց պաշտոնավարման ժամկետների, «Գործընկերություն հանուն արդիականացման» ծրագրի և վերջին տարիների ուկրաինական ճգնաժամի հետ:

10. Ղրիմի միացումից հետո կանցլերի ելույթներում դոմինանտ են դառնում այնպիսի կրիտիկական թեմաներ, ինչպիսիք են «միջազգային իրավունքի սկզբունքների խախտումը» ՌԴ-ի կողմից, «Ղրիմի բռնակցումը» և

«պատժամիջոցները»: Համագործակցության թեման այնուամենայնիվ պահպանվում է, սակայն ավելի ցածր ինտենսիվությամբ, սակայն այլևս չի նշվում «ռազմավարական գործընկերության» մասին:

11. Ասոցիատիվ կապեր են հայտնաբերվել առանձին նարատիվների ինտենսիվության և այնպիսի ռազմաքաղաքական և տնտեսական փոփոխականների միջև, ինչպիսիք են «Բրենտ» նավթի գինը, ՌԴ ՀՆԱ-ի աճը և Ուկրաինայի արևելքում ընթացող հակամարտության ուժգնությունը:

12. Ռուսաստանի և Գերմանիայի լսարանային ծախսերի ֆունկցիաների դինամիկան վկայում է այն մասին, որ ատենախոսությունում առաջադրված ֆորմալ մոդելի Նեշի հավասարակշռությունը ժամանակի ընթացքում դառնում է ոչ օպտիմալ ըստ Պարետոյի, ինչը սահմանափակ համագործակցության հնարավորություն է ստեղծում:

Հեղազոտության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հեղինակ գիտական հոդվածներում.

1. Саркисян, Д. Сравнительный анализ стратегий Германии в ответ на военно-политические кризисы 2008г. и 2014г. // Вестник Ереванского университета: международные отношения, политология.-N3.-2016.-С.45-56.

2. Саркисян, Д. Российская политика Германии сквозь призму официальных документов и речей (2005-2016гг.) // 21-ый ВЕК.- N4(41).-2016.- С.83-95.

3. Սարկիսյան, Դ. Ռուս-գերմանական հարաբերությունների հեռանկարները // 21-րդ ԴԱԲ.-N4(68).-2016.-էջ 69-82:

4. Սարկիսյան, Դ. Ռուս-գերմանական հարաբերություններն ուկրաինական ճգնաժամի և պատժամիջոցների քաղաքականության համատեքստում // Հանրային կառավարում.-N2.-2016.-էջ 204-212:

5. Սարկիսյան, Դ. Ռուսաստանի դեմ գերմանական պատժամիջոցների քաղաքականության մոդելավորումը խաղերի տեսության միջոցով // 21-րդ ԴԱԲ.-N3(67).-2016.-էջ 28-41:

6. Սարկիսյան, Դ. Ռուս-գերմանական հարաբերությունները ներկա փուլում // Բանբեր Երևանի համալսարանի. Միջազգային հարաբերություններ, քաղաքագիտություն.-N1.-2016.-էջ 19-31:
7. Sarkisyan, D. Diplomacy-Power Ratio in European-Russian Relations // Global Studies Journal.-Vol.8.- Issue 3.- 2015.-P.45-54.
8. Sarkisyan, D. EU-Russia Relations at the Crossroads // Сборник статей межвузовской конференции на тему: «Дипломатия как основной метод урегулирования международных конфликтов».-РАУ 2014.- ISBN 978-9939-0-1038-0.-С. 31-39:

Խորին երախտագիտությունս եմ հայտնում իմ գիտական ղեկավար, ԵՊՀ Միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի ղեկան, պ.գ.դ., պրոֆեսոր Գ.Հ. Պետրոսյանին, ում հետ գիտական համագործակցությունը հնարավոր դարձրեց սույն հետազոտությունը և ում աջակցությունը զգացել եմ ատենախոսական աշխատանքը կատարելու ողջ ընթացքում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Սարկիսյան Դ. Ռուսաստանի դեմ գերմանական պատժամիջոցների քաղաքականության մոդելավորումը խաղերի տեսության միջոցով // 21-րդ ԴԱՐ.-2016.- N 3(68).-էջ 28-41.
2. Սարկիսյան Դ. Ռուս-գերմանական հարաբերությունների հեռանկարները // 21-րդ ԴԱՐ. -2016.-N 4(68).- էջ 69-82:
3. Սարկիսյան, Դ. Ռուս-գերմանական հարաբերությունները ներկա փուլում // Բանբեր Երևանի համալսարանի. Միջազգային հարաբերություններ, քաղաքագիտություն.-N1.-2016.-էջ 19-31:
4. Սարկիսյան, Դ. Ռուս-գերմանական հարաբերություններն ուկրաինական ճգնաժամի և պատժամիջոցների քաղաքականության համատեքստում // Հանրային կառավարում.- 2016.-N2.- էջ 204-212:
5. Քոթանջյան, Հ. Հայաստանի պաշտպանության գիտակրթական համակարգի բարձրագույն բաղադրատարրը. Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի փուլային կերպափոխումը Պաշտպանական ազգային համալսարանի // Հայկական բանակ.- 2010թ. - N1(63). - էջ 9-36
6. Adomeit H. German-Russian Relations: Balance Sheet since 2000 and Perspectives until 2025 / Comite d'etudes des relations franco-allemandes.- Bruxelles: Ifri, 2012.-39p.
7. Adomeit H. German-Russian Relations: Change of Paradigm versus "Business as Usual"/ Study Committee for Franco-German Relations.-Bruxelles: Ifri, 2015.-36p.
8. Allen S. H. The Domestic Political Costs of Economic Sanctions // The Journal of Conflict Resolution. -2008.-Vol. 52.-No 6.- P. 916-944.
9. Ashford E. Not-So-Smart Sanctions: the Failure of Western Restrictions against Russia // Foreign Affairs.-2016.- Vol.95.-No 1.-P.114-123.
10. Assessment Report of Directive 2004/67/EC on Security of Gas Supply {COM(2009)363} / Commission of the European Communities. – Brussels.: SEC (2009) 978, 2009.-76p.

11. Boehnke O. View from Berlin: Germany Leads the EU on Russia Sanctions.- European Council on Foreign Relations. /commentary/, 09. March,2015. http://www.ecfr.eu/article/commentary_germany_leads_the_eu_on_russia_sanctions311313 . (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)
12. Borger J. US Says It will Deploy 1000 Extra Troops to Poland // The Guardian.- 8 July 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/08/nato-summit-warsaw-brexit-russia> (հասանելի է առ 31.07.2016թ.)
13. CDU, CSU and FDP. Growth, Education, Unity. Coalition Agreement between the CDU, CSU and FDP . Berlin, 2009.-100p. https://www.fdp.de/files/565/2009-203_en_Koalitionsvertrag_2009.pdf (հասանելի է առ 10.10. 2016թ.)
14. CDU, CSU and SPD. Working together for Germany with Courage and Compassion: Coalition Agreement between the CDU, CSU and SPD, Berlin, 2005.-136p. http://bundesregierung.de/Content/EN/Artikel/2004_2007/2006/01/_Anlagen/coalition-agreement951220.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (հասանելի է առ 01.12. 2016թ.)
15. Chivvis C., Rid T. The Roots of Germany's Russia Policy, Survival //Global Politics and Strategy.-2009.-Vol. 51.-No. 2.-P.105-122.
16. Christie E. H. Sanctions after Crimea: Have they Worked?-NATO Review /Russia/ 2015. <http://www.nato.int/docu/Review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm> (հասանելի է առ 30.01.2016թ.)
17. Deutsch K. & Singer J. Multipolar Power Systems and International Stability // World Politics.-1964. -Vol. 16.- No.3.- P. 390-406.
18. Deutsche Welle, Staff. German Leaders Split on Placing Blame in Caucasian War.- Deutsche Welle, 10. August 2008. <http://www.dw.com/en/german-leaders-split-on-placing-blame-in-caucasian-war/a-3551206> (հասանելի է առ 31/07/2016).
19. Deutsche Welle, Staff. Merkel, Medvedev Clash Over Russia's War in Sochi Talks.- Deutsche Welle, 15 August 2008. <http://www.dw.com/en/merkel-medvedev-clash-over-russias-war-in-sochi-talks/a-3567243> (հասանելի է առ 31.07.2016թ.)
20. Doxey M. P. Economic Sanctions and International Enforcement.- 2nd Edition.- New York: Palgrave Macmillan UK, 1980.-132p.

21. DPA News Agency. German Diplomat: Russian Response to Georgia Appropriate.- Deutsche Welle, 24. August 2008. <http://www.dw.com/en/german-diplomat-russian-response-to-georgia-appropriate/a-3590155> (հասանելի է առ 31/07/2016).
22. Dreyer I. & Popescu N. Do Sanctions against Russia Work? // European Union Institute for Security Studies.-Brief issue.-December 2014.-4p.
23. Eastern Ukraine: a Dangerous Winter /International Crisis Group.-Report No 235 /Europe&Central Asia, 28.12.2014.
24. European Commission. Countries and Regions. Russia.Trade picture. <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/> (հասանելի է առ 23.02.2017թ.)
25. European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2016, London, 2016.-158p.
https://www.files.ethz.ch/isn/195864/ECFR157_SCORECARD_2016.pdf
26. European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2015, London, 2015.-126p. http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR125_SCORECARD_2015.pdf
27. European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2014, London, 2014.-135p.
http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR94_SCORECARD_2014.pdf
28. European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2013, London, 2013.-151p.
http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR73_SCORECARD_2013_AW.pdf
29. European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2012, London, 2012.-150p.
http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_SCORECARD_2012_WEB.pdf
30. European Council on Foreign Relations. European Foreign Policy Scorecard 2010, London, 2010.-156p.
http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_SCORECARD_2010_PDF.pdf
31. Gressel G. In the Shadow of Ukraine: Seven Years on from Russia-Georgian War.- European Council on Foreign Relations, 7 Aug 2015.

http://www.ecfr.eu/article/commentary_in_the_shadow_of_ukraine_seven_years_on_from_russian_3086 (հասանելի է առ 24.07.2016թ.)

32. European Union.- Sanctions policy.

http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/index_en.htm (հասանելի է առ 30.01.2016թ.)

33. Forsberg T. From Ostpolitik to “Frostpolitik”? Merkel, Putin and German Foreign Policy towards Russia // International Affairs.-2016.-Vol.92.-Issue 1.-P.21-42.

34. Galtung J. On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia // World Politics.- 1967.- Vol. 19.- N3.- P. 378-416.

35. General Secretariat of the Council. Timeline - EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine.- 2015.

<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/> (հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

36. Goldmann K. Change and Stability in Foreign Policy: The Problems and Possibilities of Detente.-Princeton,NJ.: Princeton University Press,1988.-270p.

37. Harnisch S. Change and Continuity in Post-Unification German Foreign Policy // German Politics .-2001.-Vol.10.-No1.- P.35-60.

38. Hermann C. F. Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy // International Studies Quarterly.-1990.-Vol.34.-No 1.-P.3-21.

39. Hilbe J. M. Negative Binomial Regression. -2nd edition ed. s.l.:California Institute of Technology and Arizona State University.:Cambridge University Press, 2011.-529p.

40. Holsti K. Restructuring Foreign Policy: A Neglected Phenomenon in Foreign Policy Theory. In: Kalevi Holsti: A Pioneer in International Relations Theory, Foreign Policy Analysis, History of International Order, and Security Studies.-Cham,Zwitzerland.:Springer International Publishing AG,2016.-156p.

41. Hovi J., Huseby R. & Sprinz D. F. When Do (Imposed) Economic Sanctions Work? // World Politics.-2005.- Vol. 57.-P. 479-499.

42. Hufbauer G. C., Schott J. J. & Elliot K. A. Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy.- 2nd Edition.- Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 1990.-202p.

43. Hufbauer G. C., Schott J. J. Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy.- Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 1985.- 145p.

44. Independent International Fact-Finding Mission.- Independent International Fact-Finding Mission Report, 2009.

http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iiffmgc_report.pdf

(հասանելի է առ 24.07.2016թ.)

45. Itzkowitz J. Deal or No Deal? The End of the Cold War and the US Offer to Limit NATO Expansion // International Security.-2016.- Vol.40.-No4.-P.7-44

46. Jordan W. Majority of Germans now Back Sanctions, Asset Freezes against Russia.-YouGov UK, July 23, 2014. <https://yougov.co.uk/news/2014/07/23/most-germans-now-back-sanctions-asset-freezes-again/>

(հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

47. Kenneth W. International Structure, National Force, and the Balance of World Power // Journal of International Affairs.-1967.-Vol.53.-No.2.-P. 230-231.

48. Kenneth W. The Stability of a Bipolar World // Daedalus.-1964.-Vol. 93.-No3.-P. 882-884.

49. Kinkartz S. Lobbyists Wield too much Power in Berlin. Deutsche Welle. 2013. <http://www.dw.com/en/lobbyists-wield-too-much-power-in-berlin/a-16907908>

(հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

50. Krauthammer C. The Unipolar Moment // Foreign Affairs.-1990/1991.- Vol.70.- No1.-P.23-33.

51. Kwiatkowska-Drozdz A. & Frymark K. Germany in the Russian-Ukrainian Conflict: a Political or a Humanitarian Mission? // Centre for Eastern Studies OSW Commentary.-2015.-No 163.-6p.

52. Leonard M., Popescu N. A Power-Audit of EU-Russia Relations // European Council on Foreign Relations.- 2007.-74p.

53. Levada-Center.- Indices.- 2015.

<http://www.levada.ru/eng/indexes-0> (հասանելի է առ 23/01/2016).

54. Libront, K. The Economization of German Security Policy. The Case of German-Russian Relations. 17th Annual International Conference on Economics and Security 2013, SIPRI, Stockholm, 14-15 June 2013.
55. Logan J. China, America and the Pivot to Asia / CATO Institute, Policy Analysis.- 2013.-No. 717.-28p.
56. Losman D. L. International Economic Sanctions: The Case of Cuba, Israel and Rhodesia.- Albuquerque: University of New Mexico Press, 1979.-156p.
57. Luttwak E. From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce // The National Interest.-1990.-No 20.-P.17-23.
58. Mansfield E. & Pollins B. Interdependence and Conflict: Recent Advances, Open Questions and Directions for Future Research // The Journal of Conflict Resolution.-2001.-Vol.45.-No 6.-P.834-859.
59. Maxine D., Jackie G., Hiski H. (ed.) National Perspectives on Russia: European Foreign Policy in the Making? / Routledge Advances in European Politics.: Routledge, 2013.- 288p.
60. Meister S. 2014. Reframing Germany's Russia Policy – an Opportunity for the EU // European Council on Foreign Relations (Policy Brief).- 2014.-12p.
61. Deutsche Welle , Staff. Merkel's Approval Rating Improve.- 2016.
<http://www.dw.com/en/merkels-approval-ratings-improve/a-19083943>
(հասանելի է առ 06.06.2016թ.)
62. Sputniknews, Staff. Merkel's Popularity Plummets to Lowest in 5 Years amid Migrant Crisis .- 2016. <http://sputniknews.com/europe/20160422/1038442843/refugee-crisis-merkel-popularity.html> (հասանելի է առ 06.06.2016թ.)
63. Mueller J. E. War. Presidents and Public Opinion.- New York: Wiley, 1973.-376p.
64. NASDAQ. End of Day Commodity Future Price Quotes for Crude Oil Brent.
<http://www.nasdaq.com/markets/crude-oil-brent.aspx?timeframe=2y>
(հասանելի է առ 06.06.2016թ.)
65. Neuendorf K. A. The Content Analysis Guidebook.-2nd Revised ed.- Thousand Oaks,US : SAGE Publications Inc, 2016.-456p.

66. Osborne M. J. An Introduction to Game Theory.-Oxford : Oxford University Press, 2003.-685p.
67. Oxenstierna S. and Olsson P. The Economic Sanctions against Russia: Impact and Prospects of Success / FOI-R-4097-SE .- 2015.-92p.
68. Pape R. A. Why Economic Sanctions Do Not Work // International Security.- 1997.- Vol. 22.- No 2.- P. 90-136.
69. Pape R. A. Why Economic Sanctions Still Do Not Work // International Security.- 1998.- Vol. 23.- No 1.- P. 66-77.
70. Russett, B. M., 1990. Economic Decline, Electoral Pressure, and the Initiation of International Conflict. In: C. Gochman & A. Sabrosky, eds. The Prisoners of War. Lexington, MA: D.C. Heath, P. 123-140.
71. Russia Monthly Economic Developments December 2015-The World Bank, 2015.
<http://www.worldbank.org/en/country/russia/brief/monthly-economic-development>
72. Sarkisyan D. Diplomacy-Power Ratio in European-Russian Relations // Global Studies Journal.-2015.-Vol.8.-No 3.- P. 45-54.
73. Sarkisyan D. EU-Russia Relations at the Crossroads // Сборник статей межвузовской конференции на тему: «Дипломатия как основной метод урегулирования международных конфликтов».-РАУ 2014.- ISBN 978-9939-0-1038-0.-С. 31-39:
74. Siddi M. German Foreign Policy towards Russia in the Aftermath of the Ukraine Crisis: A New Ostpolitik? // Europe-Asia Studies.-2016.- Vol.4.-P. 665-677.
75. Simmel G. The Persistence of Social Groups // American Journal of Sociology.- 1898.-Vol. 5.-P. 662-698.
76. Spechler D. Russian Foreign Policy During the Putin Presidency: the Impact of Competing Approaches // Problems of Post-Communism. - 2010.- Vol.5.-P.35-50.
77. Stokes B. Russia, Putin Held in Low Regard around the World: Russia's Image Trails US across All Regions .-Pew Research Center. Global Attitudes & Trends. Washington: August 5, 2015. <http://www.pewglobal.org/2015/08/05/russia-putin-held-in-low-regard-around-the-world/> (հասանելի է առ 24.08.2016.)
78. Strempe M., Hofmann F. & Gothe H. -ARD Deutschland Trend: Mai 2014.-24p.

79. Suslov M.D. 2015. "Crimea is ours!" Russian Popular Geopolitics in the New Media Age // Journal of Eurasian Geography and Economics.-May, 2015.-P.588-609.

80. Szabo S. Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics .- London: Bloomsbury Academic, 2015.-200p.

81. Szabo S. Germany's Commercial Realism and the Russia Problem // Survival: Global Politics and Strategy.-2014.- Vol. 56.-No 5- P.117-128.

82. The European Council. Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia (1999/414/CFSP).- 1999.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf

(հասանելի է առ 01.05.2016 թ.)

83. Treisman D. Putin's Popularity: Why did Support for the Kremlin Plunge, then Stabilize?// Department of Political Science University of California, Los Angeles and International Center for the Study of Institutions and Development, Higher School of Economics, Moscow:- 2014.--27p.

84. Treisman D. Why Putin took Crimea: the Gambler in the Kremlin // Foreign Affairs.-2016.-Vol.95.-No 3.-P.47-57.

85. Fayhsal W. The Geopolitics of the Trans-Pacific Partnership Agreement (TPPA), a US Imperial, Global Research, 2016. <http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-the-trans-pacific-partnership-agreement-tpa-a-us-imperial-strategy/5501558>

(հասանելի է առ 06.06.2016թ.)

86. Wayman F. Bipolarity and War: The Role of Capability Concentration and Alliance Patterns among Major Powers, 1816-1965 // Journal of Peace Research.-1984.- Vol.21.-No1.-P.61-78.

87. Xueguan M. Europe Wants NATO Missile Defense System Complementary to US System.- Xinhuanet, April 19, 2007. http://www.news.xinhuanet.com/english/2007-04-19/content_6001014.htm (հասանելի է առ 09.05.2014թ.)

88. Xuotong Y. The Instability of China-US Relations // The Chinese Journal of International Politics.-2010.-Vol.3.-P.263-292.

(հասանելի է առ 24.03.2016 թ.)

89. Белов В. Непростой год для российско-германских отношений. Германия. 2015. Ч.II / Доклады Института Европы. N328— Москва: Ин-т Европы РАН, 2016.-94с.
90. Белов В. Российско-германское сотрудничество – хорошее состояние на фоне плохой атмосферы. Германия. 2013 / Доклады Института Европы. N304.– Москва: Ин-т Европы РАН, 2014.- С. 107–124.
91. Белов В. ФРГ: восточный вектор внешней политики // Современная Европа.- 2014.- N4.- С.97-102.
92. Девятков А. Новые акценты немецкой «восточной политики»/ В кн.: Германия. 2013 (Доклады Института Европы N 304) под ред. Белова В..-Москва, 2014.- С.124-133.
93. Динамика курсов доллара США и евро к рублю и показатели биржевых торгов (01.03.2014г.-31.12.2015г.). Центральный банк Российской Федерации. http://www.cbr.ru/hd_base/Default.aspx?Prtid=micex_doc (hшuшuнuтu h uш 24.03.2016 р.)
94. Докучаев Д.Санкционная десятина // Новые известия.-30.09. 2015. <http://www.newizv.ru/economics/2015-09-30/228107-sankcionnaja-desjatina.html> (hшuшuнuтu h uш 29.11.2017р.)
95. Информационно-аналитический центр Национальной безопасности Украины.- Новости. <http://mediarnbo.org/?lang=ru> (hшuшuнuтu h uш 24.07.2016 р.)
96. Лавров С. Россия и Германия: стратегическое партнерство на новом этапе. - Российская газета-RG.RU, 13.09. 2005. <http://rg.ru/2005/09/13/lavrov.html> (hшuшuнuтu h uш 11.12.2016 р.)
97. Министерство иностранных дел Российской Федерации. Внешняя политика. Двусторонние отношения. Федеративная Республика Германия. <http://www.mid.ru/maps/de/?currentpage=main-country> (hшuшuнuтu h uш 01.05.2016 р.)
98. Министерство иностранных дел РФ. -Концепция внешней политики Российской Федерации. 2013.

99. Министерство иностранных дел РФ. Концепция внешней политики Российской Федерации. 2016. http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/content/id/254224 (ҳаҷшӯбӣ ӯ шн 29.10. 2017р.)
100. Министерство иностранных дел РФ. Концепция национальной безопасности Российской Федерации. 2000.
http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/-content/id/589768 (ҳаҷшӯбӣ ӯ шн 29.10.2017р.)
101. Министерство иностранных дел РФ. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020г.- 2009.
http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/-content/id/294430 (ҳаҷшӯбӣ ӯ шн 29.10.17р)
102. Министерство иностранных дел РФ.- Указ Президента Российской Федерации от 7 мая 2012 года N 605 «О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации». 2012. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/content/id/157626 (ҳаҷшӯбӣ ӯ шн 29.10.2017р.)
103. Министерств иностранных дел. Военная доктрина Российской Федерации. 2015. http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher-CptlCkB6BZ29/content/id/976907 (ҳаҷшӯбӣ ӯ шн 29.10.17р.)
104. Павлов Н. Внешняя политика «большой коалиции» 2005–2009 гг. [www.mgimo.ru/files/210929/Pavlov Merkel 2005-2009.doc](http://www.mgimo.ru/files/210929/Pavlov_Merkel_2005-2009.doc) (ҳаҷшӯбӣ ӯ шн 16.06. 2016).
105. Павлов Н. Внешняя политика ФРГ в постбиполярном мире.- Москва: Наука, 2005.-414с.
106. Павлов Н. Москва – Берлин - Брюссель: от трилатерализма к билатерализму? // Современная Европа.- 2014.-N 4(60)- С.106-110.
107. Под ред. Белова В. Германия: вызовы XXI века.- Москва: Весь мир, 2009.- 792с.
108. Представительство Европейского Союза в России.- Партнерство для модернизации (завершена). Archived on 13.07.2016.

http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_ru.htm (ҳақиқатӣ ӯ шн 01.12.2017р.)

109. Россия и Германия в пространстве европейских коммуникаций / Под ред. Девяткова А. и Макарычева А.- Тюмень:Тюменский государственный университет, 2013.- 272с.

110. Саркисян Д. Российская политика Германии сквозь призму официальных документов и речей (2005-2016) // 21-й ВЕК.-2016.-N 4(41).-С.83-95.

111. Саркисян Д. Сравнительный анализ стратегий Германии в ответ на военно-политические кризисы 2008г. и 2014г. // Вестник Ереванского университета: международные отношения, политология.- 2016.-N3.- С.45-56.

112. Синдеев А. «Восточная политика» ФРГ в контексте смены политических элит // Современная Европа.- 2014.-N 4.(60).-С.102-106.

113. Стрелец М. Российский вектор внешней политики второго правительственного кабинета А. Меркель в ФРГ: некоторые аспекты истории// Вестник РГУ.- 2015.- N 1(46).-С.58-73.

114. Уткин С. Россия и Европейский Союз в меняющейся архитектуре безопасности: перспективы взаимодействия.- Москва: ИМЭМО РАН, 2010.-107с.

115. Федеральная служба государственной статистики. Валовый внутренний продукт: квартальные данные (1995-2015гг).

http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/accounts/# (ҳақиқатӣ ӯ шн 24.03.2016 р.)

116. Хетт Ф., Крумм Р., Трауб-Мерц Р. Германия и Россия в 2030 г.: сценарии для двусторонних отношений.- Москва: Фонд им. Фридриха Эберта, 2013.-34с.

117. Auswärtiges Amt. Strategische Partnerschaft mit Russland. Partner in Europa.- 2014. http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Russland/Russland_node.html (ҳақиқатӣ ӯ шн 01.05.2016 р.)

118. Buendnis 90/Die Gruenen. European Green Party. <https://europeangreens.eu/parties/b%C3%BCndnis-90die-gr%C3%BCnen> (ҳақиқатӣ ӯ шн 13.03.2016р.)

119. Buhbe M. 2007. Grudnzuge einer deutschen Russland-Strategie / Kompass 2020. –Berlin: Friedrich Ebert Stiftung, 2007.-20S .

120. Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle. Entwicklung der Erdgaseinfuhr in die Bundesrepublik Deutschland, 1998-2013.- Berlin, 2014.

121. Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle. Entwicklung des deutschen Gasmarktes (monatliche Bilanz 1998 – 2016, Einfuhr seit 1960).

http://www.bafa.de/SharedDocs/Downloads/DE/Energie/egas_entwicklung_1991.html

(hуuuуnыtыh t уn 04.02.2017р.)

122. CDU, CSU and SPD. Deutschlands Zukunft gestalten. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD.- Berlin, November 2013.-134S.

<https://www.cdu.de/sites/default/files/media/dokumente/koalitionsvertrag.pdf>

(hуuuуnыtыh t уn 10.10. 2016р.)

123. CDU,CSU. Wachstum, Arbeit, Sicherheit. Deutschlands Chancen Nutzen. Regierungsprogramm 2005-2009.- Verabschiedet in einer gemeinsamen Sitzung des Bundesvorstands der CDU und des Parteivorstands der CSU,Berlin: 11. Juli 2005.-47S.

124. Colschen L. Deutsche Aussenpolitik.-Munchen: Wilhelm FinkGmbH & Co, 2010.-461S.

125. Deutscher Bundestag. Die Beschlüsse des Bundestages am 8. und 9. November, 2012.https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2012/41410731_kw45_angenommen_a_bgelehnt/209908#top (hуuuуnыtыh t уn 19.03.2016р.)

126. Die Bundesregierung . Weissbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr.-Bundesministerium der Verteidigung, Broschuere. Berlin: 30.06. 2016.-73S.

127. Die Bundesregierung. Reden.
https://www.bundesregierung.de/SiteGlobals/Forms/Webs/Breg/Suche/DE/Nachrichten/Rede_nsuche2_formular.html?nn=391814&doctype.HASH=08c66c768cd5cb24e3d&path.HASH=e8e874fa01e22e8f2512&searchtype=news&path=%2Fbpainternet%2Fcontent%2Fde%2Frede*+%2Fbpainternet%2Fcontentarchiv%2Fde%2Farchiv17%2Frede*&doctype=speech&searchtype.HASH=ec0d611f8a232224ded3 (hуuuуnыtыh t уn 10.12. 2017р.).

128. Die Linke. Bundestagswahlprogramm der Partei Die Linke. Beschluss des Bundestags-Wahlparteitags 2009 der Partei Die Linke. Berlin: 20./21. Juni 2009.-37S.

129. Die Linke. Leitantrag des Parteivorstandes zum Wahlprogramm Bundestagswahl .-2013.- Berlin, 2013.-98S. <http://www.erstwaehlerkonferenz.de/files/Bilder/Leitantrag-Wahlprogramm.pdf>

130. Eines fuer Alle. Das Grüne Wahlprogramm 2005. –Berlin: Die Grünen, 2005.-124S.

131. FDP. Arbeit hat Vorfahrt. Deutschlandprogramm 2005.- Berlin: FDP,Die Liberalen, 2005.-59S.

132. FDP. Buergerprogramm 2013. Damit Deutschland stark bleibt.- Berlin: FDP, Die Liberalen, 2013.-94S.

133. Für die Wirtschaft ist Polen wichtiger als Russland. Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 2014. <http://www.genios.de/presse-archiv/artikel/FAS/20141026/-fuer-die-wirtschaft-ist-polen-wich/SD2201410264383185.html> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

134. Gesprächskanäle müssen offen bleiben.- Handelsblatt, 2014. <http://www.genios.de/presse-archiv/artikelzw/HB/20140520/-gespraechskanaele-muessen-offen-bl/7F10287A-AD09-4324-A302-A5B1E6DC7694.html>

(հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

135. Ischinger W. Eine Aufgabe für Generationen. Der Westen muss gegenüber Russland auf eine neue Doppelstrategie setzen // Internationale Politik.-2015.- N 1.-S.30-35.

136. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51.- Münchner Sicherheitskonferenz.- Münchn,07.Februar, 2015. <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2015/02/2015-02-07-merkel-sicherheitskonferenz.html> (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

137. Ost- Ausschuss der Deutschen Wirtschaft.- Cordes E. Der Konflikt wird härter /Interview/ - 05. Dezember 2014. <http://www.ost-ausschuss.de/node/773> (հասանելի է առ 30.07.2017թ.)

138. Pleines H., Schroeder H.-Die russische Aussenpolitik unter Putin.- Arbeitspapiere und Materialien/Forschungsstelle Osteuropa an der Universitaet Bremen,73.- Bremen:-2005.-160s.

139. Rede von Aussenminister Frank-Walter Steinmeier an der Ural Federal University, Jekaterinburg: “Deutsche und Russen – Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft”, 2014. http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2014/141209-BM_Jekaterinburg.html (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

140. Ostausschuss. de. Russische Föderation. -2014. www.ost-ausschuss.de/russische-f-deration (հասանելի է առ 19.03.2016թ.)

141. Schröder G. Eine neue Qualität der deutsch-russischen Beziehungen.- Handelsblatt- 8. September 2005.- S. 9. Ähnlich auch in seinem Beitrag für die Komsomol'skaja Prawda, 9. Mai 2005.

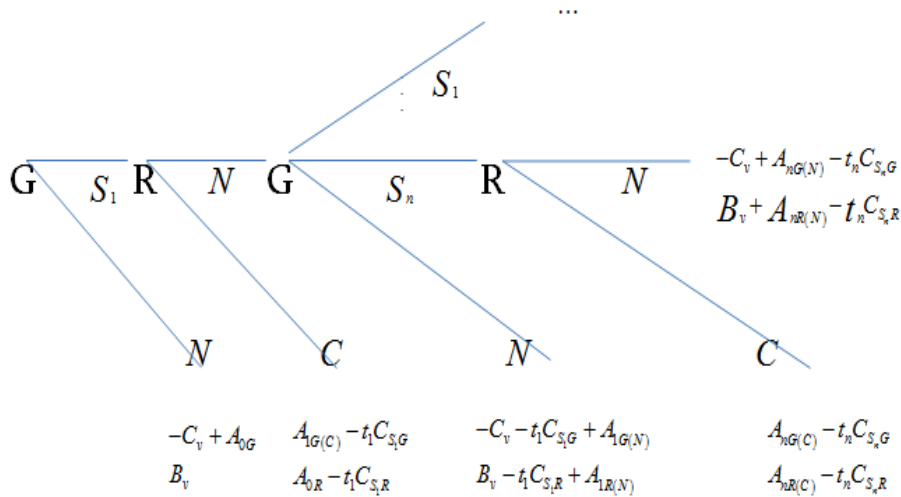
142. Steinmeier F.-W. Verflechtung und Integration. Eine neue Ostpolitik der EU // Internationale Politik 3.-2007.-No 3-P.6-11.

143. Steinmeier F.-W. Georgien/Suedossetien: Steinmeier entsetzt ueber die eskalierende Gewalt.- 2008. <http://web.archive.org/web/20080819032221/http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Laenderinformationen/Georgien/080808-BM-Statement,navCtx=21914.html> (հասանելի է առ 31.07.2016թ.)

144. T-online.de .Wirtschaftliche Folgen im Krim-Konflikte bereits spürbar.- 2014 http://www.t-online.de/wirtschaft/id_68605402/wirtschaftliche-folgen-im-krim-konflikt-schon-spuerbar.html (հասանելի է առ 13.03.2016թ.)

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1. ԵՆԹԱԳԼՈՒԽ 3.1-ՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՖՈՐՄԱԼ ՄՈԴԵԼԻ «ԽԱՂԻ ԾԱՌԻ» ԳԾԱՊԱՏԿԵՐԸ ԵՎ ԲԱՆԱԶՆԵՐԸ

Ստորև բերվում է 3.1 ենթագլխի ֆորմալ մոդելի բացատրությունը:

Նկ. 1.1. Պատժամիջոցների շարունակական մոդելի խաղի ծառը:

Խաղը սկսում է Գերմանիան (Գերմանիան և ԵՄ օգտագործվում են փոխարինման կարգով, քանի որ չնայած որոշ տարակարծությունների ԵՄ անդամների միջև, գերմանական որոշումները պատժամիջոցների վերաբերյալ ընդունվել են ԵՄ-ի կողմից¹⁹⁷): Առաջին որոշման կետում ընտրություն է կատարվում պատժամիջոցներ սահմանելու (S_1) կամ չսահմանելու (N) միջև: Երկրորդ որոշման կետում Ռուսաստանը որոշում է ենթարկվել (C) թե չենթարկվել (N): Եթե Ռուսաստանը ենթարկվում է, խաղն ավարտվում է: Հակառակ դեպքում Գերմանիան հաջորդ որոշման կետում ընտրում է պատժամիջոցների գործող մակարդակը պահպանելու (S_1), հաջորդ՝ ավելի բարձր մակարդակի անցնելու (S_n) կամ դրանք վերացնելու (N) միջև: Գերմանիայի՝ հաջորդ մակարդակին անցնելու դեպքում Ռուսաստանը կրկին ընտրում է ենթարկվելու (C) և չենթարկվելու (N) միջև: Եթե Ռուսաստանը կրկին չի ենթարկվում, խաղը կրկնվում է նույն հերթականությամբ մինչև որոշակի n

¹⁹⁷ Տե՛ս **Boehnke, O.** *View from Berlin: Germany Leads the EU on Russia Sanctions.* 2015.

http://www.ecfr.eu/article/commentary_germany_leads_the_eu_on_russia_sanctions311313, հասանելի է առ 13.03.2016թ.

մակարդակի հասնելը, որը պատկերացվում է որպես իրատեսական սցենարի դեպքում պատժամիջոցների հնարավոր ամենաբարձր մակարդակը:

Կողմերի շահույթի ֆունկցիաները կազմող գործոնները հետևյալն են.

1. Ռուսաստանի համար. B_v ՝ ստատուս քվոյի փոփոխությունից ստացված ռազմավարական շահույթը, A_{0R} , A_{1R} , A_{nR} ՝ խաղի յուրաքանչյուր փուլի համար լսարանային ծախսերը (audience costs), որոնք կարող են ընդունել դրական և բացասական արժեքներ: $A_{nR(N)}$ n -րդ փուլից հետո լսարանային ծախսերն է Ռուսաստանի չենթարկվելու դեպքում, իսկ $A_{nR(C)}$ n -րդ փուլից հետո լսարանային ծախսերն է Ռուսաստանի ենթարկվելու դեպքում: C_{S_1R} , C_{S_nR} պատժամիջոցների հասցրած տնտեսական ծախսերն են (կարևոր է սրանք տարբերել հասցրած իրական տնտեսական վնասից, քանի որ տնտեսական ծախսեր տերմինը ցույց է տալիս, թե որքան կարևոր է իրական վնասը գնահատում տվյալ վարչակարգը): t_1 , t_n – ցույց են տալիս պատժամիջոցների կիրառման ժամանակամիջոցները:

2. Գերմանիայի համար. $-C_v$ ստատուս քվոյի փոփոխությունից ստացված ռազմավարական վնասն է, A_{0G} լսարանային ծախսերն է ստատուս քվոյի փոփոխությունից հետո պատժամիջոցներ չմտցնելու դեպքում, $A_{1G(C)}$, $A_{nG(C)}$ լսարանային ծախսերն են համապատասխանաբար պատժամիջոցների առաջին և n -րդ փուլից հետո Ռուսաստանի ենթարկվելու դեպքում, $A_{1G(N)}$, $A_{nG(N)}$ լսարանային ծախսերն են համապատասխանաբար պատժամիջոցների առաջին և n -րդ փուլից հետո Ռուսաստանի չենթարկվելու դեպքում, C_{S_1G} , C_{S_nG} պատժամիջոցների հասցրած տնտեսական ծախսերն են Գերմանիայի համար, t_1 , t_n կրկին ցույց են տալիս պատժամիջոցների կիրառման ժամանակամիջոցները:

Կիրառված արտահայտությունները և բանաձևերը

$$A_{nCR} - t_n C_{S_n R} \quad (1.1)$$

$$B_v + A_{nNR} - t_n C_{S_n R} \quad (1.2)$$

$$A_{nR(C)} - t_n C_{S_n R} \langle B_v + A_{nR(N)} - t_n C_{S_n R} \quad (1.3)$$

$$A_{nR(C)} \langle B_v + A_{nR(N)} \quad (1.4)$$

$$A_{R(C)} \rangle B_v + A_{R(N)} - S - S\delta / (1 - \delta) \quad (1.5)$$

որտեղ $A_{R(C)} \langle 0$, $B_v \rangle 0$, $A_{R(N)} \rangle 0$, $S \rangle 0$

$$\delta \rangle (B_v + A_{R(N)} - A_{R(C)} - S) / (B_v + A_{R(N)} - A_{R(C)}) = 1 - S / (B_v + A_{R(N)} - A_{R(C)}), \quad (1.6)$$

որտեղ δ ապագա շահույթի վերաբերյալ պատկերացման զեղչման գործակիցն է:

$$A_{R(C)} - S \rangle B_v + A_{R(N)} - S - S\delta / (1 - \delta) \quad (1.7)$$

$$\delta \rangle (B_v + A_{R(N)} - A_{R(C)}) / (B_v + A_{R(N)} - A_{R(C)} + S) \quad (1.8)$$

$$-C_v + A_{0G} \quad (1.9)$$

$$(-C_v + A_{nG(N)} - t_n C_{S_n G}), \quad (1.10)$$

որտեղ $t_n C_{S_n G}$ ներկայացնում է պատժամիջոցների ծախսերը Գերմանիայի համար ($C_{S_n G}$)՝ բազմապատկած դրանց կիրառման t_n ժամանակամիջոցով: $A_{nG(N)}$ լսարանային

ծախսերը շահույթն է գերմանական ղեկավարության համար այն դեպքում, երբ Գերմանիան կիրառում է պատժամիջոցներ, իսկ ՌԴ չի ենթարկվում:

Կարելի է պնդել, որ $A_{nG(N)}$ -ի արժեքը մեծ է A_{0G} -ի արժեքից, քանի որ հասարակության այն խմբերը, որոնք պահանջում են որոշակի գործողությունների կիրառում ճգնաժամի կարգավորման հարցում, մասամբ բավարարված կլինեն պատժամիջոցների որոշակի ու մակարդակով:

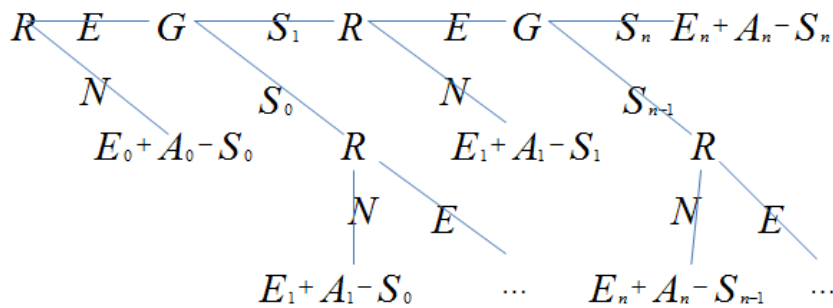
$$-C_v + A_{0G} \langle -C_v + A_{nG(N)} - t_n C_{S_n G} \rangle \quad (1.11)$$

Այս անհավասարումը կարող է բերվել հետևյալ տեսքի.

$$A_{nG(N)} \rangle t_n C_{S_n G} + A_{0G} \rangle, \quad (1.12)$$

որտեղ A_{0G} բացասական թիվ է:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2. ԵՆԹԱԳԼՈՒԽ 3.3-ՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՖՈՐՄԱԼ ՄՈԴԵԼԻ «ԽԱՂԻ ԾԱՌԻ» ԳԾԱՊԱՏԿԵՐԸ ԵՎ ԲԱՆԱՁՆԵՐԸ

Նկ.2.1. Պատժամիջոցների քաղաքականության խաղի ծառը

Կիրառված բանաձևերը

$$E_n + A_n - S_n \rangle E_{n-1} + A_{n-1} - S_{n-1} \quad , \quad (2.1)$$

որտեղ E_n ՝ տվյալ մակարդակի էսկալացիայից ստացած ռազմավարական շահույթն է, A_n ՝ ղեկավարության՝ տվյալ էսկալացիայի դեպքում տեղի ունեցող քաղաքական վարկանիշի փոփոխությունից ստացած շահույթն է, S_n ՝ տվյալ էսկալացիայի մակարդակի դեպքում հաստատվելիք պատժամիջոցների պատճառած վնասի մասին պատկերացումն է:

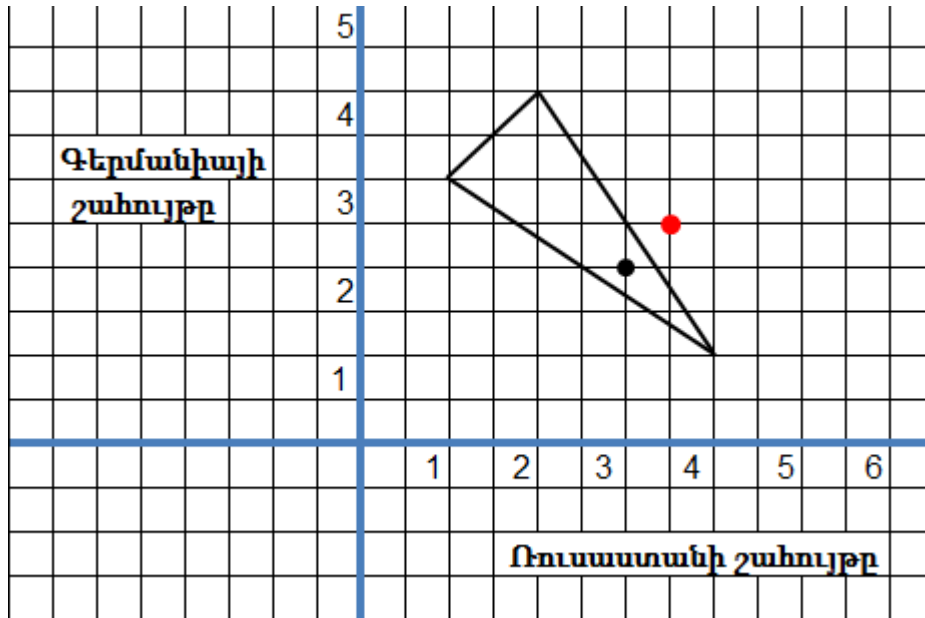
Ենթադրենք, որ A_n և A_{n-1} ունեն հավասար արժեքներ (ենթադրության բացատրությունը տրված է ենթագլուխ 3.3-ում): Այդ դեպքում (2.1) փոխակերպվում է (2.2)-ի:

$$E_n - E_{n-1} \rangle S_n - S_{n-1} \quad (2.2)$$

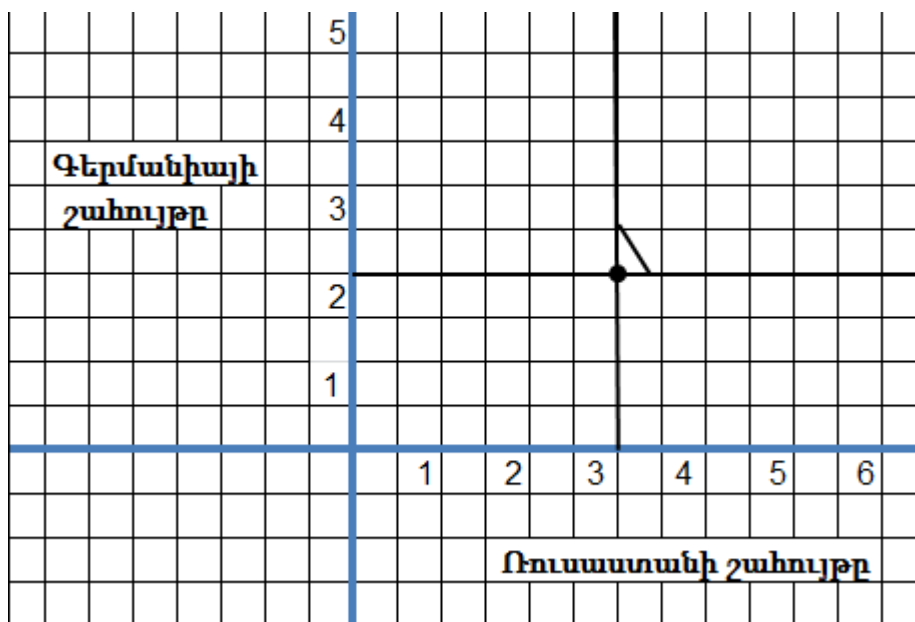
կամ որ նույնն է.

$$\Delta E \rangle \Delta S \quad (2.3)$$

**ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3. ԵՆԹԱԳԼՈՒԽ 3.4-ՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՖՈՐՄԱԼ ՄՈԴԵԼԻ
ԳԾԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ**

Նկ. 3.1. Անվերջ խաղարկման դեպքում խաղացողների հնարավոր շահույթների կոմբինացիաների բազմությունը

Նկ. 3.2. Նեշի հավասարակշռությունների բազմությունը